

EENE BIJDRAGE TOT NEERLANDS KRIJSGESCHIEDENIS.

(Vervolg van N°. 5, bladz. 282.)

(Met 1 overzichtskaart en 2 schetsen.)

Reeds twee dagen na het openen van de eerste parallel kon aan de tweede worden begonnen (16—17 Juli) en ofschoon in dien nacht een uitval uit de vesting werd ondernomen door 450 man, met het doel een gedeelte der loopgraaf te dichten, gelukte het niet alleen aan de loopgraafwachters dit te beletten, maar werd reeds in den nacht van 18—19 d. a. v. die parallel voltooid. Zij lag 125 tot 250 M. vóór de eerste, en eindigde in deze ongeveer 100 M. ten noordoosten van het genoemde interval; de geheele lengte bedroeg $\pm$ 1200 M.

Men was hierdoor op gem. 275 M. van den bedekten weg genaderd.

Het spreekt vanzelf, dat tegelijkertijd aan de batterijen in en bij de loopgraven werd gewerkt.

Zoo richtte men de vereenigde batterijen N°. 1 en 2, elk met 4 stukken, en batterij N°. 4, met 8 stukken bewapend, op, dicht bij de verlengde kapitaal van bastion Pucelle, $\pm$ 450 M. van dat werk.

Batterij N°. 3, bewapend met 8 stukken, tusschen de verlengde kapitalen van ravelijn Dedem en bastion Coehoorn gelegen (dus ongeveer in de verlengde kapitaal van lunette Zeeland), was niet verder dan $\pm$ 625 M. van de beide eerstgenoemde werken geplaatst, de grootste afstand, waarop door den aanvallers het vuur is geopend. Deze batterij zal vermoedelijk gelegen hebben $\pm$ 80 M. ten zuidwesten van den meergenoemden straatweg, $\pm$ 125 M. ten noordwesten van den tol aan dien weg.

In en bij de rechterhelft der eerste parallel lagen nog batterij N°. 7, bewapend met 8 mortieren en vermoedelijk, evenals N°. 1 en 2, geplaatst dicht bij den weg naar de Laagsche Hoef, batterij N°. 6 met 6 stukken bewapend $\pm$ 140 M. verder noordwaarts en N°. 8 met 6 mortieren ten zuidwesten van en dicht bij de samenkomst met de tweede parallel, midden op de tegenwoordige spoorbaan, $\pm$ 425 M. ten noorden van de IJzeren brug.

Ook deze parallel werd nu gaandeweg doorgetrokken tot aan het drassig terrein in het westen. Op den linkervleugel van die parallel werd batterij N°. 5 gebouwd en bewapend met 4 stukken.

Bovendien werden uit dezen vleugel afzonderlijke zigzags en parallellen gegraven tegen de lunetten Kijk in de Pot en Rasland. Batterij N°. 9, bewapend met 6 stukken, werd geplaatst op het midden van de linkerhelft der tweede parallel, dicht bij de Oude Dreef (weg van Borgvliet naar Bergen-op-Zoom) en uit deze met 40 stukken en 14 mortieren bewapende negen batterijen werd den 20sten Juli bij het aanbreken van den dag — 's morgens om 3 uur — een zoo hevig en wel gericht vuur op de stad geopend, dat weldra de kerk en vele gebouwen in brand stonden.

Den volgenden nacht werd de *derde parallel* geopend. Deze omvatte alleen de twee bastions Coehoorn en Pucelle, met de daarvóór gelegen werken — zijnde het ravelijn Dedem en de beide lunetten Utrecht en Zeeland — liep van de Oude Dreef tot aan den tegenwoordigen spoorweg, sneed den straatweg naar Antwerpen $\pm$ 150 M. ten noorden van het snijpunt van dien weg met de tweede parallel en lag gemiddeld 125 M. van den bedekten weg.

In deze in den nacht van 21 op 22 Juli voltooid loopgraaf lagen vier mortier- en twee houwitserbatterijen, gezamenlijk bewapend met 32 stukken. Zij was met de tweede vereenigd door twee in de verlengde kapitalen van Coehoorn en Pucelle gelegen zigzags. Met kracht werd tevens gewerkt aan drie andere, welke in de verlengde kapitalen van Coehoorn, Dedem en Pucelle gelegen waren en dienen moesten ter opening der vierde parallel.

Uit den aard der zaak vorderde men thans minder snel dan in het begin; toch gelukte het in den nacht van 25 op 26 gemiddeld 30 M. vooruit te komen.

Intusschen werd uit de stad met afwisselend succes op de sappenhoofden gevuurd. Menige nacht moest door den aanvaller worden gebezigd tot herstel van het beschadigde. Maar daar door den laatsten met onverdroten ijver werd voortgegaan, kon men zich reeds van 26 op 27 Juli uit de eindpunten der laatstgenoemde zigzags links en rechts — gem. 60 M. voorbij den voet van het glacis — uitbreiden tot vorming der *vierde parallel* en werd deze in den daaropvolgenden nacht voltooid.

Nu was het oogenblik gekomen, waarop de mineurs met hunne werkzaamheden konden beginnen. Zij groeven zich in en plaatsten de mijngangen aanvankelijk hoofdzakelijk in de richting der kapitalen van Coehoorn, Dedem en Pucelle. Van hier uit werden verschillende vertakkingen gemaakt, ten doel hebbende eensdeels door het springen van mijnen een vijfde parallel en de bekroning van den bedekten weg te bewerkstelligen, anderendeels om door richting te nemen op den contrescarpmuur der hoofdgracht tegenover ravelijn Dedem en op de lunetten Zeeland en Utrecht, mede te werken tot de vernieling dezer werken en tot verkrijging van geschikte emplacements voor bresbatterijen, met tot geschutvervoer geschikte zigzags.

Die mijnoorlog over en weer is zeer belangrijk. Wij zouden evenwel te uitgebreid worden door dezen nader te beschouwen. Wij zullen ons derhalve er toe moeten bepalen in den loop van dit verhaal met een enkel woord op het een en ander te wijzen.

Ofschoon door geschut-, geweervuur en contramijnen uit de vesting veel kwaad werd gedaan, slaagde de aanvaller meestal naar wensch en werden menigmaal de door Generaal COEHOORN gemetselde mijngangen vernield, mineurs bedolven en gebeurde het wel eens, dat een door de belegerden ontstoken mijn door den belegeraar kon worden bebroond.

Ook in de vierde parallel werden een viertal batterijen, bewapend met 18 mortieren en 6 houwitser, gebouwd, terwijl den 30sten Juli — dus 18 dagen na het begin der belegering — de belegeraar 's avonds 9 uur de eerste mijn, gelegen op de verlengde kapitaal van bastion Coehoorn $\pm$ 10 M. van de palissaden op de kruin van het glacis, liet springen, gevolgd op 2 Augustus 's middags door mijn 2 en op den avond van dien dag door mijn 3, resp. op het glacis in het verlengde der kapitalen van Pucelle en Dedem gelegen. Zoo mogelijk werd onmiddellijk na het springen overgegaan tot het bekronen van den trechter en met sappen voorwaarts gerukt.

Om er een denkbeeld van te geven, dat ook de verdedigers in den mijnoorlog niet ten achter bleven, kunnen wij volstaan met de mededeeling, dat van de 79 mijnen, die in het geheel zijn gesprongen, een 42-tal voor hun rekening komen. Bovendien werd de bekroning der door den aanvaller ontstoken mijnen meestal zeer bemoeilijkt, doordat als het ware een regen van kogels en granaten uit de vesting op den trechter viel. De inspanning van den belegeraar werd evenwel toch meestal met succes bebroond en BOSSCHA wijst er terecht op, dat de Fransche Kapitein BOULE zich hier met zijn mineurkunst een goeden naam verwierf (1).

In den nacht van 3 op 4 Augustus had een kleine uitval plaats uit het geretrancheerde kamp. Het waren niet meer dan 44 man, die drie stukken vernagelden van batterij n°. 12 (ter vervanging van n°. 5 gebouwd op den uitersten linkervleugel van de derde parallel tegenover Kijk in de Pot), evenwel zoo onvolledig, dat in den morgen van den 4den weer uit die stukken kon worden gevuid. De officier, met de bewaking dier batterij belast, had verzuimd *al* de noodige posten uit te zetten; hij moest dat bij »La Justice' boeten, een bewijs, dat Generaal VON LÖWENTHAL zich niet ontzag met alle middelen een ijzeren discipline te handhaven, wel een tegenstelling met den gang van zaken in de vesting, zooals wij straks zullen zien.

(1) De opgave van genoemden schrijver en waarschijnlijk in navolging die van den Heer VAN SJPESTEIJN, dat de Franschen 77 en de belegerden 79 mijnen hebben doen springen, komt niet overeen met die, welke het zeer gedetailleerde plan II uit het Journaal aangeeft. Hierop zijn *alle* mijnen naar volgorde van springen van *eene* nummering voorzien en te juister plaatse geteekend. Wij hebben er maar 79 in het geheel kunnen tellen.

De laatste mijn van den belegerde evenwel draagt het n°. 79 en die van den belegeraar n°. 77. De vergissing moet dus ontstaan zijn, dat beide schrijvers verzuimd hebben op te merken, dat voor *alle* mijnen *eene* nummering is gevolgd.

Den 5den Augustus achtte de generaal, na eene persoonlijke verkenning, het werk ver genoeg gevorderd om te trachten dien dag den bedekten weg door eenen stormaanval te bemachtigen.

Hiervoor werden 10 compagnieën grenadiers aangewezen, als volgt verdeeld: 3 compagnieën moesten de uitspringende wapenplaats tegenover bastion Coehoorn, 3 idem die tegenover Pucelle en 2 idem die tegenover ravelijn Dedem aanvallen, dus de meest vooruitstekende en het minst aan het vuur uit de vesting blootgestelde punten, terwijl 1 compagnie op den saillant van lunette Zeeland en één op die van Utrecht zoude aanmarcheeren. Door dezen maatregel zou — alle deze punten in het bezit van den aanvaller gekomen zijnde — eene bekroning van den bedekten weg in betrekkelijk korten tijd kunnen worden bewerkstelligd. In reserve bleven 6 andere compagnieën en de gewone loopgraafwacht, welke voor dien dag uit 3, over het front van aanval verdeelde bataljons bestond.

Nadat de aanval was voorbereid door het werpen van een aantal bommen in de stad werd het afgesproken teeken — 4 bommen, die te gelijk zouden opstijgen — gegeven, werden mijn 5, 6 en 7 ontstoken, respectievelijk gelegen op de verlengde kapitalen van Coehoorn, Dedem en Pucelle, dicht bij de kruin van het glacis en rukten de troepen voorwaarts, voorafgegaan door 40 vrijwilligers, 8 werkers en 8 mineurs, met last de mijnen der belegerden te ontgraven en de kruitworsten door te snijden. Men viel met veel woede aan, vooral tegenover Zeeland en Utrecht. De verdedigers werden teruggedreven, maar de aanvaller ontving, in den bedekten weg gekomen, een hevig vuur van uit den hoofdwal. Toch gelukte het hem een goed logement te maken in de uitspringende wapenplaats der beide bastions, evenwel niet in die vóór Dedem, daar mijn n°. 6 niet met het gewenschte gevolg was gesprongen. De veroverde punten werden zooveel mogelijk vereenigd en hiermede was een begin gemaakt met de bekroning van den bedekten weg.

Den 7den Augustus had weer een uitval plaats, ter vernieling van een vijandelijk logement. Het waren slechts 50 werklieden, ondersteund door 100 man, welke post vatten in den bedekten weg tegenover den saillant van lunette Holland, nadat de belegerden te voren twee mijnen hadden laten springen en het artillerievuur als het ware verdubbeld was. Door een flink vuur werd de belegeraar belet uit de loopgraven te komen, zoodat de uitval vrij wel gelukte.

In den nacht van 12 op 13 Augustus werd, nadat reeds 22 mijnen waren gesprongen en de mineurs en aardwerkers onophoudelijk hadden door-gewerkt, de bekroning van den bedekten weg voltooid.

Toch was deze nog niet in Fransche handen, daar de inspringende wapenplaatsen — dus een belangrijk deel van de contrescarp der hoofdgracht — nog door de lunetten Zeeland en Utrecht werd verdedigd en gedekt. Tot nu toe had nog geen enkel schot de escarp-muren der bastions, van het ravelijn of der lunetten getroffen, wel een bewijs dat COEHOORN meesterlijk

voor dekking wist te zorgen, daar de aanvaller alleen door het directe schot in staat was bres te schieten. Hier staat nu wel tegenover, dat de indirecte richting toenmaals uit den aard der zaak onbekend was, maar dit neemt niet weg, dat COEHOORN met het oog op den toenmaligen stand der aanvalsen verdedigingsmiddelen een werk had geschapen, dat bijna aan alle eischen voldeed.

In de eerste plaats moest worden overgegaan tot de verovering der genoemde lunetten.

In den avond van den 15den Augustus begaf de Generaal VON LÖWENTHAL zich naar de loopgraven om den aanval op Zeeland voor te bereiden. Er was zoo goed gemineerd, dat door het springen eener mijn (n°. 32) eene beklimbare bres in de linkerface dier lunet kon worden verkregen. Een compagnie grenadiers, voorafgegaan door 60 vrijwilligers, 4 mineurs en 6 werkers, beklommen en be kroonden deze bres en handhaafden zich, ondanks eene poging, in den morgen van den 16den aangewend om hen te verdrijven. Met dit succes evenwel waren de Franschen nog niet in het bezit der geheele lunet gekomen, daar het reduit nog moest worden veroverd. Zij waren echter door het behaalde voordeel in staat gesteld om hunne mijngangen en communicatiën tot in het terreplein van dat werk uit te strekken. Nadat hun in den nacht van 16 op 17 Augustus elders het geluk had gediend, doordat een gedeelte van de contrescarp der hoofdgracht in het verlengde van de linkerface van bastion Pucelle door eene mijn (n°. 34) was vernield, werd in den daaropvolgenden nacht eene poging aangewend ter bemachtiging van genoemd reduit. En ofschoon hiertoe twee grenadiercompagnieën en een piket dragonders (1) tot driemaal toe een allerverwoedsten stormaanval deden, faalde de onderneming, terwijl alle officieren werden gedood. Ten einde verdere verliezen te voorkomen en omdat — o. i. een min of meer origineele opmerking — »les ingénieurs, après le coup ne trouvèrent pas essentiel d'avoir le réduit en question dans ce moment-là» (2) — de druiven waren zuur — zag men voor de hand van verdere aanvallen af. Eerst in den nacht van den 29sten op den 30sten d. a. v., toen men, door het springen eener mijn (n°. 66) aan het uiteinde der rechterface van het reduit, een tot dit gebouw toegang gevende gewelfde trap had vernield, slaagde men er in het geheele werk te bemachtigen.

Den 25sten Augustus werd de stad weer gebombardeerd. Daar de Generaal VON LÖWENTHAL den Koning had beloofd de vesting op den dag van ST. LOUIS te zullen bemachtigen, liet hij ter viering van dien naamdag van Z. M., op genoemden datum met al zijn stukken — vermoedelijk 16 batterijen, bewapend met 58 stukken, 32 mortieren en 10 houwitsers — vuren, met dit gevolg, dat 's avonds om 10 uur in de stad een brand losbarstte, welke den geheelen nacht duurde.

(1) Dienstdoende als grenadiers.

(2) Journaal, bladz. 97.

De verovering van lunet Utrecht was evenmin gemakkelijk (1). Het zou te ver voeren daarbij langer te blijven stilstaan. Genoeg zij het er op te wijzen, dat ook hier de mijnoorlog tot het beoogde doel moest voeren. Maar, ofschoon men den 19den Augustus er in geslaagd was door eene mijn (n°. 40) in den saillant der lunet eene bres te maken, welke bebroond en verbonden werd met den bedekten weg, ofschoon in den avond van den 23sten Augustus door eene mijn (n°. 56) in de rechterface eveneens een bres was ontstaan, welke bebroond kon worden: men kwam niet verder. Ook vorderde men slechts luttel, toen het gelukte in den nacht van 25 op 26 Augustus een aanval der belegerden op die bressen terug te slaan en toen in den nacht daarop een mijn (n°. 60), in het terreplein ontstoken, het reduit beschadigde en de mijngalerijen der verdedigers vernielde.

Reeds waren de Franschen begonnen aan den bouw hunner bresbatterijen aan de face-uiteinden van Zeeland, in het glacis vóór Dedem en tegenover Pucelle, reeds had een tweede mijn (n°. 77) in het terreplein ongeveer 50 man der bezetting gedood, zonder evenwel het reduit te beschadigen, toen het ongeluk wilde, dat de belegerden in den nacht van 13 op 14 September een contramijn (n°. 78) lieten springen, welke de helft van het reduit beschadigde, de gemeenschap met de vesting afsneed en hen noodzaakte de verdediging op te geven.

Onmiddellijk na de bemachting van het reduit van lunet Zeeland (30 Augustus) was men begonnen met den bouw van twee bresbatterijen (n°. 1 en 2) aan de uiteinden der facen dier lunet, terwijl de reeds den 28sten begonnen gemeenschapsgangen uit de vierde en vijfde parallel geschikt werden gemaakt voor artillerieervoer. Tegelijkertijd werd, toen na het springen eener mijn (n°. 65) een gedeelte der contrescarp van de hoofdgracht in het verlengde van de linkerface van ravelijn Dedem in de gracht was geworpen, in het glacis daar ter plaatse aan twee bresbatterijen (n°. 3 en 4) begonnen, terwijl in den nacht van 4 op 5 September, toen na het springen van drie mijnen (n°. 72, 73 en 74) een groot gedeelte van de contrescarp der hoofdgracht in het verlengde van de linkerface van lunet Utrecht was vernield, daar ter plaatse aan den bouw eener vijfde bresbatterij werd begonnen. In den nacht van 8 op 9 September waren alle batterijen gereed en in den morgen van den 9den September begon het bresschieten uit:

Bresbatterij n°. 1 (batterij n°. 33), gelegen in den bedekten weg tegen het uiteinde van de rechterface van lunet Zeeland, bewapend met 5 stukken en vurende op de linkerface van bastion Coehoorn, dicht bij den saillant, op een afstand van $\pm$ 40 M.

*) BOSSCHA, deel II, bladz. 631—633. De Heer VAN SIJPESTEIJN wijdt aan deze belangrijke slechts vier regels.

eerstgenoemden schrijver heeft de Ingenieur LEFEBRE in zijn *l'Art d'attaquer etc.*, Volgens *regd: «Il y avoit à Berg-op-Zoom dans les deux lunettes du front d'attaque deux mauvais réduits qu'ils ont coûté cher aux François.»*

bladz. 206, gen.

Bresbatterij n°. 2 (batterij n°. 34), gelegen in den bedekten weg tegen het uiteinde van de linkerface van lunet Zeeland, bewapend met 4 stukken en vurende op de rechterface van ravelijn Dedem, op een afstand van ± 27 M.

Bresbatterij n°. 3 (batterij n°. 35), gelegen in het glacis in het verlengde van de gracht vóór de linkerface van ravelijn Dedem, bewapend met 3 stukken en vurende op de ± 160 M. verwijderde rechterface van bastion Pucelle, dicht bij het orillon.

Bresbatterij n°. 4 (batterij n°. 36), gelegen in het glacis in het verlengde van de gracht vóór de rechterface van ravelijn Dedem, bewapend met 3 stukken en vurende op de ± 160 M. verwijderde linkerface van bastion Coehoorn, dicht bij het orillon.

Bresbatterij n°. 5 (batterij n°. 37), gelegen in den bedekten weg tegen het uiteinde van de linkerface van lunet Utrecht (vermoedelijk bewapend met 4 stukken en vurende op de rechterface van bastion Pucelle, dicht bij den saillant op een afstand van ± 50 M.)

Er werd dus geen bres geschoten in de linkerface van ravelijn Dedem. De batterij hiertoe had moeten liggen in den bedekten weg tegen het uiteinde van de rechterface van lunet Utrecht; waarschijnlijk is de hardnekkige verdediging dier lunet (veroverd 13 op 14 September) oorzaak geweest, dat deze batterij niet is kunnen worden gebouwd. In elk der tegenover de genoemde lunetten gelegen en ± 110 M. lange facen der bastions moesten dus twee bressen worden geschoten.

Met deze op korten afstand gelegen, met 19 stukken bewapende batterijen is zeven dagen gevuurd. Den 15den nl. werden de bressen beklimbaar geoordeeld.

Van 12 Juli tot 15 September — d. i. 8¹/₂ week — was men dus, met energie doorwerkend, niet verder gekomen dan tot de bemachtiging van den bedekten weg, met bruikbare bressen in den hoofdwal. Tot 12 Augustus — d. i. 4 weken — had het geduurd, voordat de bekrooning van den bedekten weg als voltooid kon worden beschouwd, terwijl nog eene maand ruim noodig was geweest voor de bemachtiging der lunetten, voor den bouw der bresbatterijen, voor het schieten van bres. Gaat men nu na, dat de verovering der buitenwerken voet voor voet heeft plaats gehad, dat hoofdzakelijk onder den grond is gewerkt, dat de uitvallen uit de vesting niet zeer krachtig waren, dan mag wel als bewezen worden geacht, dat de vesting een groot weerstandvermogen had en dus onberispelijk was gebouwd. Bij deze appreciatie dient men evenwel niet te vergeten, dat de artillerie dier dagen niet te vergelijken was met die van onzen tijd en dat het alleen door directe richting mogelijk was gedekte muren te vernielen. Toch waren er mortierbatterijen, maar het blijkt niet dat deze aan het metselwerk der werken veel schade hebben gedaan. Zij zullen dan ook hoofdzakelijk gediend hebben tot het bombardement der stad en tot brandstichten. En ofschoon de belegeraar nu vijf beklimbaar geachte bressen had geschoten, toch moesten

nog het ravelijn Dedem, de hierachter geplaatste poterne Fullenius, de bastions Coehoorn en Pucelle veroverd worden, voordat men zeggen kon meester te zijn van al de verdedigingswerken van het front van aanval, terwijl dan nog de bemachtiging der stad zelve overbleef. Ware de bezetting in den nacht van 15 op 16 September voldoende waakzaam geweest, de Generaal VON LÖWENTHAL zou er toen nog niet in geslaagd zijn de hoofdwerken, veel minder de stad zelve, te bemachtigen.

Alles was bij den aanvaller uitmuntend voorbereid. De troepen konden gedekt komen tot aan de drie grachtsafdalingen, welke zich in de nabijheid der kapitalen van de bastions en van het ravelijn bevonden, dicht bij de bresbatterij 1, tusschen 2 en 3 en bij 5; zij konden in de vijfde parallel, welke $\pm$ 50 M. vóór de vierde lag, tegenover de debouchés gedekt worden opgesteld en het was dus mogelijk alle voor den stormaanval aangewezen troepen tegelijkertijd, dus met volle kracht, in de gracht te doen dalen, de cunette te dichten, de bressen te beklimmen, de poterne aan te vallen.

Als een bewijs met hoeveel takt, kalmte en energie de Generaal VON LÖWENTHAL te werk ging, laten wij hier een uittreksel volgen van de orders en disposities, door hem gegeven voor den aanval op Bergen-op-Zoom, welke in den vroegen morgen van 16 September zou plaats hebben (1).

Er werden drie colonnes geformeerd, elk onder een te voren aangewezen commandant. De rechter- moest bastion Pucelle, de linker- bastion Coehoorn, de middencolonne ravelijn Dedem aanvallen.

Bij elk werd de volgorde, waarin gemarcheerd moest worden, aangegeven, en van ieder eenigszins belangrijk detachement de commandant aangewezen.

Bij de *rechtercolonne* bevonden zich zes grenadiercompagnieën aan het hoofd, onmiddellijk gevolgd door 3 bataljons, waarachter 3 sappeurbrigades, een officier der artillerie, 20 kanonniërs, 8 met bijlen, enz. voorziene werkers en 300 arbeiders onder de bevelen van ingenieurs; achteraan kwamen weer 3 bataljons. Deze colonne marcheert af onmiddellijk na die, welke voor den aanval op het ravelijn is aangewezen, volgt de verbindingsloopgraaf tot aan de derde parallel, wendt rechts tot aan die, welke in de kapitaal van het bastion (Pucelle) naar de vierde parallel leidt en stelt zich op bij het debouché naar de gracht in de onmiddellijke nabijheid van de uitspringende wapenplaats. Daar blijft zij wachten tot het sein voor den aanloop wordt gegeven, bestaande in twee salvo's van al de mortieren, welke bommen bij het tweede met zand geladen zijn, met welk feit de troepen in kennis moeten worden gesteld, opdat zij weten niets te vreezen te hebben. In een *ordre à observer dans l'attaque* wordt verder zeer gedetailleerd aangegeven hoedanig bij den aanval moet worden gehandeld; hoe alles op het gegeven sein langs de grachtsafdalingen zich in de gracht moet begeven, er op lettende het tactisch verband te bewaren, welke bressen door de troepen respectievelijk moeten worden beklommen, hoe op de walgangen moet worden gehandeld, wat

(1) Journaal, bladz. 470—483.

gedaan moet worden om het verband met de andere colonnes niet te verliezen enz. enz. Zelfs wordt er aan herinnerd de H.H. commandanten te waarschuwen in de gracht niet te laten vuren, ten einde de troepen, welke de gemeenschapsgang (caponnière) tusschen de courtine en het ravelijn aanvallen, niet te treffen.

De *linkercolonne* marcheert tegelijk met de eerstgenoemde af, is even sterk en volgt als deze de loopgraven tot aan het débouché naar de gracht. Ook zij wacht op het sein. Speciaal wordt gelast dat geen enkel soldaat het gelid mag verlaten.

De *colonne op Dedem* gedirigeerd, bestaat uit 100 vrijwilligers in twee even sterke groepen verdeeld, elk gevolgd door ééne compagnie grenadiers. Deze bevinden zich aan het hoofd en worden gevolgd door 2 compagnieën grenadiers, 1 bataljon, 2 sappeurbrigades, 6 kanonniërs en 300 arbeiders. Zij marcheeren door de loopgraven in de richting van de kapitaal van het werk naar de débouchés en wachten op het sein. Dan dalen de eerstgemelde groepen, elk door ééne compagnie gevolgd, in de grachten, plaatsen zich rechts en links in bataille, trekken voorwaarts en marcheeren om de voorhen liggende flanken van het ravelijn, waarna zij zich achter de keel vereenigen om vervolgens gezamenlijk de caponnière aan te vallen. Onmiddellijk na de grachtsafdaling dezer troepen zullen de 2 genoemde compagnieën de bres beklimmen en gevolgd door het bataljon en de arbeiders, het reduit bestormen, »s'il y en a" (1).

De *loopgraafbataljons* zullen rechts en links voor de communicatie zorgen en op 's vijands bewegingen letten.

Deze disposities werden »avec la ponctualité requise" (2) uitgevoerd. Den 16den 's morgens werd vóór het aanbreken van den dag het sein gegeven en gingen op het tweede salvo al de troepen in de beste orde voorwaarts. Den nacht te voren was de cunette gedicht en de voet der bressen opgeruimd.

In den eersten aanloop reeds werd de keel der bastions bereikt en in minder dan een half uur »on vit tout le rempart du front d'attaque garni des drapaux du vainqueur" (3).

In de belendende straten hadden de belegerden barricaden opgeworpen; ook deze werden geforceerd en de terugtrekkende troepen in de richting van de markt en de Steenbergsche poort gevolgd.

Wij zijn genoodzaakt thans weer eenige weken terug te gaan. Dit is noodig, ten eerste omdat de Generaal VON LÖWENTHAL zich er niet mede tevreden stelde alleen de vesting aan te vallen, ten tweede omdat ook de verbondenen in dit opzicht niet geheel en al werkeloos bleven.

(1) Journaal, bladz. 182. Zoo weinig waren de Franschen dus nog op de hoogte, dat zij niet wisten of Dedem al dan niet een reduit bezat.

(2) Journaal, bladz. 183.

(3) Journaal, bladz. 184.

Eerstgenoemde begreep dat hij door elders een gelukkigen slag te slaan de kans had eene voor hem gunstige wending aan het beleg te geven. Gelukte het hem bijv. eene der drie het geretrancheerde kamp verdedigende werken te bemachtigen, dan zou hij niet alleen spoedig dat kamp bezitten, maar nu ook de vesting van uit het zuiden, waar het front niet zoo sterk was, kunnen aantasten. Ook zou hij door de linie, of zelfs Steenberg en aan te vallen, de kans hebben in 's vijands rug te komen.

Uit meergemeld Journaal blijkt, dat hiertoe pogingen zijn in het werk gesteld.

Zooals wij reeds met een enkel woord hebben meegedeeld (bladz. 116), werd de Hertog DE CHEVREUSE den 22sten Juli met twee brigades infanterie en eene brigade dragonders — d. i. 8 bataljons en 5 eskadrons — noordwaarts gezonden — vermoedelijk naar de Herelsche heide — om stelling te nemen tegenover de forten Rovers en Pinsen. Eerstgenoemd fort is geregeld belegerd, blijkens een afzonderlijk dagboek, gevoegd bij het Journaal van Bergen-op-Zoom en van de hand van denzelfden Schrijver.

Uit dit dagboek blijkt dat, ofschoon men er waarde aan hechte *»de partager les soins et l'attention des Ennemis et surtout de l'Armée de M^r. le Prince DE HILDBURGHAUSEN»* en men het fort Rovers als *»la partie principale»* der linie beschouwde, het scheen alsof de Generaal VON LÖWENTHAL dit punt niet belangrijk genoeg achtte om er veel troepen aan te wagen.

De niet zeer groote macht, welke hij er heen gezonden had, moest dan ook waarschijnlijk voornl. dienen *»pour contenir les ennemis dans cette partie et pour couvrir la droite des travaux extamés devant Berg-op-Zoom»* (1). Nadat den 23sten en 24sten Juli de verkenningen en voorbereidende werkzaamheden hadden plaats gehad, werden in den nacht van 24 op 25 de loopgraven geopend door 300 werkers, die in twee sappen voortrukten, weldra door eene rechts tegen de inundatie aangeleunde parallel vereenigd; ook werd in dien nacht aan den bouw eener batterij voor 8 stukken en in den daaropvolgenden aan eene voor 4 stukken begonnen. Uit het fort, dat bewapend was met 20 stukken en eene bezetting van 1500 man had, werd hiertegen uit niet meer dan 6 stukken gevuurd. De belegerden hadden evenwel niet stil gezeten, want in den morgen van den 26sten bleek het den belegeraar, dat zij door schanskorven en aardzakken de faces beter hadden gedekt, terwijl toen een hevig vuur uit het fort werd geopend. Daar echter den 27sten de batterijen der Franschen waren gereedgekomen, kon met succes zoowel tegen het fort als tegen het kamp achter de linie het vuur worden geopend. Dien dag werden de loopgraven zeer beschadigd door het vuur uit Rovers, dat vrij hevig was en versterkt werd door dat uit de beide andere forten; het vuur uit Moermont kan evenwel door den grooten afstand van geen groote uitwerking zijn geweest.

(1) Journaal, blad. 199, 200.

Rovers was volgens het Journaal door de inundatie beveiligd tegen een »coup de main." Dit kan alleen betrekking hebben gehad op de zijfronten, daar, zooals wij weten, de inundatie in het voorfront niet aaneengesloten doorliep. In den nacht van 29 op 30 Juli had een uitval van 200 man plaats, in zooverre met gevolg, dat het gelukte een deel der loopgraven te vernielen. Dit belette evenwel niet, dat in den nacht van 31 Juli op 1 Augustus aan eene tweede parallel kon worden begonnen. Daar evenwel voortdurend beschadigingen moesten worden hersteld en veel verliezen door het artillerie- en geweervuur uit het fort werden geleden, vorderde men niet dan langzaam. In den nacht van 1 op 2 Augustus werd reeds aan eene derde batterij van 3 stukken begonnen, den 4den evenwel ontving de Hertog DE CHEVREUSE den last om de meest blootgestelde loopgraven te verlaten, daarbij echter in stelling te blijven om den vijand te verontrusten. Na dien tijd werd niet veel meer gedaan dan werken hersteld en ofschoon het Journaal bijna elken dag meldt, dat »le feu ennemi fut très-vif" en traversen moesten worden opgeworpen om zich hiertegen te dekken, bleef men werkeloos tot aan de overgave van Bergen-op-Zoom.

Dat de Franschen zouden getracht hebben het fort door eenen stormenderhandschen aanval te bemachtigen, hiervan blijkt niets uit het Journaal. Alleen BOSSCHA spreekt er over, wiens verhaal van deze episode als volgt luidt: »Ten einde het voordeel te verminderen, 't welk de Bezetting (van Bergen-op-Zoom) kon hebben van, door versche troepen afgelost, in de linie te gaan uitrusten, besloten de belegeraars, om de troepen in de linie bezig te houden en ontblootten zij den 27sten Juli eene batterij van 8 stukken tegen het fort Rovers en eene van 4 tegen het fort Pinsen, en werd daarna nog eenmaal dit fort door de Franschen bestormd, die daarbij een aanmerkelijk verlies leden" (1). Dit verhaal geeft o. i. den toestand niet juist weer, daar er van een geregeld beleg geen sprake in is en met het oog op de natte grachten aan de mogelijkheid van een stormloop mag getwijfeld worden. De Franschen toch erkennen zelf, dat het fort was »à l'abri d'un coup de main par les inondations qui le couvrent" (2).

Het schijnt, dat de Generaal VON LÖWENTHAL met deze geheele onderneming meer eene diversie dan een ernstig gemeenden aanval beoogde, ofschoon ontegenzeggelijk eene verovering van fort Rovers voor hem een groot voordeel zou zijn geweest. De geheele linie zou dan waarschijnlijk ontruimd zijn en de vesting ook aan de noordzijde aan een aanval hebben blootgestaan (3).

(1) BOSSCHA, deel II, bladz. 621.

(2) Journaal, bladz. 204, 205.

(3) De Heer VAN SIJPESTEIJN (bladz. 120) deelt mede, dat eenige dagen na den 23sten Juli de Franschen ook vuur gaven op het fort »Roovere" in de linie, welk fort een acces in de inundatie moest beschermen. »LÖWENTHAL begreep terecht, dat deze beide uiteinden" (Kijk in de Pot en fort Rovers) »van zijn aanvalfront een veel minderen tegenstand zouden opleveren bij de bestorming dan het front Coehoorn-Pucelle, waarvan hij nu eerst de wederstandskracht leerde kennen. Hij

Wat het *geretrancheerde kamp* aangaat, ook hiertegen zijn pogingen ter overwinning ondernomen. Zoo werd den 23sten Juli 's avonds door de Franschen tot driemaal toe een aanloop gedaan op de lunetten Kijk in de Pot en Camus, welke evenwel dapper werd afgeslagen en den aanvaller veel verliezen berokkende (1). Die aanval was mogelijk, daar de lunetten van droge grachten waren voorzien. Volgens een bericht uit de stad werden de batterijen in genoemde werken totaal vernietigd (entièrement ruiné) (2). Het journal van den belegeraar spreekt er niet over, waarschijnlijk omdat de verliezen groot en het succes gering was.

Daar door de verovering van Steenberg en de Generaal VON LÖWENTHAL meester zou zijn geworden van een gedeelte der inundatie en hem dus ook in dit opzicht het forceeren der stelling veel gemakkelijker zou zijn geworden, trok hij, eveneens op 23 Juli, met het aanbreken van den dag, er met 4 compagnieën grenadiers, 200 paarden en een detachement Bretonsche vrijwilligers heen. De marsch schijnt zeer bezwaarlijk te zijn geweest, daar eerst omstreeks vier uur in den namiddag de aanval plaats had (3). De Kolonel VAN LIJNDEN VAN BLITTERSWIJK liet zich evenwel niet overrompelen, te meer daar de van coupures en palissaden voorziene wegen goed werden verdedigd. De Generaal VON LÖWENTHAL werd, met groot verlies teruggeslagen, genoodzaakt onverrichterzake terug te keeren, zijn dooden en gekwetsten achterlatende, van welke laatsten 13 wagens vol naar Breda zijn gebracht (4).

Maar ook bij de verbonden en zat men niet stil.

Na de aankomst van den Generaal VON SCHWARTZENBERG den 3den Augustus op de heide bij Hoeve was er nog dien dag een krijgsraad gehouden, »waarin geproponereerd was het attacqueeren van het Fransche Leger voor Bergen-op-Zoom.» Met uitzondering van den Generaal VAN BURMANIA vond iedereen de zwarigheden »om te gaen na den vyand» te groot en was vervolgens »de partje genomen van niets te risqueeren, maer drie Battaillons te zenden na Bergen-op-Zoom, en te Leur gaen campeeren met intentie, om van daer met de Hussaren en Cavallery den vyand te harceleeren» (5). Eerst toen

wilde het met ruw geweld winnen en liet herhaaldelijk met eene groote troepenmassa storm loopen tegen Kijk in de Pot en Roovers.»

Wij kunnen ons met die voorstelling niet vereenigen. Het eigenlijk front van aanval was het zuidoostfront der vesting, terwijl de aanval op Rovers geheel op zichzelf stond en zooals gezegd, vermoedelijk niet meer dan een diversie was. Over het geregeld beleg van fort Rovers wordt niet gesproken; aan een stormloop »met een groote troepenmassa» kunnen wij niet gelooven.

(1) BOSSCHA, deel II, bladz. 620.

(2) *Journal du siège de Bergen-op-Zoom par l'Ingenieur DUMOULIN* (geëmployeerd in de stad).

(3) Missive van den Generaal VON CRONSTRÖM aan haar Ho. Mo., dd. 23 Juli 1747.

(4) *Nederlandsche Jaarboeken 1747*, deel II, bladz. 394.

(5) Niet onbelangrijk is het voor hem, die eenig belang in het onderwerp stelt, ter zake kennis te nemen van de secreete resolutie van haar Ho. Mo. dd. 4 Augustus 1747, waaruit de in den tekst geplaatste aanhalingen zijn overgenomen. De Prins, met het genomen besluit in kennis gesteld door vier missives — nl. van den Generaal VON SCHWARTZENBERG, van den Generaal VAN BURMANIA, van den Prins VAN HESSEN-PHILIPSTHAL en van VAN HAREN — stond op het punt zich naar

men een week later vernomen had, dat de Fransche bevelhebber troepen onder den Generaal ST. GERMAIN had afgezonden tegen den Generaal BARONIAU, die uit het Maasleger met 2000 huzaren en 2 bataljons infanterie ter versterking op weg was en de Prins zijn ontevredenheid had te kennen gegeven over het besluit van den krijgsraad (1), werd besloten Wouw, het hoofdkwartier van den Franschen bevelhebber, aan te tasten. Deze, die in het kasteel van dien naam, een kleine 10 minuten gaans ten noordwesten van het dorp gelegen, logeerde, had het gewicht van dien post vroeger ingezien dan zijn tegenstander en, gelijk wij weten, er de Bretonsche vrijwilligers als bezetting in gelegd. Of het juist gezien was het kasteel Wouw tot hoofdkwartier te kiezen, laten wij daar; in elk geval was het noodig het dorp te bezetten, daar de aanwezigheid van geallieerde troepen ter plaatse door den Franschen bevelhebber niet mocht worden geduld.

Toen men nu in het Fransche leger den 26sten Juli had vernomen, dat de Vorst VAN WALDECK te Nuland was gekomen, liet de Generaal VON LÖWENTHAL in den vroegen morgen van den 27sten eene verkenning verrichten. En daar zijn tegenstander »ne pouvait déboucher pour venir à lui, que par Nispen ou Ossendrecht" (2) besloot hij voor het eerste, het meest waarschijnlijke, geval stelling te nemen op de groote heide aan deze zijde van Nispen.

Deze opvatting van den Franschen bevelhebber was juist. Door het Fransche leger was stelling genomen vóór Bergen-op-Zoom, met den eenen vleugel tegen de Zoom ongeveer halverwege MP. 33 en 34 van den tegenwoordigen straatweg naar Wouw, den anderen vleugel tegen den Schelde-oever bij den Kraaijberg, het centrum ter hoogte van Klavervelden.

Een vrij sterk detachement was op de Herelsche heide geplaatst tot voorbij Moerstraten en door verscheiden redouten en veldwerken in verband

de legerplaats te begeven, toen hij door de leden der regeering werd verzocht te 's-Hage te blijven »daar syne presentie alhier om verscheide gewigtige redenen niet gemist konde worden." Dientengevolge schreef hij o. a. aan den Luitenant-Generaal VON SCHWARTZENBERG, dat het plan om den vyand te attaqueeren, geconcerteert geweest synde met den Generaal VON CRONSTRÖM en gecommuniceert aan den Luitenant-Generaal en Quartiermeester-Generaal VAN BURMANIA, als het convenabelste in de tegenwoordige omstandigheden van Bergen-op-Zoom, eigentlyk geen krygsraad hadde behooren gehouden te worden, als om in meerder detail de uitvoering van het geconcerteerde te reguleeren. Dat Syn Hoogheid geenzints consepteerde in den terugmarsch na Leur, die men voornemens scheen te willen doen en dat zoo het waarlyk ondoenlyk was offensief te ageeren, waarvan geensints overtuigt was, ten minste zodanige positie gehouden en bewaart moest werden, waardoor een spoedige en gemakkelyke communicatie met de linien en de stad van Bergen-op-Zoom open gehouden werd, dat onder veele goede reedenen om in deeze met vigueur te ageeren, behalven de conservatie van een plaats van die importantie voor de gemeene zaak, en byzonder voor den staat en voor de zekerheid van de communicatie van Holland en Zeeland, de destinatie zelfs van het gedetacheerde corps en het oogmerk waartoe het zelve uit de groote armee was getrokken, een van de sterkste was, en dat derhalven hy Luitenant-Generaal niets behoorde te versuimen om tot eenige onderneeming te komen om Bergen-op-Zoom te ontzetten, en liever ietwies behoorde te risqueren dan Bergen-op-Zoom te laten inneemen, in praesentie van zoo een considerabel corps, tot ontzettinge geschikt."

(1) Zie noot 5, bladz. 390.

(2) Journaal van den aanvaller, bladz. 39.

gebracht met de inundatie. Bovendien was Wouw bezet door de Bretonsche vrijwilligers, later (5 Augustus) versterkt door de 3 bataljons sterke brigade Montboissier en stond vóór Steenberg en de linie eene uitgebreide inundatie.

Om dus Bergen-op-Zoom te ontzetten kon men óf Wouw aanvallen en bij succes de bezetting met de op de Herelsche heide geplaatste troepen op de linie dringen en dan tevens dat dorp vasthouden, óf over Nispen direct de belegeringstroepen aanvallen.

De Generaal VON LÖWENTHAL, die dit had ingezien, liet nu eene stelling inrichten tusschen de Zoom en Huybergen. Hiertoe werden twee redouten op den linkervleugel bij de Zoom gebouwd en emplacements voor twee batterijen op de duinen in den rug dier stelling, »destinées à balayer la plaine si l'on en venoit à une action" (1). Daar de nog op de stafkaart bij de Zoom te vinden »oude batterij" een der eerstgenoemde redouten is, zal deze stelling zich uitgestrekt hebben, zuidwaarts langs den oostrand der Borgvlietsche duinen ten westen van de thans bestaande Wouwsche Plantage in de richting van Huybergen, dat bezet was, terwijl de emplacements der genoemde batterijen op de Borgvlietsche duinen zullen geplaatst zijn geweest. Bovendien werd Wouw door eene sterke verschansing omringd en door veldwerken gedekt.

Voor het geval de Generaal VON SCHWARTZENBERG, zich nog verder zuidwaarts wendende, over Ossendrecht en Hoogerheide zou willen aanvallen, moest de linkervleugel steunen op Huybergen, de rechter- op eerstgenoemd dorp.

Maar hierbij bleef het niet. Niet alleen werden den 4den Augustus de bezettingen van Ossendrecht (1 bataljon en 10 eskadrons) en van Putte (13 bataljons en 9 eskadrons) op Huybergen gedirigeerd, maar ontving ook Wouw den 5den de reeds genoemde versterking. Dien dag vernam men in het kamp vóór Bergen-op-Zoom, dat de Generaal BARONIAI met 2000 hussaren en eenige infanterie (2 bataljons) uit het Maasleger was vertrokken, ter versterking van den Generaal VON SCHWARTZENBERG. Dientengevolge werd den 8sten Augustus de Maréchal-de-camp ST. GERMAIN met 32 eskadrons en 3 à 4 bataljons (eene brigade infanterie) in de richting van Breda en 's-Bosch gezonden om die vereeniging te beletten. Die poging is niet gelukt. Den 10den — na het hierna te melden gevecht bij Wouw — keerde ST. GERMAIN in het kamp terug, den Generaal BARONIAI vrije hand latende.

Het schijnt dat de Generaal VON LÖWENTHAL van het plan der verbondenen tijdig onderricht werd en wel door middel van deserteurs (2), hetgeen te meer aannemelijk kan worden geacht, daar desertie over en weer bij dat beleg geen zeldzaam verschijnsel was. Dat de cavalerie den generaal op de hoogte heeft gebracht, is niet zeer waarschijnlijk, aangezien dit wapen in die dagen niet die diensten bewees, welke thans van haar worden geeischt; integendeel zij

(1) Journaal van den aanvaller, blad. 40.

(2) *Europeesche Mercurius*, Augustus 1747, blad. 102.

nam o. a. zelfs — dienstdoende als grenadiers — deel aan den eigenlijken vestingoorlog.

Wat aangaat de sterkte van het leger bij Oudenbosch (Hoeve) op den 10den Augustus, kunnen wij aannemen dat de Luitenant-Generaal von SCHWARTZENBERG, behalve de ons bekende 15 bataljons en 20 eskadrons, nog 2 eskadrons en ruim 800 man voetvolk ter beschikking had, welke den 9den t. v. uit Breda waren vertrokken, dat is dus te zamen ± 11.000 man. De Generaal BARONIAIY toch kon juist van de gebeurtenissen, welke den 10den plaats hadden, gebruik maken om zich bij genoemd leger te voegen, zoodat hij den aanval niet medemaakte (1).

De retranchementen om Wouw waren dien dag nog niet volkomen in orde. De aanval had plaats door 15 compagnieën grenadiers, 3 bataljons en 22 piketten, d. i. ± 3000 man (2), in de nacht van 9 op 10 Augustus uit de legerplaats afgezonden. Het dorp was, zooals wij weten, bezet door 3 bataljons (brigade Montboissier), d. i. ± 1500 man en 1200 Bretonsche vrijwilligers, totaal dus ± 2700 man.

De macht van den aanvaller was in drie colonnes verdeeld (3).

De eerste, sterk 5 compagnieën grenadiers en 2 bataljons, viel eene redoute aan, die rechts van het dorp was opgericht tegen den weg naar Rosendaal aan. Deze colonne werd door een bataljon, eene compagnie en eenige piketten Bretonsche vrijwilligers teruggeslagen.

De tweede, sterk 6 compagnieën grenadiers en 10 piketten, viel de redoute in het centrum aan en werd tot viermaal toe teruggeworpen door ééne compagnie en 100 man.

De derde, sterk 1 bataljon, 4 compagnieën en 16 (4) piketten, heeft verscheiden malen de redoute aangevallen, die op den weg naar Breda lag, maar werd teruggeslagen door 3 piketten. Een stuk geschut, op dien weg gericht, voltooide door zijn vuur de overwinning.

Men schat het verlies der aanvallers op 200 man, ongerekend een 30-tal gevangenen. Andere opgaven spreken van 100 man.

De plaatsing der redoutes is in het Journaal niet zeer duidelijk aangegeven.

De eerste redoute ligt rechts van het dorp tegen den weg naar Rosendaal aan (*«une redoute qui se trouvait à la droite du Village par rapport à nous aboutissante sur la chaussée de Rosendahl»*).

(1) Vergelijk o. a. het Journaal van den aanvaller en de missive van VAN HAREN aan haar Ho. Mo., dd. 10 Augustus, waarin deze o. a. zegt, dat het leger naar de zijde van Wouw marcheerde om »daardoor de fransen onder ST. GERMAIN te Hoogstraten van daar te lokken en alsoo te faciliteeren de samenvoeging van het corps van den Generaal BARONIAIY met onze armée.”

(2) Vergelijk het journaal van den aanvaller en de missive van den Luitenant-Generaal von SCHWARTZENBERG aan haar Ho. Mo dd. 11 Augustus, bevattende een uiterst beknopte mededeeling van zijn verrichtingen op dien datum.

(3) Journaal van den aanvaller, bladz. 75.

(4) Blijkens het Journaal van den aanvaller. Dit zal evenwel 12 moeten zijn, daar de 2de colonne 10 piketten telde en er in het geheel van deze 22 waren ingedeeld.

De derde ligt op den weg naar Breda (»la redoute que nous occupions sur la chaussée de Breda»).

De stafkaart geeft aan, dat de straatweg Wouw-Breda over Rosendaal loopt. Het Journaal daarentegen spreekt èn van de »chaussée" naar Breda èn van de »chaussée" naar Rosendaal, de eerste links, de tweede rechts liggende »par rapport de nous". Mogelijk heeft de eerste gelegen ten zuiden van Wouw op den weg naar Vinkenbroek, welke zich verder oostwaarts met de »chaussée" vereenigt en de derde op deze laatste, terwijl de tweede in het bouwland vóór dat dorp zal geplaatst zijn geweest. Volgens het Journaal is de geheele macht van den verdediger niet in het vuur geweest, maar zijn de aanvallers met eene groote minderheid afgeslagen. Daar er 2 à 3 uren is gevochten, zou men evenwel zeggen, dat het aan krachtsinspanning niet heeft ontbroken.

De Generaal VON LÖWENTHAL had, toen hij het opbreken der verbonden vernam, ook alle reden voor eene nadering over Nispen te vreezen. In den vroegen morgen van dienzelfden dag liet hij al zijn troepen naar de aangewezen stelling marcheeren, in het kamp vóór Bergen-op-Zoom slechts 3 bataljons achterlatende ter ondersteuning der loopgraafstroepen, welke voor den 10den Augustus, behalve uit de werkers, uit 3 bataljons, 2 compagnieën grenadiers en nog eenige kleine detachementen bestonden, te samen een macht van zowat 8 bataljons, tamelijk verspreid opgesteld.

Hij kan dus de stelling bezet hebben gehad met 27 bataljons en een 20-tal eskadrons, zijnde (tegen Rovers) dit zijn geheele macht, verminderd met de achterblijvenden en de detachementen *de Chevreusé* en *St. Germain* (tegen Baroniay).

Zooals wij weten, was de macht van den Generaal VON SCHWARTZENBERG waarschijnlijk $\pm$ 11.000 man sterk. Na aftrek van het detachement, dat Wouw aanviel, bleven dus $\pm$ 8000 man over, zeker niet genoeg tegen $\pm$ 27 bataljons, 20 eskadrons of $\pm$ 16.000 man en twee batterijen in eene gereed gemaakte stelling.

Het Journaal (1) zegt dan ook dienaangaande: »Les ennemis faisoient mine de vouloir engager à une Affaire générale, mais à peine les *Francoises* avoient-elles débouché qu'ils se retirèrent, sans attendre que les dispositions de M^r. DE LOWENDAHL fussent achevées, qui les voyant éloignés reprit aussi le chemin de son camp." Tot eene ontmoeting is het dus niet gekomen en o. i. niet zonder reden.

De Generaal VON SCHWARTZENBERG zal vermoedelijk, toen hij 's morgens om 8 uur met zijne troepen op de Wouwsche heide, $\pm$ 30 minuten ten westen van Nispen was gekomen, den opmarsch der Franschen hebben gadeslagen en, hunne macht taxeerende, zich niet sterk genoeg gevoeld hebben voor den aanval.

(1) Journaal, bladz. 77.

In zijn missive dd. 11 Augustus meldt hij dienaangaande aan haar Ho. Mo. »dat men gisteren een tentative heeft gedaan de post van Wou door een sterck detachement van 't corps onder myn orders (omtrent 3000 man) te vermeesteren, doch wegens de veelvuldige hinderpaalen, die men ontmoetede, het niet te boven konnende koomen, is het voorsz. corps 't welk heel uitgerukt was, om de onderneeming te ondersteunen, en indien het gelukt ware verdere progressen te maaken in syn voorige Leegerplaats gisteren tegen den avond weer ingerukt.»

Vreemd mag het genoemd worden, dat die poging van den Generaal VON SCHWARTZENBERG niet uit de vesting of de linie is ondersteund, te meer daar »t concert was gemaakt geweest, dat gedurende d'attaque eenige 1000 man uit de linien van Bergen-op-Zoom en 400 man van 't guarnisoen van die plaats zouden komen aanschieten om de Franschen ter zijde t'attaqueeren" (1).

Het niet medewerken der bezettingstroepen »tot deze gewichtige onderneming" is een punt van ondervraging geweest, waarop de Generaal VON CRONSTRÖM zich bij den na te melden krijgsraad moest verantwoorden. Hij erkent, dat, indien de aanval op Wouw ware gelukt, de vijand het beleg zou hebben moeten opbreken (2), maar verklaart niet te weten waarom die onderneming mislukt was, aangezien hij het zijne had gedaan (3).

Is het juist, dat in den morgen van 10 Augustus slechts een achttal verspreide bataljons vóór de vesting stonden, dan zou een flinke uitval niet alleen gelukt zijn, maar de Generaal VON SCHWARTZENBERG vermoedelijk in de gelegenheid zijn gesteld geweest den Generaal VON LÖWENTHAL in een weinig aangename positie te brengen.

Toch schijnt de Generaal VON CRONSTRÖM den 10den Augustus 's morgens om 3 uur uit de stad vertrokken te zijn met de Generaal-Majors LEWE en THIERRY, met zich medenemende het regiment Lewe, dus $\pm$ 500 man. Men hoorde in de stad omtrent 6 uren bij den belegeraar »la generale" en »l'assemblée" slaan, evenwel zonder de oorzaak daarvan te kunnen opmerken. De generaal keerde tegen 3 uur in den namiddag terug en schreef dienzelfden dag nog ter zake aan den Griffier FAGEL: »Volgens het postscriptum van myn brief van gisteren hebbe ik d'eer UWelEdGestr. kennisse te geven, dat ik my met het limieren van den dag aan de linie by het fort Pinsen hebbe laeten vinden, de troupes alle onder de wapens gehad, in verwagting op de signaelen op de welke ik met den Lieutenant-Generaal VON SCHWARTZENBERG geconvenieert was met myn corps uit te komen en dus te samen ons best te doen den vyand te slaan en op die wyse deeze plaats te verlossen. Maar tot twee

(1) *Europeesche Mercurius*, Augustus 1747, bladz. 102 en de secreete resolutie van haar Ho. Mo. dd. 4 Augustus 1747.

(2) *Proces Cronström*, art. 14.

(3) *Ibid.*, art. 16.

(4) *Journaal van Dumoulin*.

uuren der naer de middags gewacht hebbende sonder de minste tyding van d'Heer VON SCHWARTZENBERG te verneemen, nog eenige signalen te verneemen, hebbe ik my genoodzaakt gevonden de regimenten weer in te laeten rukken. Ik twyffele niet of den Lieutenant-Generaal VON SCHWARTZENBERG sal UWelEdGestr. direct genotificeerd hebben de reeden die ons project verydelt hebben."

VAN HAREN schrijft den 10den Augustus uit Oudenbosch aan haar Ho. Mo.: »Gisteren avond brak de armee van hier op en marcheerde naar de kant van Wouw om te sien of door dat mouvement niet iets voordeeligs was te effectueeren tegen den vyand, of immers om daerdoor de fransen onder ST. GERMAIN te Hoogstraten van daer te lokken en alsoo te faciliteeren de samenvoeging van het corps van den Generaal BARONIAI met onse armee.

»De regter vleugel sich stellende tegen Wouw probeerde of dat dorp niet weg te neemen sou syn, doch de retranchementen werden daer te sterk bevonden.

»Nadat de armee vervolgens ettelyke uuren in ordre de bataille had gestaen retourneerde deselve in dat camp, sonder dat de fransen deselve hebben durven attaqueeren (1). Het corps van ST. GERMAIN is ingevolge de gemaekte gissing ook aenstonts naer de franse armee terughgetrokken, en de Generaal BARONIAI kan niet meer gecoupeerd worden."

Uit dit alles volgt o. i. dat de Generaal VON CRONSTRÖM bekend was met het plan van den Generaal VON SCHWARTZENBERG; dat men was overeengekomen eikaar te helpen — de eerste toch wachtte op »signaelen," die te voren »geconvenieert" waren; — dat beide generaals weinig ijverig zijn te werk gegaan, onverminderd de omstandigheid, dat er eenig misverstand kan hebben plaats gehad, hetgeen te betreuren zou zijn, daar het gelukken der onderneming zeer waarschijnlijk de redding van Bergen-op-Zoom tengevolge zou hebben gehad;

dat een groot deel van het geallieerde leger onder den Generaal VON SCHWARTZENBERG werkeloos is gebleven: ware hiervan iets meer bestemd geweest voor den aanval op Wouw, dan zou dat dorp vermoedelijk veroverd zijn geworden;

dat ondanks het echec, de Generaal VON SCHWARTZENBERG nog beweert, dat Wouw door een »sterk" detachement is aangevallen, en eindelijk dat het bevreedend is, hij genoemd detachement gedurende het gevecht niet heeft versterkt (2).

(1) Deze opmerking is eenigszins vreemd, als men in aanmerking neemt dat de verbondenen bij deze actie de aanvallers waren en de Franschen zich verschanst hadden.

(2) De Heer VAN SIJPESTEIJN wijdt aan de geheele onderneming drie alinea's op bladz. 124. Volgens hem zou de aanval op Wouw door »hoogstens 2000 man" hebben plaats gehad. Wij weten dat de Generaal VON SCHWARTZENBERG zelf 3000 man noemt. Dan deelt hij ons mede dat die generaal met zijn geheele leger van ongeveer 20.000 man volgde' en zich »op grooten afstand in slagorde op de heide van Nissen" opstelde. Zooals wij gezien hebben, kunnen op de heide bij Oudenbosch onmogelijk 20.000 man aanwezig zijn geweest, ongerekend de 2000 man, die bovendien volgens Jhr. VAN SIJPESTEIJN op Wouw werden afgezonden. Er waren ruim 11.000 man ter beschikking; ook stonden die troepen niet op »grooten afstand" maar op de Wouwsche heide, ± 30 minuten gaans ten westen van Nispen.

Het mislukken van den aanval op Wouw schijnt ook bij den stadhouder zwaar te hebben gewogen. Meer dan elk ander moet hij er op gesteld zijn geweest Bergen-op-Zoom te behouden, niet alleen met het oog op het groote belang aan het behoud dier vesting verbonden, maar ook ter rechtvaardiging zijner keuze, wat het opperbevelhebberschap aangaat. Het blijkt niet dat de Prins er bij den Generaal VON CONSTRÖM op heeft aangedrongen meer actief op te treden. Misschien wilde hij, aangezien het dragen der verantwoordelijkheid gepaard moet gaan met de vrije beschikking over de aan te wenden middelen, dezen zooveel mogelijk vrije hand laten; doch heeft dit alleen zin, als de titularis in alle opzichten geschikt en bekwaam voor zijn betrekking kan worden geacht. Een bezoek van den stadhouder zou dan ook vermoedelijk wel eenig nut hebben gesticht.

Dat de Prins al het gewicht inzag van het bezit eener voldoende macht buiten de vesting en hij begreep met deze nog een poging tot ontzet te moeten wagen, blijkt niet alleen uit zijne in de secr. resol. dd. 4 Augustus aangehaalde woorden (1), maar ook daaruit, dat hij er bij CUMBERLAND op aandrong het geheele Maasleger tot dat doel te doen oprukken. Dit is niet geschied. Het Oostenrijksche hof wist dit niet alleen tegen te gaan, maar ontzag zich zelfs niet den Generaal BATHIANI — commandant van het Oostenrijksch contingent — te gelasten zoolang mogelijk in den omtrek van Maastricht te blijven, zich er dus niet aan storende, dat het hierdoor in de rechten van den opperbevelhebber, den Hertog VON CUMBERLAND, trad. Van Oostenrijksche zijde werd zelfs beweerd, dat met het zenden van den Generaal BARONIAÿ reeds het uiterste was gedaan. WILLEM IV, wien natuurlijk de Nederlandsche belangen nader aan het hart lagen dan de Oostenrijksche, liet evenwel niet los, tengevolge waarvan de Generaal TORNACO den 21sten Augustus met 15 bataljons en 7 eskadrons naar de legerplaats bij Oudenbosch werd gezonden, gevolgd door een bataljon Kroaten, waarbij zich de Generaal CHANCLOS had gevoegd, welke troepen den 30sten Augustus hunne bestemming bereikten. Dientengevolge had de Generaal VON SCHWARTZENBERG de aanzienlijke macht van $\pm$ 25.000 man onder zijne bevelen (2), welke meer dan voldoende was den Generaal VON LÖWENTHAL te noodzaken het beleg op te breken. Het scheen evenwel aan de noodige activiteit te ontbreken, terwijl de Generaal VON CONSTRÖM, die

(1) Zie noot (3) bladz. 399.

(2) In het proces CRONSTRÖM wordt de Generaal CHANCLOS steeds genoemd als degene, die te beschikken heeft over de ten zuiden van Oudenbosch gelegerde troepen, terwijl de Luitenant-Generaal VON SCHWARTZENBERG — de oudste der Nederlandsche opperofficieren — in die qualiteit de missives van 14, 16, 17 September en 9 October 1747 aan haar Ho. Mo. heeft geschreven. BOSSCHA beweert dat de eerstgenoemde de bevelhebber was. Het is evenwel mogelijk dat de laatstgenoemde bevelhebber bleef van de door hem van den Vorst VAN WALDECK overgenomen macht en de eerstgenoemde van de den 30sten Augustus aangekomen versterking. CHANCLOS staat niet in de lijst van de generaals, gearresteerd door haar Ho. Mo. den 23sten Februari 1747, als zijnde niet in Nederlandschen dienst, terwijl VON SCHWARTZENBERG als n°. 2 is geplaatst, zijnde de bij Brussel op 20 Februari 1746 gevangen genomen generaal VAN DER DUYN de oudste.

als opperbevelhebber over al de troepen, sterkten enz. van Lillo tot Grave over deze macht kon beschikken, dit niet heeft gedaan (1). Het stond aan hem, den Franschen generaal nu gevoelig te treffen, in die dagen vooral niet onnoodig, daar lunette Zeeland verloren en Utrecht zwaar beschadigd was. De Generaal VON LÖWENTHAL had bewezen, dat hij met geestkracht wist te handelen, dat hij over krachten beschikte, die met talent den onderaardschen oorlog wisten te voeren, waakzaam waren en geweld met geweld wisten te keeren, zoodat het te wachten was, hij op de eens begonnen wijze zou voortgaan. En ofschoon de belegerden hem in het voeren van den mijnoorlog in niets toegaven, was het te voorzien, dat de doode weermiddelen eens zouden zijn uitgeput, de levende strijdkrachten dus alleen het beleg moesten rekken, totdat de winter ouder gewoonte er een eind aan zou maken, of dat zij er in slaagden den Generaal VON LÖWENTHAL te noodzaken zijn heil elders te zoeken.

Het moet dan ook erkend worden, dat Bergen-op-Zoom ons althans deze les heeft gegeven, dat hoe volmaakt eene vesting ook moge gebouwd zijn, zij alle kans heeft van te loor te gaan, indien zij niet verdedigd wordt door eene voldoende sterke bezetting van goede troepen, onder eenen bevelhebber, die kunde aan karakter paart.

O. J. A. SCHWARZ.

(Slot volgt.)

(1) Merkwaardig zijn de antwoorden van den generaal op de ter zake van dit punt door den kriegsraad gedane vragen.

Op de vraag (art. 17) »off er na te mislukken van die onderneming (Wouw) geresolveert is geweest iets anders met het corps by den Oudenbosch te ondernemen tot ontzet off soulaes van de stad Bergen-op-Zoom: antwoorde de oude man: »dat hy daer op altoos gehoopt en staet gemaekt heeft;»

»nader gevraegt: wat reeden hy gehadt heeft om daer op te hoopen en staet te maken?

zegt, dat hy daer altoos zeer sterck op heeft geinsteert;

noch nader gevraegt: off hy als generael en chef daer toe eenige ordres heeft gegeven?

zegt, dat hy daer over met den Generael CHANCLOS heeft gedelibereert, en dat die gesegt heeft daer toe alles te zullen doen wat hem mogelyk was;

noch nader gevraegt: off hy na die deliberatie eenige speciale ordre aan den Generael CHANCLOS gegeven heeft, van iets ter uitvoer te brengen?

zegt, dat hy aan den Generael CHANCLOS heeft gesegt met den Generael BURMANIA daer over te delibereeren en te resolveeren en daer van kennis aan hem, beschreeven te moeten geeven;

noch nader gevraegt: wat kennis hy heeft gekregen van de deliberatie tusschen de Generaels CHANCLOS en BURMANIA?

zegt, daer van geen geheugen te hebben en dat de laatste brieven van CHANCLOS weg zyn."

Geen enkel beslist antwoord dus. Zoo gaat het ook bij art. 18, waarin de Generaal CRONSTRÖM bewoert, dat eventueele projecten tot eene onderneming, te Oudenbosch moesten worden gemaekt, terwijl hij op de vraag waarom hij als generaal en chef daartoe geen positive ordre heeft gegeven, »zegt dat men daertoe ordres van den Heere Prince Stadhouder verwachtte, namenlyk niet by maer den Generael CHANCLOS, welke de ordres van den Heere Stadhouder verwachtte." Ten slotte werd hem bij dat artikel de vraag gedaan: »off CHANCLOS ooit heeft geweigert syns beschreeven ordres te volgen?" waarop hij antwoordde: »dat CHANCLOS altoos beleeft heeft antwoordt en dat hy geschreeven had aan den Prins en daer op antwoordt verwachtte."

In art. 72 geeft de Generaal CRONSTRÖM op een desbetreffende vraag tot antwoord, dat de Graaf VON CHANCLOS te Bergen is geweest en hy met dezen na den mislukten aanval op Wouw heeft geconferereert, doch dat hij niet meer weet of men besloten had, dat van buiten niets meer gedaan kon worden tot ontzet van de stad (art. 73), noch dat de Generaal CHANCLOS er sterk op had aangedrongen, dat men den vijand zonder ophouden met sterke uitvallen moest hinderen (art. 74) en dat dit het eenigste middel was om hem »het hoofd te doen stooten" (art. 75).

HET ONTWERP-WETBOEK VAN MILITAIR STRAFRECHT,

SAMENGESTELD

DOOR

Mr. H. VAN DER HOEVEN,

Hoogleeraar te Leiden.

(Vervolg van N°. 5, bladz. 296.)

Titel I O. W. v. M. S. (Omvang van de werking der strafwet) behelst twee artikelen (4 en 5), en strekt ter vervanging van art. 10 van het Crimineel Wetboek en tot uitbreiding van de bepalingen betreffende de heerschappij der Nederlandsche strafwet, voorkomende in Titel I W. v. S.

Volgens art. 4, 1°., is de militaire rechter bevoegd de Nederlandsche strafwet toe te passen op den militair, Nederlander of vreemdeling, zich buiten het rijk in Europa in dienstbetrekking bevindende, die zich schuldig maakt aan eenig feit, misdrijf of overtreding, strafbaar volgens de Nederlandsche wet; waarmee dus, om de woorden van KARL HECKER te gebruiken, »der Grundsatz zum Ausdruck gebracht ist, dass der Soldat sein Gesetzbuch mit sich führt.”

In de Toelichting lezen wij op bladz. 67:

»In afwijking van artikel 5, n°. 2, van het W. v. S. (1) wordt hier niet geëischt, dat ook door de *wet van het land, waar het feit begaan is*, daarop straf zij gesteld.”

Ofschoon wij ons over het algemeen kunnen vereenigen met het betoog van den ontwerper, tot verdediging van de zeer ruime redactie, welke »met voordacht aan art. 4, 1°., gegeven is,” komt het ons echter voor dat het artikel *te ver* gaat; immers, nu zal bij voorbeeld de officier, zich buiten het

(1) Art. 5 W. v. S. zegt:

De Nederlandsche strafwet is toepasselijk op den Nederlander die zich buiten het rijk in Europa schuldig maakt:

1°. aan een der misdrijven omschreven in de Titels I en II van het Tweede Boek, en in de artikelen 206, 237, 388 en 389;

2°. aan een feit hetwelk door de Nederlandsche strafwet als misdrijf wordt beschouwd en waarop door de wet van het land, waar het begaan is, straf is gesteld.

De vervolging kan ook plaats hebben, indien de verdachte eerst na het begaan van het feit Nederlander wordt.

rijk in Europa in dienstbetrekking bevindende, gestraft kunnen worden, wanneer hij duelleert, en wel niettegenstaande het duel in het land, waar hij zich bevindt, niet strafbaar is.

Wij herinneren aan hetgeen de Commissie van Rapporteurs der Tweede Kamer opgemerkt heeft bij de behandeling van het vervallen art. 7 van het oorspronkelijk Regeeringsontwerp W. v. S.:

»maar zij meent ook dat een Nederlander in den vreemde dikwijls door de zeden van het land waar hij zich bevindt tot een tweegevecht kan gedwongen worden. In die gevallen te straffen ware niet te billijken" (1). Gewis zal die straf vooral niet te billijken zijn, wanneer de Nederlander een officier is (2).

Art. 4, 2°. stelt ons in staat de tucht te handhaven onder militairen, die zich buiten dienstbetrekking in het buitenland bevinden, en tevens kennis te nemen van de door hen begane strafbare feiten, welke op eenigerlei wijze in verband staan met hunne hoedanigheid van Nederlandsch militair.

Art. 5 zegt:

»Ook is de Nederlandsche strafwet toepasselijk op ieder die zich in tijd van oorlog buiten het rijk in Europa schuldig maakt aan een strafbaar feit, waarvan onder die omstandigheden de kennisneming aan den militairen rechter behoort."

Het onmiskenbare verband, dat bestaat tusschen Titel I O. W. v. M. S. en de voorschriften betreffende de militaire jurisdictie, en meer in het bijzonder de woorden: *waarvan onder die omstandigheden de kennisneming aan den militairen rechter behoort en begaan door aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen*, respectievelijk van de artt. 5 en 2 (3) O. W. v. M. S., leiden als van zelf tot de bespreking van het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter."

Het ontwerp, dat, zooals reeds vroeger medegedeeld is (4), in beginsel de tegenwoordige regeling laat voortbestaan, omschrijft de rechtsmacht van den militairen rechter zoowel voor vredes- als voor oorlogstijd, en treedt in de plaats van de daarop betrekking hebbende duistere artikelen van de eerste Titels der beide Crimineele Wetboeken, benevens de artt. 47—56 der Provisioneele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof.

(1) SMIDT, deel I, bladz. 134.

(2) D. S. merkt op in *Het Paleis van Justitie* (N°. 119):

»De eerste bepaling (art. 4, 1°.) vindt haar grond in het nauwere verband tusschen den staat en den militair; al zou ik voor mij meenen, dat die grond niet voldoende rechtvaardigt, waarom de militair die een misdrijf pleegt, dat met die hoedanigheid niets te maken heeft, in slechtere positie moet zijn dan de gewone burger, en in het buitenland zijnde, niet zou mogen doen wat de buitenlandsche wet toelaat en waarmee hij zijn bijzonderen militairen ambtsplicht niet schendt. Het argument, in de memorie aangevoerd, dat Nederlandsche militairen niet straffeloos misdrijven moeten kunnen plegen in een land waar geene wetten heerschen, rechtvaardigt die bestraffing niet, zoo het feit is gepleegd in een land waar wel wetten heerschen, maar wetten, die dat feit niet verbieden."

(3) Zie N°. 5, bladz. 285.

(4) Zie N°. 5, bladz. 292.

Art. 2 (1) houdt in :

»De militaire rechter neemt kennis :

»1°. van alle strafbare feiten, begaan door militairen, behoudens de uitzonderingen bij de wet gemaakt;

»2°. van beledigingen en feitelijkheden door gewezen militairen binnen een jaar na hun ontslag hunnen vroegeren, nog in militairen dienst zijnden meerdere ter zake van vroegere dienstaangelegenheden aangedaan.»

Wie onder *militairen* worden verstaan, of daaronder mede begrepen, of daarmee gelijkgesteld, leeren ons, in verband met art. 18, de artt. 45—49 O. W. v. M. S., bij welker samenstelling de ontwerper zich ten doel heeft gesteld, in de eerste plaats de onzekerheid weg te nemen betreffende de beantwoording der vraag of iemand als militair al dan niet aan de militaire strafwet onderworpen is, en in de tweede plaats het tijdstip, waarop de militair aan de militaire strafwet onderworpen wordt en den duur dier onderwerping nauwkeurig te bepalen.

Als militairen worden aangemerkt :

1. De officieren van de zee- of landmacht, van het oogenblik waarop door hen de militaire eed zal zijn afgelegd, tot het oogenblik waarop zij uit den militairen dienst zijn ontslagen (art. 45 O. W. v. M. S., 1°).

Zeker is het oogenblik der eedsaflegging een beter aanvangspunt dan dat der aanstelling of der plaatsing van de aanstelling in de *Staatscourant*. De commissie en de ontwerper zijn echter van oordeel, dat aan het stelsel om de hoedanigheid van officier pas op het oogenblik der beëdiging te erkennen, bezwaren verbonden zijn, welke echter grootendeels uit den weg geruimd kunnen worden, indien de Regeering mocht goedvinden de eedsaflegging zoodra mogelijk op de aanstelling te doen volgen, en te bepalen dat de officiersuniform niet vóór den dag der eedsaflegging mag gedragen worden.

Wij merken op, dat de nieuw aangestelde zich natuurlijk in officiersuniform moet begeven naar de plaats, waar de plechtige eedsaflegging vóór het front van den gewapenden troep zal geschieden; en daar het onmogelijk behoort te zijn, dat iemand, die verplicht is de officiersuniform te dragen, niet als zoodanig behoeft erkend te worden, zoo ware het wenschelijk in art. 45 O. W. v. M. S., 1°, te bepalen, dat onder militairen tevens verstaan worden de tot officier aangestelden, wanneer zij ingevolge machtiging van de bevoegde militaire overheid de officiersuniform dragen, terwijl dan de hiervoor bedoelde regeeringsmaatregel zou moeten vaststellen, dat de tot officier aangestelde het recht heeft op den dag zijner eedsaflegging zich in officiersuniform te kleeden (2).

(1) Wanneer in dit gedeelte van ons opstel (*De Militaire Spectator*, N°. 7) in het vervolg artikelen worden aangehaald zonder eenige bijvoeging, hebben wij *steeds* op het oog artikelen uit het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter».

(2) Zie ook het *Militair Blad*, 15 Januari 1890, bladz. 3.

Officieren op nonactiviteit blijven in alle opzichten officieren. De militair, hoofd van een ministerieel departement of lid van de Staten-Generaal zijnde, zal voor ambtsmisdrijven in die betrekking begaan te recht staan voor den Hoogen Raad (art. 5 j°. art. 92 der Wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie).

Daar het echter mogelijk is dat een subaltern officier of een burger, welke dienstplichtig is, tot minister van oorlog benoemd wordt, ware het aan te bevelen het hoofd van het departement van oorlog voor andere strafbare feiten te verwijzen naar het Hoog Militair Gerechtshof; het verdient zelfs overweging hetzelfde voor te schrijven ten opzichte van de militaire leden der Staten-Generaal. Men denke aan de weinig onafhankelijke positie van de leden van den krijgstraad (1).

Gaarne hadden wij gezien, dat onder militairen ook verstaan werden de gepensioneerde en de eervol ontslagen officieren (2), wanneer zij, ofschoon niet tot eenigen militairen dienst gebruikt wordende, in uniform gekleed zijn. Desnoods ware hieraan eene beperkende bepaling toe te voegen (3).

2. De vrijwillig dienenden (art. 45 O. W. v. M. S., 2°). In het O. W. v. M. S. is geen sprake meer van voorlezing der krijgsartikelen; daarvoor treedt in de plaats eene bekendmaking, op de door den Koning te bepalen wijze, dat de militair onder de militaire tucht staat. Velen zullen ingenomen zijn met deze nieuwe bepaling, aangezien, hetgeen zeer verklaarbaar is, de voorlezing der krijgsartikelen geen indruk maakt op of achterlaat bij de toehoorders. Eene korte, duidelijke bekendmaking, zooals in verschillende gevallen door het O. W. v. M. S. geëischt wordt, blijft echter gewenscht. Het voorstel van den ontwerper, om aan elk soldaat een exemplaar te geven der militaire strafwet, zal gewis algemeene instemming vinden, vooral wanneer het voorzien wordt van oordeelkundige, eenvoudig geredigeerde toelichtingen.

De meerderheid der Subcommissie van de Landmacht heeft eene lans gebroken voor het behoud van de verplichte voorlezing der krijgsartikelen (thans *bij de wet alléén voorgeschreven voor den vrijwillig dienenden recruit*; art. 2

(1) Zie het *Marineblad*, jaargang 1889—1890, aflevering 8.

(2) *Rec. Mil. B. U.*, II, bladz. 744.

(3) Gesetz vom 20 Mai 1869, betreffend den Wirkungskreis der Militärgerichte (Oostenrijk):

»Die Officiere, welche mit Beibehaltung des Militärcharakters aus dem Verbande des stehenden Heeres oder der Kriegsmarine ausgetreten sind, sie mögen eine Pension beziehen oder nicht, sowie die ausser der activen Dienstleistung befindlichen Officiere der Reserve bleiben in Ansehung der Militär-Verbrechen und Vergehen, falls sie bei der Verübung einer derartigen strafbaren Handlung eine militärische Uniform getragen haben, unter der Militär-Gerichtsbarkeit.

»Ebenso sind sie zur Zeit, wo sie die militärische Uniform tragen, den militärischen Disciplinar-Vorschriften unterworfen.

»Ausserdem unterstehen sie in Strafsachen ausschliesslich dem allgemeinen Strafgesetze und der Gerichtsbarkeit der Civil-Strafgerichte.»

Veel is te zeggen voor den stelregel: »de wetten betreffende de subordinatie zijn onafscheidelijk van de uniform.»

Crimineel Wetboek), aangezien »die voorlezing een zedelijken indruk teweegbrengt, welke heilzaam werkt.»

Uit het bovenstaande blijkt, dat wij, ons aansluitende bij het gevoelen van de meerderheid der commissie en den ontwerper, deze meening niet deelen en meer practisch nut verwachten van de »bekendmaking,» gepaard met de terhandstelling van een exemplaar van het W. v. M. S. Wil men echter dat de opname in het leger op den nieuweling een diepen indruk maakt, zoo schrijve men voor, dat, even als o. a. in Duitschland en Oostenrijk, den jongen soldaat op plechtige wijze de eed (op het vaandel of geschut) worde afgenomen.

Art. III van het »Kaiserliches Patent vom 15 Jänner 1855, womit ein neues Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen Kundgemacht, und vom 1 Juli 1855 angefangen in Wirksamkeit gesetzt wird» (Oostenrijk), luidt:

»Den Bestimmungen dieses Gesetzes über die Militär-Verbrechen und Militär-Vergehen unterliegen bloss diejenigen Personen, welche durch den abgelegten Militär-Diensteid die besonderen Pflichten des Militärstandes zu erfüllen feierlich zugesichert haben.»

De diensteed, gevorderd door de Deutsche legervoorschriften (»welcher übrigens auch sonst nur als zur Verstärkung der übernommenen Pflichten dienendes Mittel zu erachten kömmt.» KOPPMANN), heeft alleen beteekenis als militaire indrukwekkende plechtigheid.

Eene instelling, overeenkomstig de Deutsche, zou geene bezwaren opleveren en geene veranderingen in de ontwerpen na zich sleepen.

3. De dienstplichtigen in werkelijken dienst (art. 45 O. W. v. M. S., 3°, eerste gedeelte).

Tegenwoordig zijn de miliciens, ingevolge art. 130 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* N°. 72) betrekkelijk de nationale militia, onderworpen aan de krijgswetten, zoolang zij onder de wapenen zijn; hetzelfde artikel bepaalt, wanneer zij geacht worden onder de wapenen te wezen.

Art. 46 O. W. v. M. S., in verband met art. 45, 3°, eerste gedeelte, geeft aan, wanneer de dienstplichtige in werkelijken dienst is. De bepalingen omtrent het in werkelijken dienst zijn, komen in beginsel overeen met de thans bestaande omtrent het zich onder de wapenen bevinden.

4. De dienstplichtigen, niet in werkelijken dienst zijnde, welke zich schuldig maken aan een der misdrijven omschreven in dit Wetboek, of aan eenig met hunne betrekking tot de zee- of landmacht in verband staand ambtsmisdrijf, ambts-overtreding, of strafbaar feit, begaan onder een der in artikel 44 (1) van het Wetboek van Strafrecht vermelde omstandigheden.

(1) Zie N°. 5, bladz. 287.

Zij worden geacht dienstplichtig te blijven tot het oogenblik, waarop zij uit den militairen dienst zijn ontslagen (art. 45, 3°, tweede gedeelte).

Een dergelijk voorschrift betreffende de dienstplichtigen met ongevraagd verlof (1), bezitten wij op dit oogenblik niet; zij staan, hetgeen zeker niet goed te keuren is, vrij wel geheel buiten het leger.

Zelfs art. 4 van het Crimineel Wetboek betreft niet de verlofgangers, daar het spreekt van militairen uit den dienst *ontslagen*, zoodat zich, ten opzichte hiervan, het geval voordoet, dat de vigeerende wetgeving meer voor burgers dan voor militairen schijnt geschreven te zijn (2).

De dienstplichtige met ongevraagd verlof behoort nog tot het leger en heeft als zoodanig bepaalde militaire plichten te vervullen, terwijl het zeker gewenscht is, dat hij, bij schending dier plichten, onderworpen zij aan den militairen rechter. Vooral dit laatste zal hem er aan herinneren, dat hij den wapenrok slechts tijdelijk afgelegd heeft, dat hij, ofschoon weer teruggekeerd in de burgermaatschappij, toch nog in zekere betrekking staat tot de actieve krijgsmacht.

Van den anderen kant moeten de militaire wetten niet verder ingrijpen in de maatschappelijke verhoudingen der dienstplichtigen met ongevraagd verlof, dan hoogst noodzakelijk is; de banden, die hen nog met het leger verbinden, moeten niet nauwer aangehaald worden, dan gebiedend gevorderd wordt door het legerbelang. Hiermede is nu, naar onze meening, in het O. W. v. M. S. niet genoegzaam rekening gehouden, m. a. w. de redactie van art. 45, 3°, tweede gedeelte, is te ruim.

In de eerste plaats toch volgt o. a. uit het hier beschouwde artikel 45, 3°, tweede gedeelte, dat de dienstplichtige met ongevraagd verlof insubordinatie pleegt, wanneer hij bijv. een meerdere van het actieve leger mishandelt, en wel, zelfs al staat het begane feit in hoegenaamd geen verband tot hun beider verledene, tegenwoordige of toekomstige militaire hoedanigheid en al is de dienstplichtige wellicht reeds sedert een paar jaar niet meer onder de wapenen geroepen.

Dergelijke conflicten zullen echter ook wel voorkomen tusschen dienstplichtigen met ongevraagd verlof onderling; en wanneer deze dan niet denzelfden rang in het leger bekleed hebben, zal er dan schending der subordinatie kunnen plaats hebben?

En eindelijk, stel een gemeen soldaat geeft een pak slaag aan een dienstplichtige met onbepaald verlof, terwijl hij de wetenschap bezit, dat de dienstplichtige bijv. den rang van sergeant bekleed heeft. Pleegt die soldaat dan insubordinatie?

Wij zijn van oordeel dat, op grond van den inhoud van art. 45, 3°.,

(1) »Ongevraagd» en niet »onbepaald» verlof, omdat somtijds ook zoogenaamd groot verlof voor een bepaalden tijd verleend wordt.

(2) *Opmerkingen enz.* door Mr. H. VAN DER HOEVEN, bladz. 57.

tweede gedeelte, de opgeworpen vragen bevestigend beantwoord moeten worden (1).

Doch waar zal dat heenvoeren, wanneer wij ons eens zullen mogen verheugen in het bezit van eene nieuwe legerorganisatie, die den verplichten diensttijd aanmerkelijk verlengt?

In het Verslag der Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 10 Juni 1888, N°. 26, lezen wij op bladz. 52: »De duur van den dienstplicht is, behoudens de uitzonderingen bij de wet bepaald:

»bij het leger of de actieve zeemacht. . . . acht jaar,

»bij de land- of de zeeweer . . . . . vijf jaar,

»bij de reserve der land- of der zeeweer. . . . zeven jaar.»

Dus eerst na 20 jaar zou de dienstplichtige *uit den militairen dienst ontslagen worden*.

Een soldaat der landweer-reserve, die de veertig nabij is en misschien zeer hoog staat op de maatschappelijke ladder, zorge, al zij het buiten *elke* dienstverhouding, de noodige voorzichtigheid in acht te nemen tegenover den soms ternauwernood de kinderschoenen ontwassen korporaal uit Kampen!

Maar wij herhalen, ook met het oog op de bestaande toestanden heeft het artikel eene te wijde strekking; hetgeen, ons inziens, zelfs waar blijft, wanneer men de beide hierboven gestelde vragen »gezocht» mocht vinden, of vermeent, dat het antwoord daarop ontkennend moet luiden.

Hoe is deze zaak elders geregeld? Bij het stellen dezer vraag, hebben wij de oogen onmiddellijk gericht naar Duitschland, de militaire natie bij uitnemendheid, en nagegaan wat daar voorgeschreven staat ten opzichte van den Beurlaubtenstand; immers, tot die rubriek zouden, volgens de legerwetten van onzen oostelijken nabuur, de dienstplichtigen met ongevraagd verlof gerekend moeten worden.

Bij HECKER (2) (*Lehrbuch des Deutschen Militärstrafrechts*) vinden wij op bladz. 28 aangeteekend:

»Danach können Personen des Beurlaubtenstandes ausserhalb der Zeit, in welcher sie sich im Dienste befinden (also nicht zum aktiven Heere etc. gehören), nur folgende Verbrechen oder Vergehen begehen (3):

»1°. Unbefugte Veranstaltung einer Versammlung von Personen des Soldatenstandes (des aktiven Dienststandes sowohl wie des Beurlaubtenstandes) behufs Beratung über militärische Angelegenheiten oder Einrichtungen, oder Sammeln von Unterschriften zu einer gemeinsamen Vorstellung oder Beschwerde über solche Angelegenheiten oder Einrichtungen (§ 101, *R. M. St. G. B.*) (4);

»2°. Ungehorsam oder Widersetzung gegen einen rechtmässigen Befehl in dienstlichen Angelegenheiten (§ 113, *R. M. St. G. B.*);

(1) Zie ook het *Marineblad*, jaargang 1889—1890, bladz. 562.

(2) Zie bij KOPPMANN, *Das Militärstrafgesetzbuch*, bladz. 43 en volgende.

(3) Zie § 6 *R. M. St. G. B.*

(4) KOPPMANN, bladz. 382.

»3°. Handlungen gegen die militärische Unterordnung im *dienstlichen* Verkehr mit dem Vorgesetzten oder in der Militäruniform (§ 113, *R. M. St. G. B.*);

»4°. Missbrauch der Dienstgewalt im *dienstlichen* Verkehr mit dem Untergebenen oder in der Militäruniform (§ 126, *R. M. St. G. B.*);

»5°. Unerlaubte Entfernung und Fahnenflucht (*R. M. G.*) (1);

»6°. Selbstbeschädigung und Vorschützung von Gebrechen (*R. M. G.*) (2).”

In Frankrijk is deze quaestie opnieuw geregeld bij de Wet van 15 Juli 1889 »Sur le Recrutement de l'armée,” waar wij in art. 57 lezen :

»Les hommes de la réserve de l'armée active, de l'armée territoriale ou de sa réserve sont justiciables des tribunaux militaires, en temps de paix comme en temps de guerre, pour les crimes et délits prévus et punis par les articles du code de justice militaire énumérés dans le tableau D annexé à la présente loi, lorsqu'après avoir été appelés sous les drapeaux ils ont été renvoyés dans leurs foyers.

»L'application de ces articles est faite aux inculpés sous la réserve des dispositions spéciales indiquées au dit tableau.

»Toutefois, les hommes appartenant à l'armée territoriale où à la réserve de cette armée ne sont plus justiciables des tribunaux militaires, en temps de paix, pour les crimes et délits prévus par les deux paragraphes précédents, lorsqu'ils ont été renvoyés dans leurs foyers depuis plus de six mois, à moins que, au moment où les faits incriminés ont été commis, les délinquants fussent revêtus d'uniforme.”

»TABLEAU D :

»Art. 204, 205, 206, 208. — Trahison, espionnage et embauchage.

»Art. 219, § 1er. — Violation de consigne.

»Art. 220. — Violence envers une sentinelle.

»L'article 220 ne sera applicable aux hommes renvoyés dans leurs foyers depuis plus de six mois que s'ils étaient, au moment du fait incriminé, revêtus d'uniforme.

»Art. 223 et 224. — Voies de fait et outrages envers un supérieur.

»Pour l'application du premier paragraphe de chacun de ces articles, le fait incriminé ne sera considéré comme ayant eu lieu à l'occasion du service que s'il est le résultat d'une vengeance contre un acte d'autorité légalement exercé.

»Le deuxième paragraphe de ces mêmes articles ne sera applicable que dans les cas où le supérieur et l'inférieur seraient l'un et l'autre revêtus d'effets d'uniforme.

»Art. 225. — Rébellion.

»Cet article n'est applicable qu'aux hommes revêtus d'effets d'uniforme et, en outre, dans les cas prévus par l'article 77 du code de justice militaire.

(1) Zie ook §§ 68 en 69 *R. M. St. G. B.*

(2) De eursiveering is door ons aangebracht.

»Art. 226, 228, 229. — Abus d'autorité.

»Pour l'application de l'article 229, il est nécessaire que le supérieur et l'inférieur soient l'un et l'autre revêtus d'effets d'uniforme.

»Art. 242, § 1er. — Provocation à la désertion.

»Art. 248. — Vol.

»L'avant-dernier paragraphe de cet article n'est applicable que si le délinquant était logé militairement dans la maison où il a commis le vol.

»Art. 249. — Blessures faites à un blessé pour le dépouiller.

»Art. 250, 251, 252, 253, 254, 255. — Pillage, destruction, dévastation d'édifices.

»Art. 258. — Meurtre chez l'habitant.

»Cet article est applicable sous la réserve indiquée ci-dessus pour l'article 248.

»Art. 266. — Port illégal d'insignes.

»Cet article n'est applicable qu'en cas de port illégal, soit d'effets d'uniforme militaire, soit d'insignes, décorations ou médailles sur des effets d'uniforme militaire.»

Wanneer men in aanmerking neemt, dat ook de Oostenrijksche bepalingen (1) ten opzichte van de tijdelijk naar hunne haardsteden gezonden dienstplichtigen veel beperkter zijn dan die van onze ontwerpen, dan kan het geen verwondering baren, dat wij betwijfelen of eene wijde redactie, als die van art. 45, 3°., tweede gedeelte, werkelijk geëischt wordt door het legerbelang en mitsdien wel aan te bevelen is.

5. Zij, die bestemd zijn voor de krijgsmacht in de koloniën of bezittingen van het Rijk buiten Europa (art. 47 O. W. v. M. S., 1°., eerste gedeelte).

Het koloniaal werfdepot wordt thans, ofschoon dit nergens uitdrukkelijk vermeld staat, aangemerkt als te behooren tot een der korpsen van de armee, en de daarbij aanwezige militairen met bestemming voor Indië zijn mitsdien op dit oogenblik onderworpen aan de krijgswetten op grond van art. 2 van het Crimineel Wetboek. Volgens de vigeerende jurisprudentie zijn ook zij aan de Nederlandsche militaire wetten onderworpen, die reeds uit de sterkte van het koloniaal werfdepot zijn afgevoerd, hoewel zij gedurende het transport naar de plaats, vanwaar zij naar Indië vertrekken en tijdens de inscheping, zeker niet tot een der korpsen van de armee behooren.

6. Zij, die behooren tot de krijgsmacht in de koloniën of bezittingen van het Rijk buiten Europa, zoolang zij zich buiten de koloniën of bezittingen of aan boord van een Nederlandsch oorlogsvaartuig bevinden (art. 47 O. W. v. M. S., 1°., tweede gedeelte).

Door dit voorschrift wordt door de wet de belangrijke strijdvraag beslist of Indische militairen met verlof in, of gedurende het transport naar

(1) Zie »Das Militär-Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen vom 15 Jänner 1855 etc. etc.», herausgegeben von AUGUST FIRCHANN. Wien, 1855.

Nederland al dan niet aan de Nederlandsche militaire wetten onderworpen zijn. De heerschende jurisprudentie, welke echter door den Advocaat-Fiscaal is bestreden, beantwoordt deze vraag bevestigend.

7. De leden der schutterij, zoolang zij onder militair gezag staan (art. 47 O. W. v. M. S., 2°).

Art. 82 der Schutterijwet van 17 April 1827 (*Staatsblad* N°. 17) zegt:

»Dat gedeelte van den landstorm, hetwelk aanvankelijk tegen de aanvallen van den vijand moet dienen, zal worden beschouwd een gedeelte der legermagt van het Rijk uit te maken en dienvolgens op den zelfden voet behandeld worden, en onder de zelfde verplichtingen staan. Hetzelve zal op gelijke wijze worden verpleegd en bezoldigd als het leger van den staat; en zullen al de inrigtingen, welke ten behoeve van dat leger bestaan, alsdan ook op den landstorm van toepassing zijn, welke mitsdien, op eene gelijke verzorging en belooning ten volle zal aanspraak hebben.»

Art. 47 O. W. v. M. S., 2°, is eene uitbreiding van art. 82 der Schutterijwet.

Wij achten deze uitbreiding onvoldoende, aangezien het onze onwrikbare overtuiging is, dat het uit een zuiver militair oogpunt geen twijfel lijdt of de schutter in uniform moet steeds en in alle opzichten gelijk gesteld worden met den militair (1); zoolang men niet overgaat tot die gelijkstelling, zoolang zal de schutterij, wat men ook beproeve, niet hervormd kunnen worden in eene deugdelijke krijgsmacht; en dat de militaire Commissie zich met den inhoud van het artikel heeft kunnen vereenigen, is waarschijnlijk daaraan te wijten, dat zij het overbodig (2) (met het oog op de aanstaande legerreorganisatie), misschien zelfs minder gewenscht achtte, te breken met de vergrijsde traditie der schutterij en daardoor hare laatste levensjaren nog te vergallen.

Ons inziens heeft het art. o. a. mede betrekking op het geval, dat de schutterij deelneemt aan eene parade (3); maar een officier der schutterij kan ook eene parade, al neemt het leger daaraan deel, commandeeren, en staat de schutterij dan weer niet onder de militaire wetten (4)?

8. Gewezen militairen, die tot eenigen militairen dienst gebruikt worden (art. 47 O. W. v. M. S., 3°).

Art. 47 O. W. v. M. S., 3°, vervangt art. 3 van het Crimineel Wetboek.

9. Gewezen militairen ten aanzien van beledigingen en feitelijkheden door hen binnen een jaar na hun ontslag hunnen vroegeren, nog in militairen dienst zijnden meerderen ter zake van vroegere dienstaangelegenheden aangedaan (art. 48 O. W. v. M. S.).

(1) Evenzeer zelfs de leden der erkende en bepaaldelijk georganiseerde weerbareheidskorpsen.

(2) De ontwerper zegt:

»Ofschoon het voortbestaan van de schutterijen onder de gewijzigde Grondwet geheel onzeker is geworden, moeten zij toch volledigheidshalve te dezer plaatse worden vermeld.»

(3) Of heeft men alleen gedacht aan art. 46 der Schutterijwet?

(4) Koninklijk Besluit van 12 Mei 1867 (*Staatsblad* N°. 49), art. 7, *B. U. blad.* 1754.

Art. 48 O. W. v. M. S. houdt verband met art. 2, 2°, en ruimt de moeilijkheden uit den weg, waartoe het overeenkomstige art. 4 van het Crimineel Wetboek aanleiding geeft.

In geval van oorlog of gevaar voor oorlog wordt de rechtsmacht van den militairen rechter uitgebreid.

Hij neemt dan bovendien kennis :

1. Van alle strafbare feiten, begaan door hen, die (vrijwillig of gerequireerd) bij eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht in dienstbetrekking zijn (art. 3, 1°, eerste gedeelte).

Volgens art. 60 O. W. v. M. S. wordt de krijgsmacht geacht op voet van oorlog gebracht te zijn, zoodra in den zin van het O. W. v. M. S. tijd van oorlog bestaat. Wanneer tijd van oorlog aanwezig is, zullen wij later nader aangeven.

Art. 3, 1°, eerste gedeelte, treedt voor oorlogstijd in de plaats van art. 5 Crimineel Wetboek.

2. Van alle strafbare feiten begaan door hen die eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht met toestemming van eene militaire overheid vergezellen (bijv. geestelijken, vreemde officieren en hunne oppassers) of volgen (bijv. dagbladcorrespondenten, zij die tot het Roode Kruis behooren) (art. 3, 1°, tweede gedeelte).

Art. 3, 1°, tweede gedeelte, vervangt art. 6 Crimineel Wetboek, eerste gedeelte, en staat in verband met art. 49 O. W. v. M. S., hetwelk zegt:

»Vreemde militairen die eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht met toestemming van eene militaire overheid vergezellen of volgen, krijgsgevangenen en, in geval van een oorlog waarin Nederland niet betrokken is, de hier te lande toegelaten militairen van een der oorlogvoerende mogendheden worden ten aanzien van door hen begane strafbare feiten, waartegen is voorzien bij het gemeene recht of bij de Titels IV—VI van het Tweede Boek van dit Wetboek (1), met in aanmerking neming van den door hen bekleeden rang gelijk gesteld met Nederlandsche militairen.

»Naar gelang van de krijgsmacht bij welke of onder welke bewaring zij zich bevinden, worden zij geacht tot de zee- of tot de landmacht te behooren.»

De Subcommissie der landmacht heeft opgemerkt, dat vreemde officieren, die het bevel voeren over het een of ander onderdeel van ons leger, in dat geval geheel onder dezelfde rechten en verplichtingen moeten staan als de Nederlandsche. Hieromtrent is echter geene bepaling voorgesteld, aangezien, zoo lezen wij in het Verslag, men het geheel onaannemelijk achtte, dat officieren van vreemde mogendheden in ons leger met een commando zouden worden belast; voorbeelden daarvan konden ook niet worden bijgebracht. Voor

(1) Titel IV, Misdrijven tegen de ondergeschiktheid; Titel V, Schending van verschillende dienstplichten; Titel VI, Diefstal en verduistering.

zoover het bondgenooten betreft, is er in het O. W. v. M. S. in voorzien door de bepaling van art. 61.

Het bevreemdt ons, dat men in art. 49 O. W. v. M. S. aan eene militaire overheid het recht schijnt toe te kennen aan vreemde militairen de toestemming te verleen en de op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht te vergezellen of te volgen. Is deze redactie niet te algemeen? Behoort de uitoefening van zulk een gewichtig recht niet uitsluitend aan den Koning? Men zou voorts, dunkt ons, de vreemde officieren, in het voorschreven geval verkeerende, gerustelijk in alle opzichten gelijk kunnen stellen met de Nederlandsche; wij vragen ons zelfs af of een dergelijke regeling, al ware het slechts uit het oogpunt van hoffelijkheid (volgens het ontwerp kan door den vreemden militair wel, tegen hem niet insubordinatie gepleegd worden) tegenover den bevrienden staat, niet te verkiezen is (1). Vreemde militairen van minderen rang, bijv. bedienden, zou men gelijk kunnen stellen met de andere legervolgingen.

§ 157 van het Duitsche Militaire Strafwetboek luidt:

»Ausländische Offiziere, welche zu dem Kriegführenden Heere zugelassen sind, werden, wenn der Kaiser nicht etwa besondere Bestimmungen getroffen hat, nach den für Deutsche Offiziere geltenden Vorschriften beurtheilt.

»Auf das Gefolge solcher Offiziere findet die Vorschrift des § 155 (2) Anwendung.“ KOPPMANN (Das Militär-Strafgesetzbuch) teekent hierbij aan, naar aanleiding der woorden *wenn der Kaiser nicht etwa besondere Bestimmungen getroffen hat*:

»Denn die Zulassung ausländischer Offiziere beruht auf Vereinbarungen mit den betreffenden ausländischen Regierungen, und es kann beispielsweise im Staatsinteresse liegen, etwaigen Wünschen einer ausländischen Regierung zu entsprechen.“

Het art. 49 O. W. v. M. S. heeft tevens betrekking op de krijgsgevangenen (3) (en daarmede gelijk gestelden) en roept alzoo eveneens in zeker

(1) De bewering, dat het geheel onaannemelijk zou zijn, dat officieren van vreemde mogendheden in ons leger met een commando zouden worden belast, laten wij voor rekening van hen, die ze in het midden gebracht hebben. Niet allen zullen haar echter willen onderschrijven, en ook op grond daarvan zou wellicht de door ons in overweging gegeven wijziging aanbeveling verdienen.

Art. 47 O. W. v. M. S. zou dan moeten luiden:

Onder militairen worden mede begrepen:

1°. . . . .

2°. . . . .

3°. . . . .

4°. vreemde officieren die, met toestemming des Konings, een commando bekleeden in eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht of haar volgen of vergezellen.

(2) § 155 luidt:

»Während eines gegen das Deutsche Reich ausgebrochenen Krieges sind alle Personen, welche sich in irgend einem Dienst- oder Vertragsverhältnisse bei dem Kriegführenden Heere befinden, oder sonst sich bei demselben aufhalten oder ihm folgen, den Strafvorschriften dieses Gesetzes, insbesondere den Kriegsgesetzen unterworfen.“

(3) Wij bezitten geene voorschriften meer aangaande de behandeling en verzorging der krijgsgevangenen.

Bij het K. B. van 31 Januari 1880 (*Rec. Mil. I*, bladz. 91) is het K. B. van 12 Januari 1814,

opzicht (de woorden: *door (1) hen begane strafbare feiten en met in aanmerking neming van den door hen bekleeden rang*) een hierarchieken band in het leven tusschen de krijgsgevangenen en hunne bewakers, welke band evenwel *feitelijk* niet bestaat. Toch meenen wij, dat men geen bezwaar mag hebben tegen de aanneming van het artikel, aangezien gedurende den oorlog van het jaar 1870 het overeenkomstige artikel van het Duitsche Militaire Strafwetboek, dat hetzelfde beginsel huldigt, in de practijk goed voldaan heeft.

Op bladz. 590 van het zoo even genoemde werk van KOPPMANN, lezen wij:

»Vornehmlich werden es die strafbaren Handlungen gegen die Pflichten der militärischen Unterordnung sein, welche die Anwendbarkeit der desfalligen Strafbestimmungen gegen Kriegsgefangene im hohen Masse wünschenswerth erscheinen lassen, wie dies insbesondere bei den in Deutschland internirten französischen Kriegsgefangenen aus dem Feldzuge von 1870/71 die Erfahrung gezeigt hat.»

Overigens erkent men bij de krijgsgevangenen, voor zoover hunne onderlinge verhouding betreft, geene rangen. KOPPMANN zegt op bladz. 591:

»Unter den Kriegsgefangenen ist vielmehr nur derjenige der Vorgesetzte eines andern Kriegsgefangenen, welcher von der zuständigen Kommandobehörde als solcher ausdrücklich bestellt ist.»

Hoewel de krijgsgevangenen menschlievend behandeld moeten worden en hun rechtstoestand in het O. W. v. M. S. omschreven is, zoo kunnen zich toch gevallen voordoen, waarbij een onmiddellijk buitengewoon streng optreden eene gebiedende noodzakelijkheid is (2), teneinde den weerstand, zij 't zelfs maar een lijdelijke (bijv. wanneer een konvooi krijgsgevangenen weigert te marcheeren), te breken. Hij, die verplicht is tot zulke strenge maatregelen over te gaan, is gedekt door art. 29 O. W. v. M. S., 't welk luidt:

N°. 21, aangevuld door de beschikking van den Directeur-Generaal van den 15den Augustus 1831 (*Rec. Mil. I*, bladz. 333), regelende de traktementen enz. van de krijgsgevangen officieren, ingetrokken en bepaald »dat ter vervanging van de, in die besluiten gestelde regelen, te zijner tijd door Onzen Minister van Oorlog aan Ons de noodige voorstellen zullen worden gedaan.»

De »Instructie voor de Agenten bij de depots van krijgsgevangenen,» vastgesteld bij besluit van den Directeur-Generaal van Oorlog van 11 Augustus 1831 N°. 2 (*Rec. Mil. II*, bladz. 304), regelde de behandeling der krijgsgevangenen beneden den rang van officier. Art. 12 dezer Instructie hield in:

»Het is aan de agenten niet geoorloofd de krijgsgevangenen met eenige hardigheid of minachting te behandelen, of te gedogen, dat zulks door anderen geschied, alleen staat het hun vrij correctiën, bestaanbaar met het militair gevoel van eer, op te leggen aan dengenen, die zich tegen de regelen van goede orde, welvoegelijk- of ondergeschiktheid, mogt verzetten, terwijl in geval iemand hunner zich aan eenig wezenlijk misdrijf mogt schuldig maken, de zoodanige in verzekerde bewaring gesteld en onverwijld, een omstandig rapport deswegens door het intermediair der plaatselijke of garnizoenscommandanten, aan het Departement van Oorlog ingezonden moet worden.»

(1) Niet tegen.

(2) »Wenn Tausende von Kriegsgefangenen unter einer schwachen Eskorte Tagemärsche weit transportirt werden müssen, so lässt man die Eskorte angesichts der Gefangenen laden, und wenn diese unterwegs einen Fluchtversuch machen, so feuert die Eskorte blind in den Haufen hinein. Obgleich es gerade dem ausgebildeten militärischen Gefühl widerspricht, auf diese Weise die Waffen gegen Waffenlose zu wenden, so ist doch gewiss schwer zu sagen, was die Eskorte unter solchen Umständen anders thun sollte, wenn sie nicht überhaupt ganz überflüssig werden will.»

W. Rustow, *Kriegspolitik und Kriegsgebrauch*, bladz. 193.

IV. S. 15. D. N°. 7.

3.

»Niet strafbaar is hij die in tijd van oorlog binnen de grenzen zijner bevoegdheid een naar de regelen van het Oorlogsrecht geoorloofd feit begaat.»

3. Van de misdrijven, door wien ook op het oorlogstooneel binnen het Rijk in Europa begaan, omschreven: *a.* in de Titels I (misdrijven tegen de veiligheid van den Staat) en II (misdrijven tegen de Koninklijke waardigheid) van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafrecht en *b.* in de hier volgende artikelen van het W. v. M. S.: 65 (verspieding), 72 (het opzettelijk geven van het teeken tot overgave, zonder daartoe gerechtigd te zijn; het ontmoedigen van het krijgsvolk), 74 (het opzettelijk doen mislukken eener militaire operatie), 75 (het zich op eenigerlei wijze in betrekking stellen, zonder verlof van den bevelhebber, tot iemand die zich bij de tegenpartij bevindt; het opzettelijk niet meedeelen van onderschepte berichten; het opzettelijk ruchtbaar maken van een bericht, hetwelk het belang der krijgsmacht schaden kan), 76 (het opzettelijk niet gehoorzamen aan of overschrijden van een bevel of vordering, gedaan door een daartoe bevoegd militair; het opzettelijk beletten, belemmeren of vrijdelen van een maatregel door een militair in het belang van de krijgsmacht of van den dienst ondernomen of bevolen), 78 (het opzettelijk handelen in strijd met een verdrag door Nederland met de tegenpartij gesloten), 92 (het tijdelijk of voor goed een militair, op diens verzoek, ongeschikt trachten te maken voor de verdere vervulling zijner dienstverplichtingen), 93 (valsheid ten opzichte van den verlofpas), 124 (het opzettelijk ongeschikt maken van een militair, op diens verzoek, voor de vervulling van een bepaalde soort van dienstverplichtingen), 133 (het opzettelijk nalaten van eenen mindere het plegen van een misdrijf te beletten; het opzettelijk niet tijdig mededeelen van eene in het W. v. M. S. strafbaar gestelde samenspanning tot misdrijf of van een voornemen tot het plegen van een misdrijf, waardoor het belang van den dienst of van den Staat kan worden geschaad, en van een hiervoor bedoeld reeds gepleegd misdrijf, wanneer de gevolgen nog kunnen worden afgewend), 135 (opruiming van militairen), 136 (het verspreiden, ten toon stellen, aanslaan of in voorraad hebben van opruiende geschriften), 137 (het door voorstelling, toespraak, lied, geschrift of afbeelding, betreffende een staatsbelang of eene dienstaangelegenheid, tuchteloosheid of ontevredenheid onder de krijgsmacht trachten op te wekken, of het verspreiden, ten toon stellen, aanslaan of in voorraad hebben van dergelijke stukken), 142 (het plegen van diefstal aan een gesneuvelde of tegen een in den krijg verwonde) en 146 (het opzettelijk en wederrechtelijk dooden, beschadigen, voor den dienst ongeschikt maken of weg maken van een dier, dat ten behoeve der krijgsmacht wordt gebezigd.) (Art. 3, 2°.)

Art. 3, 2°., vervangt de artt. 6 (tweede gedeelte) en 7 van het Crimineel Wetboek; eene limitatieve opsomming treedt in de plaats der te ruime uit-

drukking »of aan eenige andere misdaad ten nadeele van den lande, omtrent het leger en hetgeen daartoe behoort.» (Art. 6 Crimineel Wetboek.)

Wat verstaat men onder het oorlogstooeneel (1) binnen het Rijk in Europa? Des vereischt, zoo lezen wij in de Toelichting, zal dit nader gepreciseerd kunnen worden bij de wet ter uitvoering van art. 187 der Grondwet (2). Het wordt wenschelijk geacht den militairen rechter alleen dán de hier bedoelde bijzondere rechtsmacht te verleenen, wanneer zulks vooraf door het daartoe bevoegde gezag bekend is gemaakt. Het artikel stelt echter deze voorwaarde niet, aangezien de door de Duitschers opgedane ondervinding, de onuitvoerbaarheid van eene tijdige afkondiging bewezen heeft. KOPPMANN deelt ons mede: »Die Anwendbarkeit des § 160 von dem Erlasse einer öffentlichen Bekanntmachung abhängig zu machen, hat sich nicht als zweckmässig bewährt, indem die Erfahrungen der letzten Feldzüge gezeigt haben, dass bei dem rapiden Vormarsche der Armee die Anheftung derartigen öffentlichen Bekanntmachungen und Proklamationen sich vielfach nicht rechtzeitig ausführen liess, wodurch grosse Unzuträglichkeiten entstanden sind.»

Volgens de aangehaalde § 160 (3) is het onverschillig of het oorlogstooeneel in het binnen- of in het buitenland gelegen is.

Nu meenen wij, dat, met het oog op de toevoeging der woorden »binnen het Rijk in Europa» in het art. 3, 2°., de geringe uitgestrektheid van ons land en het aangenomen verdedigingsstelsel, de bedoelde afkondiging zonder bezwaar tijdig zal kunnen geschieden en mitsdien door de wet geëischt moet worden.

(1) »Het oorlogstooeneel omvat in den ruimeren zin van het woord het geheele gebied der oorlogvoerende partijen. In den engeren zin verstaat men er echter alleen dat gebied door, waarop de eigenlijke oorlogshandelingen voorvallen. Gewoonlijk wordt het woord oorlogstooeneel alleen in laatstbedoelden zin gebruikt.» (PLANTENGA, *Strategie en krijgsgeschiedenis*, bladz. 123.)

(2) Art. 187 der Grondwet zegt:

»Ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of in staat van beleg verklaard worden. De wet bepaalt de wijze waarop en de gevallen waarin zulks geschieden kan en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 137 en 138 der Grondwet.

Voor het geval van oorlog kan ook van art. 156, 1ste lid, worden afgeweken.»

Mr. VAN DER HOEVEN heeft in de ontwerpen geen bepalingen (bijzondere strafbepalingen, verzwaring der op bepaalde misdrijven gestelde straffen, uitbreiding der militaire rechtsmacht) betreffende den staat van oorlog of beleg kunnen opnemen, aangezien wij nog in afwachting zijn van de wet, die ter uitvoering van art. 187 der Grondwet de beide rechtstoestanden zal omschrijven en regelen.

Onlangs, bij Koninklijke Boodschap van 27 April 1890, is een Ontwerp van Wet, ter uitvoering van art. 187 der Grondwet, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden.

Van eene nadere preciseering van het oorlogstooeneel, door ons noodzakelijk geacht, is daarin geen sprake.

(3) § 160 van het Militaire Strafwetboek voor het Deutsche Rijk zegt:

»Ein Ausländer oder Deutscher, welcher während eines gegen das Deutsche Reich ausgebrochenen Krieges auf dem Kriegsschauplatze sich einer der in den §§ 37 bis 59 und 134 vorgesehenen Handlungen schuldig macht, ist nach den in diesen Paragraphen gegebenen Bestimmungen zu bestrafen.»

4. Van alle strafbare feiten, op vijandelijk gebied begaan, indien de schuldige of een der deelnemers Nederlander of Nederlandsch ambtenaar is, of indien door het feit, door wien ook begaan, het belang van den staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan, of van een Nederlandschen ambtenaar (1) is of kon zijn geschaad (art. 3, 3°.) (2).

Het artikel spreekt van *vijandelijk gebied*; opzettelijk heeft men niet gebezigd de engere uitdrukking *bezet gebied*.

Het behoeft geen betoog, dat handelingen van daadwerkelijke vijandschap (oorlogsrebellie) onder het kriegsrecht vallen, en dat zoo noodig het standrecht afgekondigd zal worden.

Hiermede zijn wij aan het einde van het overzicht betrekkelijk de personen, die in vredes- en oorlogstijd onder de militaire rechtsmacht ressorteeren. Zooals wij gezien hebben, kennen de ontwerpen *in vreedestijd* geene militaire geëmployeerden meer. Dit is voorzeker eene verbetering; militaire geëmployeerden zijn tweeslachtige wezens, en het is niet alleen rationeel, maar bovendien mogelijk, althans in vreedestijd, militairen (of oud-militairen) aan te wijzen tot het vervullen van al die betrekkingen, welke in een nauw verband tot het leger staan, en dientengevolge alleen goed waar te nemen zijn door personen, die in alle opzichten onder de militaire tucht staan.

Ook worden niet meer genoemd de auditeurs-militair, evenmin als zij die zich ter purge stellen (3), de kommiezen van 's lands magazijnen en arsenalen, monster- en onder-monstercommissarissen, de provoost-generaal met zijne hellebaardiers en de provoostgeweldigen met derzelve stokkeknachts (4).

Volgens het Ontwerp van Wet »Voorloopige Regeling der Rechtsmacht van den militairen rechter» zijn niet alleen aan diens kennisname onttrokken de krijgstuuchtelijke overtredingen, de civiele zaken (in den meest ruimen zin opgevat), alle belastingstrafzaken (het Crimineel Wetboek spreekt alleen van Rijksbelastingen), de commune delicten begaan in gemeenschap met burgers, maar bovendien in vreedestijd eenige overtredingen.

Art. 4 toch zegt:

»De militaire rechter neemt nimmer kennis van belastingstrafzaken.

(1) Allen, die tot de gewapende macht behooren, worden mede als ambtenaren beschouwd. (Art. 84 W. v. S., 3de alinea.)

(2) Zie art. 5 O. W. v. M. S., bladz. 400 van dit nummer.

(3) Een thans bijna in het vergeetboek geraakt rechtsmiddel. (Toelichting.)

(4) De betrekkingen van provoost-generaal, hellebaardiers en provoostgeweldige bestaan reeds nu niet meer.

De betrekking van stokkeknacht wordt meestal waargenomen door een gepensionneerd militair, welke dan de titel draagt van provoostgeweldige. Zoowel Mr VAN DER HOEVEN als de commissie zijn van oordeel dat de werkzaamheden van den tegenwoordigen provoostgeweldige niet aangemerkt kunnen worden als militaire diensten, en er mitsdien geene redenen bestaan om in de toekomst dien ambtenaar voor den militairen rechter terecht te doen staan.

»Hij neemt in tijd van vrede geen kennis van overtredingen waarop geene andere hoofdstraf gesteld is dan geldboete.

»De bepaling van het voorgaand lid geldt echter niet:

»1°. indien het begane feit naar het oordeel van den tot het opleggen eener krijgstucltelijke straf bevoegden meerdere tot wiens kennis het is gebracht of aan wien de verdere behandeling der zaak wordt opgedragen, onbestaanbaar is met de militaire tucht of orde;

»2°. indien het begane feit valt in de bepaling van een der overtredingen omschreven in de artikelen 424, eerste lid, 431, 446, 447 en 453, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht" (1).

Uit de Toelichting en het Verslag volgt, dat de overtredingen, waarop geene andere hoofdstraf dan geldboete gesteld is en welke vallen onder de rubrieken 1 en 2 van art. 4, ingevolge het Ontwerp van Wet op de krijgstucl disciplinair afgehandeld kunnen worden (2). De militaire rechter blijft echter bevoegd van die overtredingen kennis te nemen, daar het zoo even genoemde Ontwerp een artikel van den volgenden inhoud zal bevatten: »Het recht van strafvordering vervalt niet door de toepassing van krijgstucltelijke straf," welk artikel waakt tegen eene verkeerde toepassing van het militair gezag, voor zooverre het zich over sommige misdrijven en overtredingen uitstrekt (3).

De nieuwigheid, die art. 4, tweede lid, ons geeft, moet volstrekt niet beschouwd worden als eene eerste poging om langzamerhand de kennisname van de commune delicten aan den militairen rechter te onttrekken; het doel is eenvoudig de militaire rechtscolleges niet te belasten met het onderzoek van overtredingen van gering strafbaren aard, die in geen enkel opzicht in verband staan met de militaire hoedanigheid van den schuldige.

Wij hebben in de voorafgaande bladzijden de militaire jurisdictie, zoowel voor vredes- als voor oorlogstijd, ten opzichte van *personen* en *zaken* nagegaan (4); thans dienen wij aan te geven, welke zaken tot de competentie van

(1) Artt. 424 (straatschenderij), 431 (burengerucht), 446 (weigering van hulpbetoon aan de openbare macht), 447 (afscheuring enz. van eene bekendmaking vanwege het bevoegd gezag in het openbaar gedaan), 453 (dronkenschap op den openbaren weg).

(2) Veelal worden dergelijke overtredingen in de practijk, ook onder de vigeerende wetgeving, disciplinair gestraft.

(3) Zie N°. 5, bladz. 291.

(4) Aan de militaire jurisdictie wordt uitbreiding verleend door art. 43 4de lid van het Ontwerp van Wet ter uitvoering van art. 187 der Grondwet.

Art. 43 bepaalt:

»In de gedeelten van het grondgebied, welke in staat van beleg zijn verklaard, bestaan temporeaire krijgsraden.

»Op deze krijgsraden zijn van toepassing de bepalingen van den 4den Titel van de Rechtspleging bij de landmacht.

»In tijd van oorlog vervalt in gedeelten van het grondgebied, welke in staat van beleg zijn verklaard, het recht van beroep en cassatie in burgerlijke strafzaken, wanneer de bij de wet aangevozen burgerlijke rechter van beroep en cassatie in die gedeelten geene zitting houdt.

»Wanneer voor de berechtiging van een strafbaar feit de burgerlijke strafrechter, die volgens de wet in eerste instantie had moeten rechtspreken, daar ter plaatse geen zitting houdt, wordt over dat feit in hoogste instantie recht gesproken door den krijgssaad."

het Hoog Militair Gerechtshof behooren, in welke gevallen de zeekrijgsraad en in welke de krijgsraad der landmacht bevoegd is (artt. 6—9).

Het Hoog Militair Gerechtshof zal zijne tegenwoordige bevoegdheden (1) behouden (art. 9 in verband met de onveranderd gebleven artt. 57—74 van de Provisioneele Instructie); voorts zal dat hooge rechtscollege den krijgsraad aanwijzen, welke van eene zaak zal kennis nemen, wanneer die zaak tengevolge van eenige bijzondere omstandigheid niet kan worden behandeld voor den bevoegden krijgsraad, of bij de wet geen bepaalde krijgsraad bevoegd is verklaard.

Als algemeene regel geldt, dat de verdachte, militair (of gewezen militair) zijnde, te recht staat voor den krijgsraad der landmacht, wanneer hij tot het leger en voor den zeekrijgsraad, wanneer hij tot de marine behoort, en dat, indien hij geen militair (art. 3, n°. 1, 2 en 3) is, de beantwoording der vraag betreffende de competentie afhankelijk is van de plaats, waar het strafbare feit gepleegd is. Bevindt de aan de rechtsmacht van den militairen rechter der landmacht onderworpen persoon zich aan boord van een oorlogsvaartuig, dan *kan* (2) ook de zeekrijgsraad van het begane delict kennis nemen. Wanneer zee- en landmacht vereenigd aan den wal optreden, zoo *kan* (3) de zeekrijgsraad de delicten, onverschillig door wien bedreven, berechten, wanneer de *onmiddellijke* commandant der gecombineerde afdeling tot de marine, en daarentegen de krijgsraad der landmacht, wanneer hij tot het leger behoort. Dit laatste vormt eene afwijking van de vigeerende wetgeving, welke voorschrijft, dat bij een gezamenlijk ageeren van land- en zeemacht aan den wal, *onverschillig wie commandant is, en onafhankelijk van de numerieke sterkteverhouding*, het krijgsvolk te water zal staan onder de militaire wetten van dat te land.

(1) Het kennis nemen in eerste en laatste instantie van strafbare feiten begaan door hen die een hooger rang dan dien van kapitein bekleeden; het, in de door de wet bepaalde gevallen, approbeeren van en oordeelen in hooger beroep over de vonnissen, geveld door de krijgsraden; het examineeren van de rapporten, welke de commandant van eenige stad, sterkte, buitenlandse bezetting of eenige andere possessie of post aan het hoofd van het Departement van oorlog moet indienen, teneinde het verlies of de overgave der stad enz. te justifieeren, benevens het onderzoek der justificatiën, welke wegens het gedrag van officieren, tengevolge van een besluit van den Koning, zouden mogen gevorderd worden.

(2) „*Kan*” en niet „*moet*.” Stel toch, dat eene troepenafdeeling van het leger zich aan boord van een oorlogsvaartuig bevindt en dat een soldaat een delict begaat, hetwelk eerst ontdekt wordt, wanneer die troepenafdeeling weer ontscheept is; zou het dan niet menigmaal kunnen voorkomen dat de krijgsraad van het oorlogsschip niet meer in de gelegenheid is den verdachte te vervolgen? Het antwoord hierop luidt natuurlijk bevestigend; waaruit volgt dat in dergelijke gevallen weer de krijgsraad der landmacht moet optreden.

Het woordje *kan* zal nimmer aanleiding kunnen geven tot gelijktijdige behandeling bij twee krijgsraden; hiertegen waakt art. 16.

(3) Ook hier bezigt het ontwerp het woordje *kan* en wel om dergelijke reden, als in de vorige noot aangegeven is.

Met het oog op het, in oorlogstijd, voortdurend meer of minder gezamenlijk optreden van land- en zeemacht in de verschillende verdedigingsstellingen van ons land, achten wij de bevoegdverklaring en van den zeekrijgsraad en van den krijgsraad der landmacht eene gewenschte bepaling; men zal toegeven dat de ontworpen regeling te verkiezen is boven de bestaande.

In de bestaande rechtspractijk ten opzichte van de mariniers is eene kleine wijziging aangebracht; zij zullen namelijk niet alleen onderworpen zijn aan de zeekrijgswetten, wanneer zij ingescheept zijn, doch tevens wanneer zij verbonden zijn aan eene inrichting der zeemacht.

Alvorens afscheid te nemen van het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter» moeten wij nog medeelen, dat het den bevoegden rechter aanwijst (artt. 10—15), voor het geval dat meerdere personen, onder de jurisdictie van verschillende rechtscolleges (1) ressorteerende, deelnemen aan hetzelfde strafbare feit of aan meerdere strafbare feiten, tusschen welke samenhang of verband bestaat.

Wij zullen niet in het breede uitweiden over de vele verbeteringen, die de artt. 10—15, welke de gebrekkige artt. 53 (tweede gedeelte) en 54 der Provisioneele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof en art. 14 van het Crimineel Wetboek vervangen en de bestaande leemten aanvullen (2), in het leven roepen, en ons bepalen tot het releveeren van een enkel punt.

Wij teekenen aan, dat, in afwijking van het thans geldend militair recht, burgerpersonen naar den militairen rechter verwezen worden voor het geval dat zij deelnemen aan *militaire of gemengde delicten*, waarvan een militair als *dader* verdacht wordt.

De Commissie heeft zich niet kunnen vereenigen met deze uitbreiding onzer rechtsmacht, waardoor *zelfs* in vredetijd burgerpersonen voor den militairen rechter zouden moeten te recht staan.

Op bladz. 202 van het Verslag wordt opgemerkt:

»Indien het geval zich eens voordoet, dat de militaire rechter meent eene zware straf aan een burger te moeten opleggen, behoeft dit slechts de aandacht te trekken van enkele anti-militaristen, om een storm van verontwaardiging over de militaire rechtsmacht te doen opgaan.»

»Daarenboven doen zich hierbij verschillende vragen voor met betrekking tot de rechtspleging, bijv.: Moet de burger den militair ook volgen in zijn preventief arrest; is de burger gedwongen te verschijnen voor den rechter of mag hij zich bij verstek laten veroordeelen; mag hij geen verdediger hebben; mag hij appelleeren, ook wanneer hij bekend heeft, enz. enz.?»

Op verzoek der commissie is door den ontwerper een nieuw artikel saamgesteld, dat den tegenwoordigen toestand bestendigt en mitsdien bepaalt, dat burgerpersonen, welke deelnemen aan militaire of gemengde delicten, toch door hun eigen rechter zullen vervolgd worden.

(1) Artt. 10 en 11. Militaire en gewone rechtscolleges.

Artt. 12 en 13. Hoog Militair Gerechtshof en een der krijgsraden.

Artt. 14 en 15. Verschillende krijgsraden.

(2) Zie de beschouwingen van Mr. H. VAN DER HOEVEN (*Opmerkingen over de Nederlandsche strafwetgeving voor het krijgsvolk te lande*, tweede druk, bladz. 142—159) en Mr. M. S. POLS (*Het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande met eene Toelichting*, tweede uitgave, bladz. 107—112) naar aanleiding van art. 14 Crimineel Wetboek.

De ontwerper heeft echter de door hem voorgestelde artikelen gehandhaafd (het in den geest der Commissie gewijzigde artikel is in eene noot vermeld), aangezien hun inhoud »voor hem eene quaestie van beginsel betreft.” Hij zegt : »Het is een algemeen erkende regel, dat een feit, door verschillende personen gezamenlijk gepleegd, ter beoordeeling wordt gegeven aan denzelfden rechter. Geschiedt dit niet, dan bestaat er gevaar voor tegenstrijdige rechtspraak.”

Wij zijn overtuigd, dat Mr. VAN DER HOEVEN bij de behandeling van dit belangrijke onderwerp zich ongetwijfeld op het wetenschappelijk juiste standpunt geplaatst heeft; wanneer wij echter de quaestie meer uit een practisch dan uit een rechtskundig oogpunt beschouwen en daarbij vooral letten op de vele gebreken, die aan onze Wet op de Regtspleging kleven, dan aarzelen wij niet, ons aan de zijde der Commissie te scharen.

Heeft de militair een *commun delict* gepleegd in gemeenschap met een burger, dan, en hierover waren ontwerper en commissie het volmaakt eens, zal hij te recht staan voor den burgerlijken rechter, welke echter, evenmin als thans, eene der militaire bijkomende straffen zal mogen opleggen, aangezien hij de meerdere of mindere militaire beteekenis van het commune delict niet kan beoordeelen. Toch zal menigmaal de militair tengevolge van het begane commune delict uit den militairen dienst ontslagen (1), gedegradeerd of aan eene gestrengere krijgstucht onderworpen moeten worden.

De Subcommissie der landmacht was van oordeel, dat men bij de wet aan de regeering de bevoegdheid kon verleen, om in dergelijke gevallen de militaire bijkomende straf op te leggen. De ontwerper heeft dit voorstel bestreden, aangezien eene »dergelijke inmenging van de uitvoerende macht in de zaken der justitie zou strijden met de beginselen van ons staatsrecht,” en meende dat eene voor het oogenblik voldoende oplossing verkregen zou worden, door in de Wet op de krijgstucht vast te stellen, dat na veroordeeling van een militair, wegens een *commun delict*, door den burgerlijken rechter, den veroordeelde, zoo noodig, door de bevoegde militaire overheid nog eene disciplinaire straf (degradatie, klasse van discipline) zal kunnen worden opgelegd, en dat hij door de Regeering, niet als straf, maar als administratieve maatregel, uit den dienst ontslagen zal kunnen worden.

P. P. C. COLLETTE.

(Wordt vervolgd.)

(1) Krachtens de bestaande engagementsakte zal het den Minister van Oorlog vrijstaan, den aangenomene onmiddellijk uit den dienst te verwijderen, met of zonder paspoort, en alzoo de aangegane verbintenis zonder eenige formaliteit te ontbinden, wanneer het mocht blijken, dat de aangenomene, vóór het aangaan van zijn tegenwoordig engagement, rechterlijk veroordeeld is geweest wegens eenvoudigen diefstal, bedriegelijke oplichting of andere de goede trouw of eertijheid kwetsende misdrijven, of, wanneer later een vonnis wegens dergelijk misdrijf tegen hem mocht worden uitgesproken.

De engagementsakte voor de koloniale werving kent hetzelfde recht toe aan het militair bestuur hier te Lande of in de Overzeesche Bezittingen.

Bovendien kan het commune misdrijf, waaraan de beklagde schuldig wordt verklaard, uit den aard der zaak allicht leiden tot het wegzenden met een briefje van ontslag. (SMIDT, deel V, bladz. 278.)

De vestingartillerie in het laatste decennium der 19de eeuw.

(Vervolg en slot van N°. 6, bladz. 359.)

Omtrent de africhting der recruten en de voortgezette oefeningen in de compagnie, den batterijbouw en het schieten worden door den Schrijver van »Onze Vestingartillerie» nieuwe en zeer juiste opmerkingen gemaakt; bij de lezing er van, in verband met hetgeen verder in het boek wordt gezegd, springt duidelijk in het oog, hoe onvolledig de opleiding onzer vestingartillerie in dit opzicht nog is. Om enkele zaken te noemen:

1°. Een bindend voorschrift als grondslag voor het geheele onderricht der vestingartillerie ontbreekt; door een dergelijk voorschrift zou meer eenvormigheid in de opleiding worden verkregen. Wel is in 1888 ingevoerd een beknopt voorschrift voor de oefeningen der vestingartillerie, in dit jaar eenigszins uitgebreid; doch dit wordt door velen uitvoeriger gewenscht en het bevat geen voor alle 3 regimenten vestingartillerie geldend tableau van verdeeling der verschillende oefeningen over het geheele jaar, in den geest der ontworpen dienstregeling van den S. (zie bladz. 77—80).

2°. De gymnastiek wordt onvoldoende beoefend.

3°. Oefeningen in den wachtdienst eener batterij, in de verspreide vechtwijze en den velddienst worden in de garnizoenen niet gehouden.

4°. Oordeelkundige opleiding van waarnemers, richters, telefonisten, zieken dragers en smeden heeft niet plaats, evenmin als van kanonniërs 1ste klasse tot stukcommandanten; bij de oefeningen zijn thans de onderofficieren meestal stukcommandanten, terwijl zij tegenover den vijand vuurleiders zullen zijn.

5°. *Gevechtsvuren* hebben zelden plaats. Dit zijn vuren, waarbij alles plaats heeft, of gemarkeerd wordt, op de wijze als waarop tegenover den vijand zou gehandeld worden, en wel in een krijgsmatig gebouwde normaalbatterij of een geschutopstelling in een fort, met gefingeerd herstellen van gebreken aan materieel of emplacement, waarbij door het ontsteken van ingegraven stormzakken de werking eener vijandelijke granaat eenigszins kan nagebootst worden, — met ontsteken van kardoezen in het vóórterrein, en met waar-

nemingsposten ter oefening der waarnemers; met wegdragen van gemarkeerde gekwetsten (waartoe elke batterij voorzien moet zijn van een 6-tal brancards), met inachtneming van vuurtempo en vuurverdeling, en waarbij de compagniescommandanten zich niet met de details in de batterij bezig houden, maar alleen nagaan of het gewenscht effect verkregen wordt. Deze vuren met scherpe munitie te houden te *Oldebroek*, met losse schoten in de garnizoenen.

6°. De onderofficieren worden niet voortdurend geoefend in het leiden van het vuur uit 1 of 2 kanonnen (in sommige garnizoenen geschiedt dit wel). Het zal ook door hen moeten geschieden volgens de gegevens der kaart, zoodat hun het begrijpen der kaarten moet geleerd worden. Bij uitzondering moet aan hen zelfs de vuurleiding eener geheele batterij van 6 worden opgedragen; zij hebben zich bij de gevechtsvuren niet te bemoeien met de geschutbediening.

7°. Het bouwen van normaalbatterijen, eerst op verkleinde schaal, later op het terrein, buiten het garnizoen, met maskes, en waarbij het gebruik van rails aanbeveling verdient en op tijdduur moet worden gelet, wordt slechts in een of enkele garnizoenen beoefend; het maken dier batterijen in dras terrein nergens.

8°. De reglementen op de geschutbediening zijn niet zoo ingericht, dat het aanleeren en onthouden er van op de eenvoudigste wijze kan plaats hebben.

9°. Het snel verplaatsen van geschut van de eene opstelling naar de andere wordt niet, of niet voldoende beoefend. Van de groote waarde, die hieraan gehecht moet worden, zal men overtuigd worden (indien men dit niet reeds is) door de lezing van een ander werk van den Generaal WIEBE, nl. de in 1889 verschenen brochure: »Gedanken über den artilleristischen Angriff im Festungskriege." **Beweging moet het wachtwoord zijn!** Daartoe is noodig een (beter geconstrueerd) kanon van 12 cM. K. A. met munitievoorwagen, waaraan bij vervoer eenige beddingplanken toegevoegd worden, op welke de affuit, in plaats van op de bedding, gesteld wordt; en daar dan niet met de richtschalen der affuit kan gewerkt worden, moet de opzet er van een langen dwarsarm hebben en voor achterwaartsche richting zijn gemaakt. Verder daartoe in te voeren een mortier van 12 cM. op veldaffuit met munitievoorwagen; op affuit moet hij zijn, om onmiddellijk, te bestemder plaatse aangekomen, het vuur te kunnen openen. Beide genoemde vuurmonden schieten de granaten en granaatkartetsen van 12 cM. L. A.; het aantal verschillende buskruitladingen voor beide kleiner dan thans; voor den mortier slechts één soort van buskruit, nl. (6—10); twee soorten kruit bij een vuurmond is verkeerd, voornamelijk met het oog op den overgang van granaten tot granaatkartetsen. Op de vele noodige veranderingen van standplaats van het geschut tegenover den vijand is ook de aandacht gevestigd in de voren genoemde Handleiding van den Majoor SEIFFARDT, een goed boek, waarin de moderne vestingoorlog op beknopte en duidelijke wijze is uiteengezet.

Verder is oefening noodig in het oprichten van omvergevalen geschut, het trekken van lasten over slechte wegen, het leggen en gebruik van Decauvillespoor; meerdere oefening in het bedienen van krachtwerktuigen in het duister.

10°. Er worden niet veelvuldig tactische opdrachten volgens de moderne begrippen aan de compagniescommandanten gegeven, bestaande in het kiezen van de plaats eener batterij uit de verschillende, reeds in vreedstijd daarvoor aangewezen plaatsen, tegen een bepaald doel; uitvoering van schietplannen ter bereiking van een bepaald tactisch effect.

Hierbij zij opgemerkt, dat de taak van den Nederl. commandant eener compagnie zwaarder zal zijn dan die van den Duitschen, daar de sterkte eener compagnie volgens de voorstellen der S. C. van dien aard is, dat eerstgenoemde wel zal aangewezen worden ter bediening van 2 batterijen, of ten deele op een fort zal werkzaam gesteld worden, of het geschut op verschillende uitleggers zal moeten bedienen, terwijl de formatie der Duitsche compagnie vestingartillerie zoodanig is vastgesteld, dat zij één batterij van 6 moet kunnen bedienen.

11°. Er worden geen oefeningen in de garnizoenen gehouden om de hoofdofficieren in te wijden in de moeilijke taak van vuurleiding van 4 of meer batterijen, waaronder verplaatsbare (uitleggers), volgens de nieuwere begrippen; welke oefeningen noodig zijn om het bevelmechanisme machtig te worden voor zichzelf en hun onderhoorige compagnieën. Deze oefeningen zijn eene voorbereiding voor de tactische vuren uit meerdere batterijen te *Oldebroek*. Daarbij dan tevens te bespreken de maatregelen, te nemen tegen den z. g. abgekürzten Angriff (VON SAUER), dien een stoutmoedige vijand zou kunnen wagen, en welken aanvalsvorm hij zeker kiezen zou, wanneer hem bekend was, dat onze liniën verdedigd werden door onvoldoend geoefende troepen, bijv. dezulken, geoefend naar de denkbeelden, die ontvouwd zijn in de Nota der H.H. REUTHER, BROUWER en MUTSAERS, gevoegd bij het Verslag der S. C.

12°. De tijdduur der proefnemingen is bij ons te lang, waardoor het tijdstip van invoering van nieuwe zaken dikwerf veel later is dan in het buitenland. Wanneer krijgt bijv. de vestingartillerie de tijdschokbuis, rookloos kruit, stalen granaatkartetsen evenzwaar als de granaten (bij indirect vuur), brisante springladingen voor de granaten, goed aaneensluitende schootstafels bij alle vuurmonden, voor alle ladingen der granaten en granaatkartetsen, snelvurende kanonnen, enz.? Werktuigen tot plaatsbepaling, waarneming en indirecte richting moeten reglementair worden ingevoerd, desnoods door het kiezen van de beste dier zaken van het buitenland.

13°. *Voortgezette vuren en oefeningen te Oldebroek* worden niet beoefend; deze zijn zeer leerrijk. Hiertoe worden van elk bataljon een of twee oorlogscompagnieën gevormd door bijtrekking van de kanonniers der overige, en daarmede wordt een normaalbatterij geheel volgens den oorlogstoestand bediend, met aflossingen, enz.; het kader der overige compagnieën markeert hetzelfde.

Ten einde de voortgezette vuren in hun geheel te beoefenen, begint de compagnie op oorlogssterkte des middags bijv. ten 2 uur uit een batterij van 6 te schieten; zij vuurt des nachts door tot den volgenden morgen 8 uur. Zij wordt 2-malen afgelost, zoodat elke ploeg 6 uur vuurt; het vuur wordt gericht tegen gefingeerde, plotseling optredende, stilstaande of bewegende doelen, op gefingeerde wegen, op gefingeerd nieuwen aanleg van vijandelijke batterijen, of wel bepaalde terreinstrooken worden onder vuur genomen, waartoe het terrein vóór de batterij of de linie verdeeld is in een groot aantal vierkanten van bijv. 100 M. zijde, terwijl door triangulatie bekend is in *welk* vierkant de vijand wordt ondersteld; hierbij wordt ten slotte nagegaan of de uitwerking geëvenredigd is aan het munitieverbruik.

14°. Oefeningen in het verlichten van het voorterrein worden niet gehouden. Deze komen ons voor, te zijn van groot belang, terwijl die verlichting misschien het best te bereiken is met een gemakkelijk verplaatsbare lichtbron (electriche differentiaallamp, of misschien beter handlamp op wagen met accumulatoren), zoodat de vijand er zich niet op kan inschieten.

15°. Vorming van uitleggercompagnieën heeft niet plaats.

Dit is reeds een lange lijst (waaraan eenige zaken, door den ondergeteekende noodig geacht, zijn toegevoegd) en toch nog niet volledig. Hoe nu in den bestaanden toestand verbetering te brengen? Door het kwaad in den wortel aan te tasten, waartoe in de eerste plaats behoort decentralisatie, en zoodoende beperking der bureauwerkzaamheden. Wanneer men bedenkt, hoeveel nog te regelen zal zijn, om te voldoen aan de eischen, die de Generaal WIEBE stelt, en men gaat na, wat thans gebeurt, dan is de hoop gerechtvaardigd, dat spoedig een krachtige hand een gezonde verdeeling van arbeid in het leven roept. Zelfs de schietstaten, die de onderofficieren der kampeerende compagnieën maken en die door den compagniescommandant zijn nagezien, worden nog door vele hoogere autoriteiten beoordeeld; dit is wel goed geweest in de eerste jaren na invoering der schietregels; thans evenwel, nu nagenoeg alle officieren schieten geleerd hebben en een pas aangestelde 2de luitenant er tamelijk in bedreven is, behoorden naar veler meening alleen de compagniescommandanten de schietstaten hunner ondergeschikten te beoordeelen, en daarna te bewaren. Het papier is onze vijand

Men heeft vroeger wel eens getracht ons in slaap te wiegen met de bewering, dat de Nederlandsche artillerie in het buitenland een goeden naam heeft; dit kan waar zijn, maar het blijkt zoo goed als nimmer. Van de kleine mogendheden worden *Zwitserland* en *België* dikwerf aangehaald, en meermalen te recht met eere; *Holland* weinig; dit beteekent niet, dat wij zouden ten achter staan bij andere mogendheden op het gebied der artillerie, maar vóór zijn wij niet, en dit ware toch gewenscht en mogelijk, zoowel door het bezit van het beste materieel, als door de grootste mate van geoefendheid van den troep, hetgeen een noodzakelijk equivalent zou leveren voor de mindere getalsterkte. Er mogen in het algemeen voor een klein

land aan het bezit van het beste materieel financieele bezwaren in den weg staan, maar men schaft het ten slotte toch aan, terwijl betere geoefendheid mogelijk is, mits men zijn kracht niet bestede aan het behandelen van te veel onderwerpen van ondergeschikt belang, maar den blik verder naar voren werpe en niet slechts de oppervlakte der dingen wijzige, maar dieper in het wezen er van doordringe. Wat *ons* land betreft, wij waardeeren niettemin het goede, dat in de laatste jaren bij de artillerie tot stand kwam.

Het maken van *tijdelijke* normaalbatterijen in oorlogstijd, wat de S. voorstelt, keuren wij af; de normaalbatterij zij een *vluchtige*. Men zal beter doen de dekking in tactischen dan in technischen zin te zoeken, nl. door goede keuze van den plaats van aanleg, aanleunen er van, maskeeren, of aanleg achter dekkingen, veel verplaatsingen, waarbij ons het rookloos kruit te hulp komt.

De in tijd van vrede aan te leggen **permanente tusschenbatterijen** moeten eenvoudig zijn (dus niet die van BRIALMONT) en niet in de lijn der forten liggen; het hoogste punt dier batterijen niet hooger dan 2,5 M. (Bestaat er al een project voor dergelijke permanente batterij?) Deze te bewapenen met nieuwe, nl. ongebruikte vuurmonden van eenzelfde soort en liefst groot kaliber; 2 mitrailleurs; de affuiten voorzien van hydraulischen rem ter verkrijging van groot schootsveld, de beddingen met vaste rooilijnen, die op bepaalde terreinpunten uitloopen; een ijzeren plaat onder den staart der affuit; met hellende blindeeringen voor schuilplaatsen en voor munitie; daarbij moeten de granaten met weinig verschil in gewicht (de gewichten loopen nog al uiteen), al het buskruit van hetzelfde merk en al de sasringen van dezelfde partij van aanmaak zijn; verder van levensmiddelen, drinkwater, toestellen voor waarneming en plaatsbepaling, afstandstafelen, terreinplanchetten, vestingbok, zandzakken, brancards, kookgereedschap, enz. voorzien; met hindernissen er om heen; met gedekte waarnemingsposten, met bijbehorende draadleidingen en telephonen zijwaarts; met doorzichtige maskes er vóór; met goede wegen tot aanvoer er naar toe, en telegraphische verbinding met het hoofdkwartier. Wel is het waar dat de vijand vermoedelijk met de ligging der permanente tusschenbatterijen bekend zal zijn, maar tegenover dit bezwaar staat het veel grooter voordeel, dat men het geschutvuur uit moeilijk zichtbare opstellingen eer kan openen dan de vijand. Ook dient er een normaalbatterij van 6 in dras terrein, en een eenvoudige normaalbatterij voor mortieren te worden aangegeven, met gebroken vuurlijn (zie *De Militaire Spectator*, 1888, bladz. 366) ter betere bescherming tegen het vernietigende indirect granaatkartetsvuur. (Zou een Nederl. compagnie vesting-artillerie in één nacht een batterij van 6 kunnen bouwen en bewapenen?)

Omtrent het **schieten** zij opgemerkt, dat het beschieten van *bewegende doelen* en vooral van *doelen achter dekkingen* wel regel zal zijn in den aanstaanden vestingoorlog; men moet nl. door krachtdadig optreden van af den aanvang, den vijand dwingen zich te dekken. In den aanvang zullen evenwel ongedekte

doelen, bewegende en stilstaande, nog al voorkomen, bijv. cantonnementen, parken, veldartillerie, aanvoer van materieel en geschut, ontladingsplaatsen, bouwplaatsen van batterijen, colonnes, die door bijzondere omstandigheden in haren marsch worden opgehouden. Voor het beschieten met granaten en granaatkartetsen van doelen, die *dicht* achter dekkingen zijn opgesteld, zijn *meer gekromde* banen, dus *kleine* buskruitladingen noodig, en hierbij zullen wegens de kleine eindsnelheden van het volprojectiel de intervallen der granaatkartetsen klein moeten zijn, dus ook de springhoogten er van, en daar de spreidingen groot zijn, zullen aanslagen van het projectiel op het terrein hiervan het gevolg wezen, welke aanslagen kunnen benut worden tot practisch regelen van het vuur en ter verdere controle (evenwel *geen voldoende* controle, zooals beweerd wordt). Het is niet wel mogelijk om uit eenzelfde vuurmond goed te schieten, met de *grote* en met de *kleine* buskruitladingen; voor de groote ladingen zijn noodig lange kanonnen met kleine trekhelling; voor de kleine ladingen korte vuurmonden (korte kanonnen en mortieren) met groote trekhelling. Dit neemt niet weg, dat het zeer goed mogelijk is om uit een kort kanon op kleine afstanden met middelbare lading goed, zelfs met granaatkartetsen, te schieten.

Omtrent de *spreidingen der springpunten* der granaatkartetsen kan thans op grond van theorie en practijk worden aangenomen, dat de lengtespreidingen dier springpunten grooter worden, met het grooter worden der afstanden bij de groote buskruitladingen; dat zij op alle afstanden evengroot zijn bij de kleine ladingen, en dat de hoogtespreiding der springpunten gelijk is aan de lengtespreiding, vermenigvuldigd met den tangens van den invalshoek bij alle ladingen, alle vuurmonden en alle afstanden. Van deze spreidingen der granaatkartetsen is bij de vuurregeling alleen noodig de kennis der hoogtespreidingen der springpunten bij het indirect granaatkartetsvuur. De spreidingsliniaal is bij *alle* granaatkartetsvuur *onnoodig*; de voorzijde er van kan ook bij alle *directe* granaatvuren gemist worden; ten behoeve der granaatkartetsvuren moeten de schootstafels bevatten het aantal te verwachten aanslagen bij voortgezet vuur, evenals de Par. C₅₀, voor eenige groepen van afstanden; terwijl ten behoeve der granaatvuren, de achterzijde van de spreidingsliniaal moet bevatten de coëfficiënten, waarmede de LS₅₀ vermenigvuldigd moet worden om de ligging van het gemiddeld trefpunt te bepalen, bij groepen van 6, 8, 10 en 12 schoten, wanneer het aantal (+) of (—) schoten meer dan de helft bedraagt.

De voordeelen eener **tijdschokbuis** voor granaatkartetsen zijn:

- 1°. Bepalen der *baan* met de granaatkartets zelve, dus op de meest juiste wijze;
- 2°. Springpunten 2de boog komen niet meer voor (niet gering te schatten voordeel);
- 3°. De aanslagen zijn goed zichtbaar;
- 4°. De aanslagen hebben meer uitwerking naar voren;
- 5°. Er is bij het inschieten geen verwisseling van projectiel noodig;

- 6°. Men kan gemakkelijker controle schieten ;
- 7°. Men verwisselt gemakkelijker van doel ;
- 8°. Men beschiet beter bewegende doelen ;
- 9°. Men kan op alle soorten van terreinen er mede grensschieten.

Het samenstellen van gemakkelijke schietregels vooral voor het granaatkartetsvuur is eene zeer moeilijke arbeid ; het ideaal van schietregels is dat elk officier en onderofficier de regels, zoowel van het granaat- als van het granaatkartetsvuur steeds van buiten kan kennen, en dan ook werkelijk kent ; de regels moeten dus eenvoudig zijn. Aan dezen eisch voldoen de schietregels van den thans bestaanden leidraad niet. Vooral de daarin voorkomende regels voor het granaatkartetsvuur, zijnde die met de *grootte* buskruitladingen (het *direct* granaatkartetsvuur) zijn te omslachtig, te gekunsteld ; daar zij verder alleen kunnen dienen voor de kleine en middelbare afstanden, en in die regels geen middelen zijn aangegeven om de dikwerf voorkomende abnormaliteit in brandtijd der sasringen te verbeteren, zijn andere regels noodig, die dan tevens zoo moeten wezen, dat *dezelfde* regels kunnen dienen voor het schieten met de *grootte* buskruitladingen uit *alle* kanonnen, wat met die van den leidraad ook al niet het geval is. Bovendien is in den laatsten tijd de noodzakelijkheid gebleken van regels te bezitten voor het schieten van granaatkartetsen met de *kleine* buskruitladingen uit korte kanonnen en mortieren (het *indirect* granaatkartetsvuur) ; het is niet mogelijk om voor die beide soorten van vuur, het *direct* en het *indirect* granaatkartetsvuur dezelfde regels vast te stellen, maar daar eenvoudigheid moet heerschen, is eenige overeenkomst tusschen die 2 soorten gewenscht, welke kan verkregen worden door in beide dezelfde beginselen neer te leggen, bijv. het hoofdbeginsel : vooraf juiste bepaling der baan, daarna regeling der springhoogte door wijziging der tempeering. Die eenvoudigheid heeft echter een grens ; wordt die overschreden, dan zal dikwerf de uitwerking van het vuur sterk benadeeld worden ; wordt die niet overschreden, dan vereischen de schietregels de zoo weldadige bestudeering, en worden zij nu bij de eerste schietoefeningen reglementair opgevolgd en heeft gedurende of na het vuur een critische bespreking plaats, dan worden de beginselen, die in de schietregels zijn neergelegd, door het kader goed in zich opgenomen en zullen afwijkingen van de schietregels bij de gevechts- en tactische vuren en ook tegenover den vijand plaats hebben in de goede richting en dus de uitwerking niet sterk benadeelen.

In den toekomstigen vestingoorlog zal het granaatkartetsvuur meer aanwending vinden dan vroeger ; terecht acht de Majoor SEIJFFARDT in zijn vorengenoemde Handleiding het dan ook noodig, dat minstens de helft der projectielen voor het getr. geschut besta uit granaatkartetsen, dus ook voor de korte kanonnen en getr. mortieren. Vreemd komt het ons daarom voor, dat het aantal granaatkartetsen, vastgesteld voor de getrokken vuurmonden van een belegeringstrein in het buitenland zoo gering is.

Daar nu een goed geregeld direct en indirect granaatkartetsvuur een vernietigende uitwerking heeft, rijst de vraag of men in het buitenland wel reeds een goede regeling dier vuren machtig is; vooral het indirect granaatkartetsvuur is moeilijk, en omtrent dit laatste leest men, wat regeling betreft, in buitenlandsche tijdschriften niets. (Zouden wij hierin het buitenland zijn voorbijgestreefd?) Het is evenwel mogelijk, dat bij den aanval van liniën of sterkten minder granaatkartetsen noodig zijn dan bij de verdediging er van, of dat de granaat gevuld met brisante springlading een zoodanige uitwerking heeft, dat zij de granaatkartets minder noodig maakt, of wel dat men in het buitenland de schietregels voor het indirect granaatkartetsvuur geheim houdt, en men meer granaatkartetsen zal medevoeren, dan wordt bekend gemaakt.

Terloops zij nog opgemerkt, dat de Majoor SEIFFARDT in zijne voren genoemde Handleiding niet voldoende heeft laten uitkomen, dat de compagnie vestingartillerie dikwerf zonder infanteriebedekking moet ageeren, ten minste dat hierop moet worden gerekend; de bewapening der geheele vestingartillerie met het geweer brengt mede, dat de vijand bij een stormenderhandschen aanval, bij gebrek aan kartetsen, door de kanonniërs met het geweer moet worden verdreven; moet de batterij daarna toch worden verlaten, dan kunnen enkele kanonniërs de sluitstukken medenemen. Voorts moet het beginsel gehuldigd worden, dat op elk fort, hoe klein ook, minstens één artillerieofficier is, en verder, dat daar zoo weinig mogelijk *verschillende* kalibers worden ingedeeld; hiermede bij den aanmaak van nieuw geschut rekening te houden; naar onze meening moet bij dit laatste als volgt te werk gegaan worden. Nadat de 200 mortieren van 15 cM. en de 200 van 10 cM. zijn afgewerkt, en het tweede 100-tal kanonnen van 15 cM. K. gereed is, moeten alle Br. voorlaadvuurmonden (behalve misschien de Hw. van 15 cM.) geleidelijk gebruikt worden tot aanmaak van nieuwe, zoo mogelijk *snelvurende kanonnen* van 12 cM. K. A. en mortieren van 12 cM., welke mortieren ook voor de bereiden artillerie kunnen dienen; deze in te richten met groote trekelling als bij 15 cM. K., voor projectielen van 12 cM. L. A., beide voor maximumlading van 1,2 KG., of wellicht iets kleinere, nl. 1 KG.; de granaat en de stalen granaatkartets even zwaar; voor den mortier een veldaffuit aan te maken met richtschalen; kanon en mortier met voorwagen. Naarmate die vuurmonden gereed komen, worden de bestaande kanonnen van 12 cM. K. A. omgewerkt tot nieuwe kanonnen van 8 cM. Br., waaruit projectielen van 8 cM. St. kunnen geschoten worden, de grootte der buskruitlading nader te bepalen met het oog op de bestaande affuiten; wellicht zullen de kanonnen van 8 cM. Br. kunnen vervallen, wanneer snelvurende kanonnen worden ingevoerd (de tegenwoordige 12 cM. K. A. en 8 cM. Br. zijn meest alle van ongeperst brons). Van de vrijkomende kanonnen van 8 cM. Br. en verder beschikbaar brons aan te maken de meerdere vuurmonden van de bestaande kalibers (veel *korte kanonnen*), die langzamerhand, naarmate de

Amsterdamsche stelling afgewerkt wordt, noodig zullen zijn, benevens korte kanonnen van 18 cM. voor de permanente tusschenbatterijen, tot het beter beschieten met granaatkartetsen van doelen achter dekkingen op groote afstanden; genoemd kanon weegt hoogstens 2200 KG.

Eigenaardige moeilijkheden zullen ontstaan en meerdere oplettenheid zal noodig worden door het gebruik van het *rookloos kruit*, door onzen eventueelen vijand. Behalve dat de veiligheidsdienst zwaarder zal worden, omdat daarvoor meer personeel noodig zal wezen, wordt de plaatsbepaling eener vijandelijke batterij op de thans gebruikelijke wijze, nl. het richten der toestellen op den rook van een vijandelijk kanon, onmogelijk; men zal op andere wijze moeten gaan *zien*. Daarbij moet worden opgemerkt, dat het eigenlijk reeds te laat is, als men de plaats eener vijandelijke batterij gaat bepalen, wanneer zij vuurt; die plaats moet vooraf bekend zijn om den bouw te verhinderen. Het beginsel moet zijn: de vuren vooral in den aanvang meer **preventief** dan repressief.

Voor de waarneming der vijandelijke opstellingen zullen ver uitgestrekte verkenningen, maar ook ballons-captifs thans reeds noodig zijn, te meer nog, indien men de vurende batterij van af het maaiveld of van uit de fortten niet meer kan zien (als zij rookloos kruit gebruikt); waardoor men voorkomt dat de eigen projectielen op een verkeerd punt van het terrein terecht komen. Invoering van ballons-captifs over de geheele forttenlinie is dus noodig; voor kleinere afstanden zal men kunnen volstaan met observatieladders van 15 à 20 M. hoogte. Laat men de zware vuurmonden alle in de fortten staan, dan geeft men den aanvaller de meeste voordeelen van het rookloos kruit prijs; want hij kan zich dan wel tegen de hooge fortten inschieten, wij niet tegen zijn lage batterijen. Daar genoemd kruit geen rook geeft, geeft het ook geen aanzetting van buskruitslijm in de ziel; het groote nadeel van het overigens uitstekende kanon van 15 cM. K. (het vernielen van de bedding onder den staart wordt gemakkelijk door een ijzeren plaat verholpen) is, dat bij gebruik van de kleine buskruitladingen de dracht in de eerste 10 of 20 schoten bij dezelfde elevatie en lading langzamerhand vermindert, zoodat men, na ingeschoten te zijn, dit na een zeker aantal schoten niet meer is, hetgeen het gevolg is van genoemde aanzetting van buskruitslijm. Het rookloos kruit behoort dus onverwijld en in de eerste plaats bij de korte kanonnen te worden ingevoerd.

Verhoogde standplaatsen en nieuwe middelen tot het in de richting brengen der vuurmonden voor het 1ste schot zijn bepaald noodig geworden, om te kunnen voldoen aan den eisch van vele en snelle verplaatsing van geschut. De genoemde 12 cM. K. A. en mortier van 12 cM. met voorwagens zullen veelal het best bij 6-tallen achter gezichtsdekkingen, c. q. met groote tusschenruimten, worden opgesteld, en over bosschen of huizen moeten vuren. Men zal dan dikwerf een hoog standpunt noodig hebben om de plaats der eigen schoten waar te nemen.

Aangaande de plaatsbepaling eener vijandelijke opstelling en het waarnemen van de eigen granaatschoten ter bepaling van het (+) of (—) er van, door de zijposten, is onze meening, dat de kijker-*Rooseboom* hiervoor doeltreffend zal blijken, mits die voorzien worde van een verdeelden cirkelrand van groote middellijn en wellicht van een boussole; en dit wel wegens de uitmuntende hoedanigheden van dit instrument. Is het van den cirkelrand voorzien, dan kan het de tegenwoordige richtdriehoeken vervangen, terwijl de boussole de plaatsbepaling mogelijk maakt zonder een ander bekend vast punt in het terrein noodig te hebben. De enkele boussole deugt voor dit doel niet, daar het instrument moet dienen èn voor plaatsbepaling èn onmiddellijk daarna tot het bepalen van het rechts of links der eigen schoten, ter afleiding van het (+) of (—) daarvan. Moeten de zijposten eener batterij de afwijkingen der schoten op het oog schatten, en hebben de zijposten eener vijandelijke batterij daartoe een dergelijken kijker, dan zal de eigen batterij spoedig bezwijken, omdat de vijand het gemiddeld trefpunt zijner schoten spoediger en beter te juister plaatse brengt, nl. dicht bij de binnenkruin. Ook het (+) en (—) der granaatkartetsschoten wordt met behulp van den kijker bepaald, waarbij men de springhoogte dan niet behoeft te verkleinen, en daardoor reeds in de eerste schoten uitwerking kan hebben. Springhoogten der granaatkartetsen moet men op het oog leeren schatten; ten einde evenwel geoefendheid hierin te verkrijgen, is het aanvankelijk gebruik van den kijker gewenscht.

De lezing van het boekje omtrent het waarnemen, door den S. aangegeprezen, nl. *Manuel d'instruction pratique pour la formation des observateurs, dans les batteries d'artillerie de forteresse*, heeft ons teleurgesteld op het punt van het eigenlijk waarnemen van schoten. Wel is waar is dit waarnemen alleen in de practijk goed te leeren, maar er zijn toch verscheiden nuttige wenken te geven, die men vóór de beoefening in de practijk in zich kan opnemen.

In de bladz. 68—80 geeft de S. een ontwerp-dienstregeling voor het geheele jaar, het *bindend voorschrift* volgens hem, voor de oefeningen der vestingartillerie, gegrond op de denkbeelden van den Generaal WIEBE. Dit is zoodanig ingericht dat, om de woorden van den S. te bezigen, men zich hierbij niet voorstelt het tegenwoordig stelsel te volgen van aan *iedereen alles oppervlakkig* te leeren, maar dat men daarentegen *grondig* onderricht in *enkele* vakken aan *daarvoor geschikte* personen, in de plaats stelt. Wij wenschen omtrent dit laatste te zeggen, dat ook in het tegenwoordig stelsel veel goeds te verkrijgen is, bij de goede zorgen der compagniescommandanten, wanneer deze zich voortdurend een beeld van den oorlogstoestand vormen; terwijl het de vraag blijft of het mogelijk zal zijn, bij het kort eerst verblijf onder de wapenen volgens de voorstellen der S. C. het onderricht *grondig* te doen zijn bij zoo'n grooten omvang der leerstof; in het tegenwoordig stelsel zal evenwel steeds te veel blijven ontbreken, en daarom is, tevens om bij

alle compagnieën eenvormigheid te verkrijgen en de groote hoeveelheid leerstof over het jaar oordeelkundig te verdeelen, een dergelijk bindend voorschrift noodig.

De S. wenscht dat na afloop der proeven te *Schoorl*, daar ter plaatse of elders in de Hollandsche duinenreeks gelegenheid zal zijn om een gunstig terrein tot schietterrein in te richten voor onze te vermeerderen vesting-artillerie. Wij voegen daarbij dat het noodig is, het schietterrein te *Oldebroek* uit te breiden door aankoop van naastgelegen gronden, zoodat de breedte er van 5 à 6000 M. wordt, waardoor gelegenheid zal ontstaan om de tactische vuren doeltreffend te beoefenen, die voor de hoofdofficieren bestemd zijn, en waardoor dan zekerheid bestaat dat geen projectielen buiten de breedte van het terrein vallen; hieronder is dus de aankoop van het landgoed »de Dellen» begrepen.

In de ontwerp-dienstregeling wordt door den S. terecht de klemtoon gelegd op goed schieten; de vele schietoefeningen, die hij noodig acht, zijn daarvan het bewijs. Aangaande het ontwerp zij verder opgemerkt, dat ingevolge het gestelde op bladz. 79 er des zomers vele dagen van 9 uur oefening zullen moeten voorkomen, hetgeen wel wat veel is; — dat de opleiding van het adspirant-kader reeds in het begin van Maart ons te vroeg voorkomt (opkomst der miliciens is op 1 Februari gesteld door S. C.), daar het niet gewenscht is om den troep er aan te gewennen, reeds na één maand verblijf onder de wapenen, tot meerdere in graad te kunnen worden opgeleid; — dat het niet duidelijk blijkt met hoeveel tusschenruimten aan tijd de S. de opleiding tot korporaal en tot sergeant wenscht. Blijkens genoemd ontwerp wenscht de S. van de beide herhalingsoefeningen in het 3de en 6de jaar afzonderlijke instructie-commando's te vormen; werden nu die herhalingslichtingen in de maanden Mei en Juni, Augustus en September opgeroepen, dan zou het o. i. overweging verdienen, om liever de lichting van het 3de jaar in Augustus en September, en die van het 6de jaar in Mei en Juni op te roepen, de laatste afzonderlijke instructie-commando's vormende, de eerste, dus die van het 3de jaar (behalve het kader er van) aan de gewone oefeningen der compagnieën te doen deelnemen, daar in Augustus en September de voortgezette artillerie-oefeningen plaats hebben (volgens het ontwerp van den S.) en meerdere sterkte der compagnie dan gewenscht is. Wel is de maand Augustus niet zeer geschikt wegens het drukke landbouwbedrijf, doch deze concessie aan de militaire oefeningen is gewettigd met het oog op de vele concessiën, die aan het burgerlijk bedrijf gedaan worden door de S. C., in vergelijking met hetgeen in bijna alle andere landen gebeurt.

Zonder commentaar neemt de S. het oordeel van den Generaal WIEBE over eene artillerie-schietschool over. Wij hebben over dit boven lof verheven oordeel nagedacht en wenschen den tegenwoordigen toestand der Nederlandsche artillerie-schietschool op bescheiden wijze aan enkele zijner eischen te toetsen. Het komt ons daarbij voor, dat aan de Nederlandsche

artillerie-schietschool tot haar recht moeten komen de **ballistiek**, benevens de **tactiek van den modernen vestingoorlog**. De ballistiek moet tot haar recht komen, omdat de beoefening daarvan door enkele officieren vruchtdragend kan zijn voor het wapen; de ballistiek wordt in het buitenland ijverig beoefend en de vruchtbaarheid dier studie is daar bewezen door het ontstaan der methode tot het vervaardigen van schootstafels van getrokken mortieren op de grondslagen, gelegd door den Pruisischen Generaal OTTO en bewerkt door SAN ROBERTO, SIACCI, BRACCIALINI, VON SCHEVE e. a. en in dit tijdschrift (jaargang 1888) medegedeeld door den Majoor C. L. VAN PESCH; benevens door het verschijnen der nieuwe uitstekende methode van den Italiaanschen Majoor SIACCI tot het berekenen van schootstafels voor kanonnen met vlakke banen, welke bij ons door de zorg van den Kolonel HOJEL is ingevoerd. De tactiek van den modernen vestingoorlog moet tot haar recht komen, omdat het beste, volgens de schietregels geleide vuur, tegenover den vijand alleen dan waarde zal hebben, indien het op den rechten tijd en op de rechte plaats is aangewend; en ten einde dit laatste te verkrijgen moet de tactiek ter hulp geroepen worden. Hierdoor zullen wèl-doordachte *tactische vuren* bij de artillerie-schietschool kunnen worden gehouden. Door tactische vuren verstaat men die vuren, waarbij de commandant eener batterij van minstens een 4-tal vuurmonden eene bepaalde tactische opdracht moet vervullen, als het beschietsen eener plotseling haar vuur openende vijandelijke batterij, met bepaald vuurtempo en ontsteken van kardoezen ter plaatse, daarna in de onderstelling dat die vijand tot zwijgen gebracht is, op eene andere batterij, of op een gefingeerden aanbouw er van; daarna op gefingeerde plotseling optredende vijandelijke tirailleurs of stormcolonnen, waarbij de batterij gevaar loopt te worden genomen, en de kanonniërs tot zelfverdediging naar het geweer moeten grijpen. Hierbij ook te onderstellen, dat het vijandelijk vuur de bediening onmogelijk maakt, en men het geschut snel naar elders moet verplaatsen. Die vuren geheel uit te voeren overeenkomstig het werkdadige, met aflossing, munitie-aanvoer, enz. De commandant zorgt voor goede opstelling van waarnemers, voorziet in het uitvallen van gefingeerde gekwetsten, in tijdelijke dekking tegen vijandelijke schoten en zorgt voornamelijk, dat het gewilde tactisch effect verkregen wordt; de sectiecommandanten hebben de vuurleiding van 2 stukken (na het grensschietsen door den batterijcommandant); de stukcommandanten zorgen voor de goede bediening. Later wordt de vuurleiding uit 2 of meer batterijen beoefend, waarbij de commandant tevens de plaats bepaalt van het vijandelijk doel. Deze tactische vuren zijn dus de vroeger genoemde gevechtsvuren met bijvoeging eener tactische opdracht. Met nadruk wordt er op gewezen, dat vooraf moet gaan goede kennis der schietregels; het onderwijs hierin en de verschillende oefeningen moeten alle gevallen, van af de eenvoudigste tot de ingewikkelde opvolgend, zonder overijling behandelen, waarbij steeds de klemtoon moet gelegd worden op:

Zonder waarnemen geen treffen, waartoe zeker een 4-tal weken noodig zijn. Eerst dan zal het mogelijk wezen om de tactische vuren goed te beoefenen en vruchten te doen dragen. — In beide genoemde hoofdzaken moet onderwijs gegeven worden door afzonderlijke personen, die niet belast worden met onderwijs geven in de kennis der schietregels; zij moeten in staat gesteld zijn zich speciaal op het hun toevertrouwd hoofddoel voortdurend te kunnen toeleggen. Daartoe is het noodig het personeel der artillerie-schietschool te vermeerderen met 2 kapiteins, die wellicht kunnen gevonden worden zonder uitbreiding van het geheel aantal kapiteins van het wapen. Het onderwijs in de tactiek te geven opvolgend aan eenige kapiteins, dat in ballistiek van tijd tot tijd aan eenige luitenants, die daarvoor aanleg bezitten en lust gevoelen. Behalve den goeden invloed, dien dit onderwijs op de oefening van den troep en de vermeerdering van den lust tot studie zal uitoefenen, zal daardoor het Hoofdbestuur meer in staat gesteld worden om weldoordachte, op goede gronden steunende adviezen te verkrijgen in die wetenschappen, telkens als het zulks noodig acht.

Voor het onderwijs in de kennis der schietregels zullen vooreerst de 2 kapiteins, die thans in de formatie der artillerie-schietschool voorkomen, zeker noodig blijven; te meer daar thans nieuwe schietregels voor de granaat- en de granaatkartetsvuren, waarvan de noodzakelijkheid hiervoren is aangetoond, vervaardigd zijn.

De 4 kapiteins behooren bij den staf van het wapen en dienen dus ontheven te zijn van compagnies- en garnizoensdienst; dit laatste wordt in het buitenland begrepen en is zelfs bij de Normaal- (infanterie) schietschool hier te lande het geval! De aanwezigheid dier 4 kapiteins bij eenzelfde inrichting en hunne onderlinge besprekingen zullen voor allen van nut zijn. Zodoende zal voldaan kunnen worden aan de eischen, die de Generaal WIEBE stelt aan een artillerie-schietschool, nl. dat het schieten aan die artillerie-schietschool zal geschieden overeenkomstig het werkdadige en de leerlingen hunne opgedane ervaring geheel en al bij de troepenoefeningen en in den oorlog kunnen toepassen, en verder dat aan enkele officieren ruimschoots tijd, middelen en gelegenheid gegeven wordt om de ballistiek in haren geheelen omvang te beoefenen en de uitkomsten van hun arbeid periodiek en in meer begrijpelijken en practischen vorm aan het wapen mede te deelen.

Bij het lezen van de beschouwingen over de artilleristische opleiding in grooter troepenverband en over de wetenschappelijke vorming van het officierskorps blijkt in het boek niet altijd duidelijk, of de denkbeelden van den Generaal WIEBE of die van den S. worden medegedeeld. Ook hadden enkele uitdrukkingen als groepstand, signaaltoestellen, waarnemingsposten eener groep, in verband met de vroeger genoemde observatieposten, hoofdobservatieposten, meetstations, verduidelijking verdiend. Uit het medegedeelde omtrent beide genoemde onderwerpen blijkt, welke reusachtige voorbereiding in vreedestijd

thans noodig wordt geacht, en hoe veel omvattender de taak dientengevolge zal zijn van de hoogere autoriteiten om dit alles te regelen. Het schijnt, dat het tijdperk van betrekkelijke rust voorbij is; een zekere mate van onrust moet gaan heerschen, prikkelend tot meerder werkzaamheid, waarbij de krachtigen krachtiger worden en de aandacht op zich zullen vestigen, en waarbij de zwakken zwakker worden, en ten slotte, met de tragen, verdwijnen. Hierdoor zal de bezetting der hoogere rangen op jeugdiger leeftijd dan thans mogelijk kunnen zijn, en goede krachten, die nu in de burgermaatschappij een beter bestaan gaan zoeken, wellicht voor het wapen behouden blijven; de vervroegde pensionneering, door ons voorgestaan, zal dit laatste niet tegenwerken. De mensch is evenwel eenigszins traag van natuur, en de jongeren hebben daarom een aansporing van hun chefs noodig. (Van de ouderen dus wat meer actieve, door daden zich uitende kameraadschap s. v. p.) Het is ontwijfelbaar, dat een groote werkkracht in het korps officieren der artillerie braak ligt!

Behalve de middelen, die de S. aanprijst ter ontwikkeling der werkkracht in de goede richting wenschen wij de aandacht te vestigen op twee zaken:

- 1°. het invoeren van examens ter verkrijging van den rang van 1ste-luitenant en van kapitein;
- 2°. het uitschrijven van prijsvragen.

Hoewel wij aan een examen op zichzelf weinig waarde hechten, achten wij het toch noodig, ten einde velen te dwingen zich meer in te spannen.

Velen zien, na een zeker aantal jaren officier te zijn geweest, tegen gezetten arbeid op, en weten blijkbaar niet, hoe spoedig men weder een zaak meester is, die men vele jaren vroeger geleerd heeft, en hoe men ze later veel beter begrijpt; zij zijn zichzelf dikwerf onbewust van hun talenten en werkkracht. De examens zullen gedeeltelijk schriftelijk, maar bovenal op het terrein moeten plaats hebben; die examens in algemeene termen wettelijk vast te stellen.

Verder is het gewenscht, dat over verschillende onderwerpen van actueel belang door het D. v. O. prijsvragen worden uitgeschreven, eerstens om aan te sporen die onderwerpen te bestudeeren, hetgeen in het belang is van de ontwikkeling van de artilleriewetenschap en de oefening van den troep, en ten tweede om de kapiteins en hoofdofficieren een flinken geldelijken steun te kunnen geven, waardoor een tegemoetkoming zal geleverd worden aan de lage traktementen der (oudere) kapiteins en der hoofdofficieren en welke tegemoetkoming dan juist aan hen zal te beurt vallen, die ze verdienen, nl. degenen die veel werken willen.

Vermoedelijk heeft de titel, aan het hoofd van dit opstel geplaatst, bij vele lezers verwachtingen gewekt, die niet of niet geheel bevredigd zijn. Het weinige, wat wij mededeelden, is evenwel — dunkt ons — voldoende om zich de vestingartillerie in groote trekken voor te stellen, zooals zij naar onze

bescheiden meening spoedig behoort te zijn. Het eerste jaar van het laatste decennium dezer eeuw is 1891; moge dat jaar tevens het eerste zijn, waarin de Nederlandsche vestingartillerie tot grooter sterkte wordt opgevoerd en betere elementen ontvangt door invoering van den persoonlijken dienstplicht, volgens de voorstellen der S. C., en waarin zij tot meer volledige oefening geleid wordt volgens de hoog te waardeeren denkbeelden van den Generaal WIEBE, door de *uiterste* krachtsinspanning (zonder naijver!) van *alle* leden van het officierskorps. Gebeurt dit, dan zal het beeld der vestingartillerie een geheel ander worden dan dat van vorige jaren, en dit zal de groote voldoening zijn van den Schrijver van het door ons besproken werk, de eerste, die de nieuwe denkbeelden hier te lande heeft bekend gemaakt in een zoodanigen vorm, dat zij de algemeene aandacht getrokken hebben.

HET GEVECHT.

J. VAN HEULEN.

Zwolle, Maart 1890.

De verdediging moet met de grootste aandacht worden gevoerd en als men positieve resultaten wil verkrijgen, moet het doelzigt opzichden gewaard gaan met het offensief. Generaal LA GOMBOURT (1) geeft dit militair axioma als volgt weer: "Même quand tu te défends, sois toujours non pas à l'attaque, mais à la défense passive est toujours absolue." In de Fransche Compagnieschool heet het: "En principe, l'hygiène d'une défense passive est toujours absolue." Volgens het Fransche Règlement für die Infanterie kan regel als volgt formuleren: "Jedem Mann eine Defensiv, welche einen Widerstand herbeiführen will, mit qualifiziertem Verhalten gegen sich." Bij het kiezen van een stelling moet men zorgen voor een uitgestrekt schoolveld, dewijls volhoende diepte en vrijheid van beweging in de stelling. Deze andere belangrijke bezwaren zijn: "Stellung ist fechtbar." Ook het voortruchteren van toepassingsoorden vóór het verdedigingsstelsel, met het doel een tusschenkomst te bieden, moet eveneens vermeden worden. Het Fransche règlement is van dit laatste nog niet zoo overtuigd, want de école de compagnie in punt 288 aanbeveelt om (indien er behoefte voor is) een voorhut te bezetten: "avant le dit de trouper l'ennemi sur la position choisie et de retarder sa marche." Jedes Künstele mit successiven Aufstellungen ist verwerflich; es läßt die eventuelle Führung der Verteidigung. De te verdedigen positie wordt in sectionen verdeeld, welke elk een eigen reserve (Abschnitts-Reserve) hebben. Die centrale wordt verwaand, en wordt bij het oprukken van den vijand stelt zij zich achter dien vijand, wanneer hij zij verzoeken kan aanvallen.

(1) Abschnies (Preparation de l'attaque).

Het nieuwe Oostenrijksche Exercitie-reglement.

(Vervolg en slot van No. 6, blad. 367.)

HET GEVECHT.

Verdediging.

De verdediging moet met de grootste taatheid worden gevoerd en als men positieve resultaten wil verkrijgen, moet het defensief optreden gepaard gaan met het offensief.

Generaal DRAGOMIROFF (1) geeft dit militaire axioma als volgt weer:

»Même quand tu te défends, songe toujours, non pas à parer les coups seulement, mais à cogner toi-même.»

In de Fransche Compagnieschool heet het: »En principe, l'hypothèse d'une défense passive est repoussée absolument,» terwijl het Exercir-Reglement für die Infanterie den regel als volgt formuleert: »Dagegen muss eine Defensive, welche einen Waffenerfolg herbeiführen will, mit angriffsweisem Verfahren gepaart sein.»

Bij het kiezen van een stelling moet men zorgen voor een vrij en uitgestrekt schootsveld, benevens voldoende diepte en vrijheid van beweging in de stelling.

»Das anfangs schwache Besetzen einer Stellung is fehlerhaft.» Ook het vooruitschuiven van troepenafdeelingen vóór het verdedigingsfront, met het doel een tijdelijken weerstand te bieden, moet eveneens vermeden worden. Het Fransche reglement is van dit laatste nog niet zoo overtuigd, daar de École de compagnie in punt 288 aanbeveelt om (indien er gelegenheid voor is) een voor-linie te bezetten: »dans le bût de tromper l'ennemi sur la position choisie et de retarder sa marche.»

»Jedes Künsteln mit successiven Aufstellungen ist verwerflich; es lähmt die energische Führung der Vertheidigung.»

De te verdedigen positie wordt in sectoren verdeeld, welke elk een eigen reserve (Abschnitts-Reserve) hebben.

De cavalerie wordt ter waarneming vooruitgezonden; bij het oprukken van den vijand stelt zij zich achter dien vleugel, vanwaar uit zij verrassend kan aanvallen.

(1) Aphorismes (Préparation du bataillon).

De artillerie wordt geheel in de verdedigingslinie opgesteld of men behoudt aanvankelijk een gedeelte terug, totdat zich het aanvalspunt heeft afgeteekend. De meeste waarborgen voor een hardnekkige verdediging worden verkregen, zegt de Handleiding voor het tactisch gebruik der artillerie te velde, wanneer de hoofdverdedigingslijn der infanterie minstens 300 M., zoo eenigszins mogelijk 500 M. (zelfs 1000 M.) vóór de batterijstellingen der verdedigende artillerie is gelegen (zie verder punt 128 der genoemde Handleiding).

Wat de doorvoering van de verdediging betreft, hiervoor gelden een aantal punten, waarvan wij de volgende wenschen aan te halen:

Zoolang men nog geen zekerheid heeft van 's vijands oogmerken, wordt de bezetting sectorsgewijze bijeengehouden, doch zóó, dat de stelling spoedig kan bezet worden.

De compagnieën in de voorste linie blijven gesloten met patrouilles in het voorterrein, afstanden worden opgenomen en de stelling wordt c. q. versterkt.

De reserves worden gedekt en dicht bij de voorste linie opgesteld.

Het vuur mag niet te vroeg geopend of op onbeduidende doelen worden gericht, want, afgescheiden nog van de geringe resultaten, zou men daardoor ook de wijze van bezetten der stelling kunnen verraden. Vuur op groote afstanden kan door infanterie worden afgegeven tegen colonnes of tegen vijandelijke artillerie. Op de middelbare afstanden wordt het vuur geconcentreerd op dat gedeelte van den aanvaller, dat het gevaarlijkste is, terwijl op de kleine afstanden het vuur door aantrekking van alle krachten zijn grootste intensiteit bereiken moet.

»Jeder Angriff wird scheitern,» als de infanterie zich naar de gegevens gedraagt, voor flanken en rug heeft gezorgd, kalm en gehoorzaam blijft, zelfs als de vijand het dichtst bij komt, en genoeg munitie heeft om in dat moment haar volle vuurkracht te ontwikkelen.

Heeft men een tegenaanval voorgenomen, dan moet de bevelhebber geen gedeelten van de hoofdreserve tot andere doeleinden bezigen, dan alleen voor dien aanval.

Zeer terecht wordt opgemerkt: »vereinzelte Offensivstösse aus der Schwarmlinie sind zu vermeiden.»

De verdediger, die door de meerdere volmaking van de vuurwapens toch reeds het meest heeft gewonnen, vindt thans in het rookvrije kruit weder een krachtigen bondgenoot.

Natuurlijk staan ook hier weer voordeelen tegenover nadeelen.

Als voordeelen van deze buskruitsoort voor den verdediger staan opgeteekend:

- een voortdurend vrij schootsveld;
- een zekere, althans betere waarneming van het schot van den enkelen man, hetgeen vooral voor scherpshutters van veel belang is;
- een betere leiding van het vuur, en eindelijk:
- een groote verhooging van het moreel.

De verdedigende artillerie zal door den minderen rook een geduchte tegenpartij worden, daar toch de aanvaller niet zal weten waar hij haar zoeken moet in de breede strook, waarin hij zich zijn vijand denkt.

Als nadeelen worden genoemd: De eisch voor de infanterie en de artillerie om een vrij uitzicht te hebben, waardoor zij moeilijk aan 's vijands oog ontrokken worden. Het zoeken van dekkingen door opwerpen is hiervan het gevolg, hetgeen, zooals reeds gezegd is, het moreel en den offensieven geest ernstig kan benadeelen.

Het betere overzicht over het slagveld, dat de verdedigers zou doen wankelen, is geen groote factor, omdat de soldaat wel wat anders te doen heeft dan in zijn omgeving rond te kijken en ten tweede, kan juist door het betere overzicht een paniek voorkomen worden. In sommige gevallen kan het goed zijn, dat de soldaat zich van het naderende gevaar niet bewust is, doch meer nog wordt hij beheerscht door het gevoel van onzekerheid, waarin de rook hem hult.

»Das Schlachtfeld verlangt mehr psychische als physische Kräfte.»

Gevecht tegen cavalerie.

»Eine tapfere und kaltblütige Infanterie hat von Reiter-Angriffen nichts zu fürchten, solange sie Ruhe, Besonnenheit und feste Haltung bewahrt und ihr Feuer sicher und wohlgezielt auf nahe Entfernung abgiebt.»

Vroeger is reeds vermeld, dat het vuur eerst op 500 pas (375 M.) wordt afgegeven.

Alleen als men tijdig de cavalerie signaleert, kunnen nog formatie-veranderingen plaats hebben (1). Aangezien de cavalerie soms alleen aanvalt om de infanterie te noodzaken, voor zich zelf gevaarlijke, gesloten vormen aan te nemen of om haar marsch te vertragen, zoo moet alleen die afdeeling zich tegen de ruiters wenden, welke door hen bedreigd wordt.

Een Fransch infanterie-officier, die over het gevecht tegen cavalerie schreef (2), kwam tot de volgende conclusiën:

»L'infanterie, menacée par la cavalerie, doit être disposée de manière à bien battre de son feu le terrain environnant; aucun point praticable aux chevaux ne doit être à l'abri.

»Si elle forme un seul carré, la cavalerie n'a aucune chance de succès, à moins que la première ne se défende pas ou défende mal ses secteurs.

»Si l'infanterie présente un système de carrés échelonnés, la cavalerie ne peut pas espérer l'aborder.

»Une troupe de cavalerie, à petite distance (300 à 400 mètres), qui trouvera un terrain favorable et s'élancera à la charge, peut réussir à atteindre l'infanterie et à la renverser, et presque sans perte, car celle-ci

(1) Zie ook het opstel van den Kapitein DUYCKER in *De Mil. Spect.* n°. 8 van het vorige jaar.

(2) *Journal des sciences militaires*, Janvier 1889. Combat de la cavalerie contre l'infanterie.

ne sera peut-être pas en mesure de faire un bon usage de ses armes. Ces circonstances seront rares, mais elle ont été et seront encore possibles.

»Lorsque l'infanterie, après un combat malheureux, doit se mettre en retraite, si la cavalerie s'attache à ses pas, le salut n'est point dans les jambes des soldats, mais dans l'ordre et la discipline.

»Ajoutons encore quelques mots pour nous résumer. De bonnes armes, quelque perfectionnées qu'elles soient, ne suffisent pas à l'infanterie dans sa lutte contre la cavalerie; il faut aussi de bonnes dispositions. Mais les unes et les autres ne suffisent pas encore; l'indispensable élément de succès, ce sont des soldats aux coeurs vaillants. C'est leur courage, c'est leur fermeté d'âme qui, avant tout, donnent la victoire. Le soldat sans énergie, démoralisé, sera toujours une proie pour qui voudra l'attaquer.

»La grande puissance de l'arme de l'infanterie doit sans doute lui inspirer une confiance sans borne, mais celle-ci ne doit pas cependant aller jusqu'à l'aveuglement. L'infanterie doit être convaincue que sa force ne la dispense pas de la prudence, de la vigilance. Ce n'est qu'à cette condition qu'elle pourra se croire invincible.»

In de punten 47, 48, 49 en 50 van het Duitsche reglement (bladz. 104—107) worden wenken gegeven omtrent dit onderwerp, welke aanwijzingen o. i. beter, en vooral vollediger zijn dan die in het Oostenrijksche voorschrift; ook die uit de Fransche Compagniesschool verdienen de voorkeur.

Gevecht tegen artillerie.

Hoe geringer de afstand wordt tusschen artillerie en infanterie, hoe meer het vuur van dit laatste wapen de overhand krijgt; volgens het Duitsche reglement ligt de grens op 1000 M., een afstand die vrijwel overeenkomt met dien, genoemd in de Handleiding voor het tactisch gebruik der artillerie te velde.

Het is voor de infanterie zaak, zoo snel mogelijk de gevaarlijke zône te doorloopen en wel zoo gedekt mogelijk, om daarna een overstelpend vuur op bespanningen en bedieningen af te geven. Wordt de artillerie slecht ondersteund, dan kan zelfs met vrucht een bajonetaanval worden beproefd.

Het Exerc.-Reglt. wijst er op, dat nimmer de infanterie op groote afstanden met de artillerie moet trachten te wedijveren in het schieten, want: »ein solches Bestreben führt lediglich zur Munitionsverschwendung.»

De Fransche Compagniesschool geeft bovendien nog aan, dat men zich vroeger moet verspreiden en het front meer uitbreiden; de volgende afdeelingen kunnen zich desnoods op één gelid formeeren.

In den oorlog van 1866 gingen bij Lipa, tijdens den slag bij Königgrätz, 11 Oostenrijksche 8-ponders roemrijk verloren, welke door tirailleurs werden genomen.

In zijn Préparation des trois armes à la camaraderie de combat, zegt dan ook Generaal DRAGOMIROFF:

»Ne craignez pas de perdre vos canons: celui-là seul les perd qui, jusqu'à la dernière extrémité, reste en position et se sacrifie pour le salut de l'infanterie.» En dat voorzeker deden de Oostenrijksche kanonnières, want, na nog den laatsten vuurmond te hebben afgetrokken, grepen zij pistool en wisscher ter verdediging en trachten nog de stukken te vernagelen.

Het vuur.

De uitkomsten van het vuurgevecht hangen, naast de geoeffendheid van den man, af van een strenge vuurdiscipline en een oordeelkundige leiding.

In een opstel over het trefferprocent in 't gevecht (1) sluit de Schrijver:

»Ein sicherer Verlass (dan te trachten betere wapens te hebben dan de tegenpartij) ist nur auf jene Tüchtigkeit, welche wir durch unsere Mühen in die Truppe bringen, auf die eingehendste Pflege des Schiesswesens, exacteste taktische Disciplin, verbunden mit der Fertigkeit in der Ausnützung der Terrain-Vortheile und Schaffung von Deckungen.»

Het Deutsche Schiessvorschrift für die Infanterie zegt in § 1 hetzelfde; men leest aldaar: »Demgemäss bilden die Uebungen einen der wichtigsten Dienstzweige, welcher in allen Theilen mit grösster Sorgfalt betrieben und derart befördert werden muss.... u. s. w.»

De punten in het Reglement voor de vuurdiscipline gegeven, komen zoozeer overeen met die in onze Voorschriften, dat wij vermeenen hierover het stilzwijgen te kunnen bewaren.

De vuurleiding zelf is in de hand van den Zug- en den compagniescommandant, terwijl de bataljons- en regimentscommandanten hierover een wakend oog houden.

Op groote afstanden mag slechts dan gevuld worden, als èn de voorraad munitie èn het doel èn de sterkte van de beschikbare afdeeling een genoegzaam effect waarborgen. Bij het behandelen van de oefeningen der compagnie is reeds gezegd, dat de compagniescommandanten de beste schatters van afstanden als ordonnansen bij zich neemt; op groote afstanden worden echter meestal proefsalvo's toegepast.

Het inschieten van infanterie zal tengevolge der nieuwe buskruitsoort een stap voorwaarts doen, omdat de rook niet meer zoo dicht is en niet zoolang blijft hangen. Toch blijven nog vele, bekende beletselen aan een ruime toepassing in den weg staan.

De keuze der vuren wijkt belangrijk af van het Deutsche reglement en komt meer overeen met die der Fransche voorschriften. De Oostenrijkers toch hechten veel meer waarde aan het salvovuur, zoowel gesloten als in de groepen, dan aan het tirailleurvuur. Ontegenzeggelijk is het salvovuur om zijn vele bekende voordeelen, het aangewezen middel om den troep in

(1) *Organ der Mil. Wissensch. Vereine*, Band 38, 6 Heft '89. Ueber das Treffer-Procent des Gewehrfeuers im Gefechte.

de hand te houden, doch ook 's vijands vuur spreekt in deze een woord mede en dit des te nadrukkelijker, nu men rookloos kruit gaat gebruiken.

»Das Schnellfeuer ist *nur* in entscheidenden Momenten anzuordnen,» omdat de opgewondenheid der schutters en de kruitdamp vóór den troep (?) het richten belemmeren, alsook omdat dit vuur den soldaat spoedig moede maakt.

Vuurpauses moeten intreden om de vuurdiscipline te ondersteunen, den rook te laten wegtrekken (deze gelijkt bij het Duitsche rookvrije kruit veel op een dunne, snel opstijgende stofwolk) of om de tegenpartij in den waan te brengen, dat men de oorspronkelijke opstelling heeft verlaten. Dit laatste argument heeft veel van zijn kracht verloren, daar de tegenpartij, zoolang zij nog niet tot op 400 M. is genaderd (op dien afstand schijnt men eerst eenigen rook te kunnen waarnemen), niet met zekerheid weet of de vijand misschien van stelling is veranderd, uitgesloten natuurlijk het geval dat deze laatste geheel ongedekt is of ongedekt ter plaatse is gekomen.

Munitie-aanvulling (1).

Het is de taak der Zug- en Bataljonscommandanten er voor te waken, dat de voorraad voor de tasschen steeds aanwezig is en aangevuld wordt (zie noot 1, bladz. 308 van n°. 5). De munitie-voertuigen blijven in den regel tijdens het gevecht bij hun bataljons; die van een regiment kunnen onder commando van een bereden officier worden vereenigd. De caissons volgen de bataljonsreserve zoo dicht mogelijk en zoo lang mogelijk. Rukt die reserve in de linie, zoo gaan zij naar de regimentsreserve.

Bij dag is de plaats van opstelling door een roode vlag, bij nacht door een groene lantaarn aangegeven (2). In 't gevecht moet dit zóó geschieden, dat deze teekens 's vijands aandacht niet kunnen trekken.

In het vijandelijk artillerievuur staan de voertuigen met een tusschenruimte van 20 passen.

Omtrent den aanvoer van munitie wordt nog het volgende gezegd:

Bij den aanval is een geregelde aanvoer nog mogelijk tot op de middelbare afstanden, daarna gaat hij met groote moeilijkheden gepaard. Behalve door de versterkingen, die munitie medebrengen, kan de aanvulling ook nog geschieden door kleine detachementen onder bevel van onderofficieren, die na afgifte der munitie in de linie blijven.

Bij de verdediging, vooral in vooraf gereed gemaakte stellingen, kunnen alle caissons geledigd worden en kan de inhoud aan de verdedigers uitgereikt of nabij de linie opgelegd worden. In geval van nood kan zelfs de reserve een deel der munitie afgeven.

In het opstel over »Ausscheidung und Verwendung von Reservén in der Schlacht» enz. (zie noot 1, bladz. 363 van n°. 6) lezen wij de volgende zinsnede:

(1) Zie ook het opstel van E. A. U. in *De Militaire Spectator* n°. 12 van 1889.

(2) Zie laatste alinea § 142 *Voorschrift Tirailleeren* en eerste alinea van punt 315 der *Felddienst-Ordnung*.

»Für die nachhaltige Vertheidigung einer Stellung, welche oft Stunden-ja Tagelang gehalten werden soll, sind 200 Patronen für jedes in der Feuerlinie befindliche Gewehr nicht zu hoch bemessen und je schwächer die Truppe an Zahl, desto stärker soll sie mit Munition dotirt werden.

»Selbstverständlich muss aber ein unsinniges Verknallen der Patronen vermieden werden.»

De verdediging van Beaune la Rolande levert een voorbeeld van gebrek aan munitie bij verdedigers, hier gevormd door het 16de infanterie-regiment ter sterkte van ongeveer 1500 man. De patroonwagens waren met de overige voertuigen vóór het begin van het gevecht teruggezonden. Nadat verscheiden hardnekkige aanvallen, door een tienvoudige overmacht ondernomen, waren afgeslagen, had bij het intreden van de duisternis ieder verdediger nog maar 3 patronen over. De aangekomen versterkingen moesten in helmen patronen naar de bezetting van den dorpsrand brengen.

Gebruik van het terrein.

Een oordeelkundig gebruik van het terrein verhoogt de vuuruitwerking, is een waarborg tegen onnoodige verliezen en laat een verrassend optreden toe. Evenwel, het gevecht moet nooit ondergeschikt zijn aan het terrein.

In vlakke en open terreinen moet men door de meest gunstige formatiën de verliezen trachten te verminderen en dat deze groot kunnen zijn, heeft de brigade von Wedell in den slag van Mars la Tour ondervonden (van 2 regimenten 70% aan officieren en 50% aan manschappen).

Op de verbinding in bedekt terrein wordt gewezen.

Bij verdediging van bosschen of andere terreinvoorwerpen ligt het zwaartepunt in den buitenrand; in het eerste geval wordt de tirailleurlinie eenige passen vóór of achter de eerste boomenrij geplaatst. Hetzelfde geldt voor de verdediging van bewoonde oorden. Is de rand niet voor verdediging geschikt, dan worden daar ter plaatse slechts die gebouwen bezet, welke zich daarvoor wel leenen. Dringt men een bewoond oord binnen, dan verdient het aanbeveling aan weerszijden van de straat te marcheeren.

De meeste der thans nog volgende punten, bijv. het passeeren, enz. van holle wegen, hoogten, défilé's, enz. enz. zijn (evenals de reeds genoemde) in elk leerboek over tactiek te vinden, zoodat zij hier verder onbesproken kunnen blijven.

Het gebruik van de infanterieschop.

Hiervoren is reeds gezegd, dat het gebruik van de schop voor de infanterie meer en meer noodzakelijk zal worden, althans voor zooverre men nu reeds theorieën kan opbouwen over den invloed van het minder rookend kruit.

Het Oostenrijksche reglement wijst er op, dat de dekkingen ondergeschikt moeten zijn aan het gevechtsplan en niet omgekeerd, iets wat reeds onder het gebruik van het terrein is opgenomen. Van de krachten van den soldaat

mag slechts zooveel gevorderd worden, als met het oog op het aanstaande gevecht raadzaam is.

Het mag verwondering baren dat het Reglement, een werk van den laatsten tijd en tot stand gekomen onder het voorzitterschap van den Veldmaarschalk Aartshertog ALBRECHT, geen afzonderlijk hoofdstuk of althans niet eenige aanwijzingen bevat omtrent nachtelijke gevechten.

Volgens het opstel »Des opérations de nuit» (1) zou het tijdschrift *l'Invalide Russe* zich reeds in 1886 als volgt hebben uitgelaten:

»Het groote voordeel van nachtgevechten ligt daarin, dat men ondernemingen kan wagen, waaraan men bij dag niet kan denken, en hoe beter de vuurwapens worden, des te meer zal men 's nachts optreden.»

Het Duitsche Exerctie-reglement geeft op bladz. 116 in weinige regels eenige gewichtige aanwijzingen omtrent formatie, enz., de Fransche École de bataillon eveneens, terwijl het Engelsche reglement er zeer uitvoerig over is. Het werk van CARDINAL VON WIDDERN (2) doet zien, hoe met betrekkelijk kleine troepenafdeelingen een groot succes kan worden verkregen en hoe vooral 's nachts het 4-gelederen vuur een uitmuntende vuursoort is (Nachtelijke aanval op Podol, 26 Juni 1866, door de brigade Poschacher).

Het thans volgende hoofdstuk is getiteld »Gefecht der Truppen-Verbände und Vorgang bei der Ausbildung» en omvat daarop betrekking hebbende regels voor de compagnie, het bataljon, het regiment en de grotere troepenkorpsen.

Beginnen wij bij de *compagnie*.

Deze strijdt zelden zelfstandig, doch meest in bataljonsverband. Moet een compagnie evenwel gedurende korteren of langeren tijd alleen strijden en is een verrassend optreden buitengesloten, dan is het meestal doelmatig, aanvankelijk slechts één Zug in de linie te brengen en de overige eerst naar de omstandigheden in den strijd te werpen.

In het bataljonsverband handelt de compagniescommandant, afgezien van de bevelen van den bataljonscommandant en de overige troepen, geheel zelfstandig. Alsdan dadelijk de geheele compagnie op te lossen moet vermeden worden, daar toch de leiding gedurende den ganschen loop van den strijd bij hem moet berusten. De reserve wordt alleen gebezigd voor het versterken der tirailleurlinie.

»Schwärme und Züge sind besonders für die Verwendung als Theile der Compagnie auszubilden.»

De opleiding in groepen heeft ten doel den man tot tirailleur te vormen, zoodat hij op commando, wenk, fluitje of door het persoonlijk voorbeeld van zijn groepscommandant snel en zeker geleid kan worden.

(1) *Revue Mil. de l'Etr.* 30 Oct. '89 e. v.

(2) *Das Nachtgefecht im Feld- und Festungskrieg.*

De opleiding in Züge moet de groepen geschikt maken voor het verband onderling en vooral moet hierbij den groepscommandant geleerd worden in den geest van zijn Zugcommandant te handelen.

Zoowel den enkelen man als den groeps- en Zugcommandant moet zelfstandig handelen ingeprent worden, voor het geval de leiding door hoogere aanvoerders geheel of ten deele ophoudt.

De opleiding in de compagnie heeft ten doel de Züge berekend te maken voor hun taak, zoodat zij alle formatiën en bewegingen, die in 't gevecht kunnen voorkomen, onder alle omstandigheden behoorlijk weten uit te voeren.

Bij het onderwijs wordt er op gewezen, dat men zooveel mogelijk afdeelingen op oorlogssterkte zal formeeren en daarbij het kader afwisselend indeelen.

Voor de meest elementaire bewegingen, enz. der groepenlinie zijn eenige oefeningen op het exercitieterrein voldoende, daarna moet evenwel overgegaan worden tot oefeningen in de meest verschillende terreinen tegen een gemarkeerden vijand.

Ten einde geschikte en zelfstandige Zugcommandanten te vormen, moeten de oefeningen met twee partijen tegen elkaar dikwerf beoefend worden.

Terwijl men aanvankelijk elke fout herstelt, zal dit later eerst bij het einde der oefening geschieden.

»Der Compagnie-Commandant darf keine Detail-Verfügungen treffen, die seine Aufmerksamkeit von der Führung des Ganzen ablenken.»

Tot slot van het compagniesonderwijs bevelen de bataljonscommandanten dikwerf gevechtsoefeningen, met compagnieën zooveel mogelijk op oorlogssterkte, tegen een gemarkeerden vijand, waarbij de compagniescommandanten om beurten het commando hebben. Niet ingedeelde officieren en kader volgen de oefening als toeschouwer.

Het bataljon.

Treedt een bataljon zelfstandig op, dan moet de commandant bedacht zijn op bescherming zijner flanken en op het afscheiden van een reserve.

In den aanvang bestemt men één compagnie voor de voorste linie.

In verband optredende, zal het afzonderen van een reserve er toe mede werken, dat de bataljonscommandant zoolang mogelijk de leiding behoudt.

Om zich een krachtig vuur te verzekeren en vermenging van compagnieën zooveel mogelijk tegen te gaan, is het doelmatig in de eerste fasen van het gevecht twee compagnieën voor de vuurlinie aan te wijzen.

»Zum umfassenden Angriff sind die Kräfte rechtzeitig zu verschieben, — thunlich vor Eintritt in die mittleren Gewehr-Schuss-Distanzen. In grösserer Nähe am Gegner kann dies nur unter dem Schutze von Deckungen geschehen.»

De oefeningen om het bataljon voor zijn taak berekend te doen worden, moeten steeds tegen een gemarkeerden vijand worden gehouden. De afstanden moeten zoo eenigszins mogelijk overeenkomen met de werkelijkheid.

Oefeningen van compagnieën tegen elkaar worden door den bataljonscommandant zelve geleid; daarbij kunnen niet ingedeelde officieren als scheidsrechters optreden.

Het regiment.

Om de samenwerking der bataljons te beoefenen, dienen de oefeningen in het regimentsverband. Zelfstandig strijdende, wordt aanvankelijk één bataljon ontwikkeld; in verband met andere troepen, wordt de gevechtsformatie bepaald door de linie's- of vleugelsgewijze opstelling.

Bij de eerste wijze van groepeeren kan het noodig zijn desnoods alle bataljons in de linie te brengen, doch daar het nimmer zeker is, dat oprukkende afdeelingen tot onmiddellijke ondersteuning kunnen dienen, is het goed ook bij dezen opstellingsvorm een reserve af te zonderen.

Bij de vleugelsgewijze formatie wordt aanvankelijk slechts één bataljon in de voorste linie gebracht, terwijl de overige in één of twee liniën als reserve worden teruggehouden.

Worden oefeningen met twee partijen tegen elkaar gehouden, dan treedt den R. C. als leider op, tenzij hij de oefening in détails wil nagaan, als wanneer hij zijn commando overgeeft.

Grootere troepenafdeelingen (1).

Om de lange colonnes te ontgaan, die van grooten invloed zijn bij het opmarcheeren in gevechtsformatie, wordt aanbevolen breede marschformatiën aan te nemen; ook op het opsluiten der korpsen tijdens de onvermijdelijke halten, en vooral op het marcheeren in verschillende colonnes wordt met nadruk gewezen.

De oude stelregel: »gescheiden marcheeren, vereenigd strijden" zal aan waarde verminderen door den minderen knal van geweer- en kanonschot.

Vorbereidende oefeningen in het oprukken in geconcentreerde opstellingen, in het overgaan van de marsch- in de gevechtsformatie, moeten zoowel bij gevechtsoefeningen als bij marschen en bij oefeningen in den velddienst gehouden worden.

J. H. VAN DER HEGGE ZIJNEN,

1ste Luit. der Infanterie.

Gouda, Februari 1890.

(1) De infanterie-brigade telt 7—8, de berg-brigade zelden meer dan 3 à 5 bataljons. De infanterie-divisie heeft 15 bataljons met 13.769 strijders; het legerkorps heeft 3 divisien (waaronder 1 Landwehr) met een totale sterkte van 43 bataljons.

Een leger wordt geformeerd uit 4 à 5 legerkorpsen met 2 à 3 cavalerie-divisien enz. en is aan infanterie sterk $\pm$ 198.000 bajonetten.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Tactische oefeningen ten dienste van het onderwijs en tot zelfonderricht in de tactiek, door J. N. ROELANTS, Hoofd van onderwijs in de krijgskundige vakken aan de Koninklijke Militaire Academie en L. DE VLAMING, Directeur der Militaire School te Haarlem. 1ste stuk. De compagnie en hare onderdeelen. Met een kaart. Haarlem, DE ERVEN F. BOHN. 1890. Prijs f 0,90.

Door de Redactie van *De Militaire Spectator* aangezocht om een oordeel uit te spreken over deze tactische studie, moeten wij beginnen te verklaren, dat de critiek hier een even dankbare als lastige taak heeft. Dankbaar, dewijl wij van te voren, uit ondervinding weten, dat al wat van de hand dier beide Schrijvers ons op het gebied van tactiek geboden wordt, den toets van een aandachtig onderzoek veilig doorstaan kan. De namen dezer Schrijvers toch zijn in ons leger synoniem geworden met degelijken, nut afwerpenden arbeid op krijgskundig terrein. Doch moeilijk is het, in bijzonderheden eene studie te ontleden, die zich tot zoodanige analyse zoo weinig eigent. Tenzij men het uitgestrekte veld van opinies en tactische hypothesen wil betreden, en de details van de hier geschetste handelingen wil gaan betwisten met betooggronden, aan het elastieke »terrein en omstandigheden" ontleend. En tot zulk meestal weinig vruchtbaar en niet zelden hatelijk werk willen wij ons liever niet leenen.

Wij bepalen ons dus tot een waardeering van dezen arbeid in zijn geheel, tot den »Gesamteindruck", dien hij op ons maakt. En dan durven wij de vervaardigers veilig geluk wenschen met hun welgeslaagde poging, om de rij onzer didactische werken over tactiek en troepenleiding met een zeer grondig practisch leerboek te vermeerderen. Het was ons aangenaam naast de stapels van uitlandige, vooral Duitsche geschriften over troepengebruik, die bij ons aan de markt gebracht worden, en waaronder, behalve enkele doorwrochte studiën van ondervindingrijke mannen, zooveel holle en pedante schrijverij voorkomt, weer eens een methodisch en zakelijk werk van een paar onzer eigen kameraden te ontmoeten. De serie van uitgewerkte beredeneerde tactische verrichtingen, die wij hier aantreffen, is een bundel van leerrijke aanwijzingen en lessen, voor den jongeren officier vooral. Niet dat zij de aandachtige lezing en overweging der ouderen niet waard zouden wezen; integendeel, de gekozen methode maakt dat wij allen

ze met vrucht kunnen raadplegen, en met onze door langdurige routine gevormde eigen opvattingen vergelijken. Doch voor den jongeren officier, in onzen tijd, nu hij bij de veldoefeningen dagelijks voor vraagstukjes wordt geplaatst, als hier zoo uitgewerkt behandeld worden, is deze leidraad bepaald als een weldaad te beschouwen.

Zooals wij zeiden, willen wij dezen gunstigen indruk, dien het geheel op ons maakte, niet bederven door een vitzuchtig strijden over betwistbare details. Doch wel mogen wij een paar opmerkingen niet terughouden, die deze studie tot de juiste waarde brengen, waarop zij o. i. moet geschat worden.

De kaart, die hier het veld teruggeeft, waarop de verschillende tactische handelingen plaats grijpen, is voor dit doel al zeer complaisant. Zij biedt alle gelegenheid aan, om juist volgens de lessen der krijgskunde die handelingen aanschouwelijk te maken. Ze is een staalkaart van modellen, voor allerlei gevallen berekend, als geknipt. De methodieke uitwerking van tactische verrichtingen, op zoodanige kaart betrekkelijk gemakkelijk, valt zeer tegen op meest iedere andere kaart van een werkelijk terrein, en nog veel meer tegen op het terrein zelf. Waar hier de handig gegroepede terreinvoorwerpen en terrein-afscheidingsen zoo duidelijk tot het oog spreken, en de toepassing van algemeene regels als van zelve voor onzen geest te voorschijn roepen, zoodat die regels zonder belangrijke afwijkingen kunnen worden nageleefd, daar staat men bij vele kaarten, en op de meeste terreinen, tegenover een in dit opzicht minder gewillig landschap, waar soms geen enkele duidelijke afscheiding of terreinvoorwerp van bijzondere tactische waarde ons in die toepassing van de theorie te hulp komt; waar dus de keuze van marschrichtingen en stellingen, door de uniformiteit moeilijk wordt, ja, waar niet zelden voorbeelden, als die, welke wij hier voor ons hebben, zelfs niet ten naastenbij kunnen worden nagevolgd. Men heeft in onze echt Nederlandsche terreinen helaas te veel l'embarras du choix van opstellingen, maar ze zijn er dan ook dikwijls na. De klassieke rivier, met hare voor de tactiek als gemaakte oevers en overgangen, de zich scherp afteekende bewoonde localiteiten, de bosschen met hun gemarkeerde randen, de op veldwerken gelijkende heuvels, die zich zoo abrupt uit het overigens vrij kale veld verheffen; al die modellen van terreindeelen, die ons de kaart van het denkbeeldig terrein biedt, men vindt ze bij ons in de natuur niet zoo gewillig voor onze oefeningen geschakeerd. Dat maakt dat men van die kaart, en dus ook onwillekeurig van wat daarop wordt afgespeeld, wel eens geneigd is te denken: »C'est très-beau, mais.... ce n'est pas vrai.»

In zooverre dus zal het uitwerken van tactische handelingen op ieder andere kaart, zal de werkelijke uitvoering met troepen op onze terreinen, maar betrekkelijk kunnen gebaat worden door iedere studie en iedere krijgsspel-oefening, die de staalkaart van het »denkbeeldig terrein» tot haar arbeidsveld gekozen heeft. Die kaart gelijkt op andere, als het uitstekend afgerichte, gehoorzame manégeros gelijkt op het wispelturige, nauwelijks teugelwijze remonte-paard. De ruiter, die zich op het eerste in de manége al vrij wel op zijn gemak gevoelt, zit raar te kijken, als hij op de oneffen heide het laatste te berijden krijgt. Wie dus, met de studie dezer voorbeelden toegerust, zou denken, dat hij den »vasten zit» daardoor ook elders hebben zou, maakt een misrekening.

Trouwens, dat zullen zeer zeker de Schrijvers ook niet beweren; zij, beter dan eenig onzer, weten dat voor dien »vasten zit» langdurige oefening op allerlei

terreinen vereischt wordt; zij weten dat het eene paard geheel anders dan het andere moet gereden worden, dat troepengebruik niet enkel een wetenschap, maar een kunst tevens is. Zij hebben ditmaal — om bij ons beeld van hierboven te blijven — ons slechts uitstekende manége-lessen gegeven, waarmede toegerust, wij met vertrouwen ons verder kunnen en moeten bekwamen.

»Voor onze jongere kameraden was die waarschuwing hier niet overbodig.

Eene andere opmerking van algemeenen aard geldt niet hetgeen wij wel in deze tactische studie aantreffen, maar wat wij daarin missen.

In deze methodieke behandeling van allerlei verrichtingen, die den subalternen officier bij manoeuvres en in den werkelijken oorlog kunnen worden opgedragen, hadden wij zoo gaarne een redmiddel aangetroffen, dat ons eens en voor goed hielp uit de verwarring, die er thans nog heerscht omtrent de *vormen*, waarin onder verschillende omstandigheden, ons rapport aangaande onze verrichtingen te velde moet worden uitgebracht. Niet *het wezen der zaak*, de *inhoud* van dat rapport is de moeilijkheid, die ons soms weifelend en angstvallig maakt, maar wel die weergasche *vorm* ('t onparlementaire woord ontsnapt mij).

Terwijl sommigen onzer chefs bij alle gelegenheden niets anders verlangen dan een »gevechtsbericht,» dat met zijn te vele wegwijzers, die bij het schrijven meer als barrières voor een flinke vrije uiting onzer gedachte dienstdoen, zich slecht eigent voor tal van verrichtingen, wenschen anderen in veel gevallen meer een eigenlijk »Verslag».

Naast die gevechtsberichten zijn ongemerkt niet-officiële maar practische rapportkaarten bij ons in gebruik gekomen. Dat gebeurt wel meer in ons leger, dat wij ons zelve maar helpen. Van veldwachtrapporten wordt ook al misbruik gemaakt, bij de beschrijving van handelingen en zaken, voor welke beschrijving ze niet bestemd zijn. »Marschbevelen,» »marschorders,» »dislocatie-» en »emplacementstaten,» »instructiën» voor voorposten en »voorpostenorders,» 't zijn alle schakeeringen in de schrifturen, die men bij onze terreinoefeningen van ons vraagt, en niet alleen bezitten wij daarvan geen vaste, overal geldige modellen, maar niet zelden moeten wij er maar naar raden, wat wel in dit of een ander geval het meest in den smaak zal vallen. Met de schetsen is het nog erger gesteld. De indruk, dien men van onze practische bekwaamheid krijgt, hangt soms meer af van een handige, gelukkige keuze in den vorm, dan van den inhoud. Trouwens, *te velde* is voor een ordelijken geregelden gang van zaken die *vorm* van veel betekenis.

Hier, in deze studie nu, worden wij in die vormkeuze niet geholpen. De verschillende orders, die wij daarin aantreffen, zijn wellicht alweer volmaakt, wat *den inhoud* aangaat, maar de in ons leger gebruikelijke *vormen* worden ons niet weergegeven. Opdrachten, bevelen, instructiën voor voorposten, voorpostenorders, 't is alles in hetzelfde formaat van den boekentekst voor ons neergelegd. Alleen vindt men gelijkvormig hier en daar aan het hoofd vermeld: »zooveelste regiment, zooveelste bataljon,» wat bij den overigens van alle gebruikelijke modellen afwijkenden vorm, nu eigenlijk de verwarring op dit stuk nog vermeerdert. Van het oogenblik, dat men den gewonen schrijfvorm verlaat, en door zulke bijschrijvingen, een schijn van model aan de zaak geeft, moet men ook consequent met de modellen blijven, anders leiden zulke geïnproviseerde vormen ons op een dwaalspoor.

Maar ook in de opvattingen omtrent *doel* en *inhoud*; omtrent den chef, van wien instructiën en orders uitgaan, en den inferieur, aan wien ze zijn gericht, komen de »Tactische oefeningen» niet streng overeen met onze voorschriften, met name met dat op den Velddienst. Zien wij, om dit door een voorbeeld te staven, hoe o. a. hier het begrip van wat een voorposteninstructie is, van wien ze uitgaat en wat ze moet bevatten, niet hetzelfde is, als wat wij in ons Voorschrift op den Velddienst dienaangaande leeren. Daarin lezen wij in § 184: »De door de voorposten te bezetten stelling wordt in hoofdtrekken aangewezen door den bevelhebber van iedere zelfstandige troepenmacht,» en verder: »het toezicht op de goede uitvoering der daaromtrent gegeven bevelen, den geregelde gang van den dienst en het naleven der bestaande Voorschriften op den Velddienst, wordt door hem (den bevelhebber) opgedragen aan den voorpostencommandant.» Voorts, dat bij geringe sterkte, bijv. één bataljon, die bevelhebber zelf ook als voorpostencommandant optreedt.

Die bevelhebber nu — zoo lezen wij — bepaalt richting en uitgebreidheid der voorpostenstelling, aanleuning van vleugels, aansluiting aan nevendetachementen, sterkte van te bezigen troepen; hij wijst de standplaatsen van gros, voorpostendetachementen en te detacheren afdeelingen *ongeveer* aan, en voorts het *aantal* (*dus niet de plaatsen*) der veldwachten.

In algemeene bewoordingen, maar zonder dat wij een bepaalden *vorm* te zien krijgen, wordt verder gesproken van: »de noodige (?) aanwijzingen en instructiën,» die hij aan den voorpostencommandant zal verstrekken, zoodat nog niemand onzer daaruit precies weet, wat *wel*, en wat *niet* in zulk eene instructie te huis behoort. (In het enkelvoud krijgt dat woord »instructie» een meer bepaalde beteekenis, die op een vasten erkenden *vorm* doelt.) Niet zelden hoort men dan ook later van den chef de klacht: »dit of dat had niet in de *instructie*, maar in de voorpostenorder moeten staan,» of wel: »de instructie was te *kort* of te *lang*.»

En wat lezen wij nu in de »Tactische oefeningen» — bladz. 20: »Volgens de voorschriften, ontvangt de voorpostencommandant eene instructie, waarin wordt bepaald, richting en uitgebreidheid van de voorpostenstelling, alsmede aantal, sterkte en *standplaats van de verschillende onderdeelen*» (*dus ook wel de plaatsen der veldwachten*). Hier is dus verschil van opvatting met het velddienstvoorschrift.

Verder lezen wij: »Hij (de voorpostencommandant, *dus niet de instructie*) regelt verder den verkenningsdienst en de verpleging, geeft de houding aan bij een vijandelijken aanval, de maatregelen voor den nacht, alsmede het doorlaten in de postenketen, eindelijk bepaalt hij het tijdstip voor de aflossingen en geeft het woord».

En in de »Velddienst» zien wij op bladz. 157, dat juist de *instructie* verschilende van die punten regelt. Alweer dus zijn wij in de war; maar wat vooral de zaak nu voor ons nog meer onduidelijk maakt, is de volgende alinea: »Op grond van deze instructie, geeft de voorpostencommandant zijne bevelen, gewoonlijk in *den vorm* van een voorpostenorder. (Ja, hadden wij dien *vorm* maar.)

»Van deze instructie»? Maar wat wij daar juist lezen, is immers geen instructie meer, daar wordt immers reeds van den voorpostencommandant gesproken met: »Hij regelt.»

Voor 't minst hebben wij hier toch met een minder duidelijke redactie te doen, wat in een didactisch methodieke behandeling der zaak niet het geval mag wezen.

Dat hier de kennismaking met den aard van die *instructie* en van de *voorpostenorder*, voor ons bemoeylikt wordt, doordien bij uitzondering, *tegen het Voorschrift op den Velddienst in*, die bataljonscommandant niet zelf voorpostencommandant wil zijn, is o. i. niet gerechtvaardigd door de aanhaling der andere besloomingen, welke die bataljonscommandant heeft. Het Voorschrift op den Velddienst weet evengoed, dat wel doorgaans die bataljonscommandant, op zich zelven staande, nog veel meer te doen heeft, dan de voorposten te commandeeren, en toch laat dat Voorschrift het hem doen.

Bijzaken, zullen misschien sommigen zeggen, die vormen van instructies of orders, die grenzen van ieders inmenging in de zaak, maar bijzaken, die bij manoeuvres hoofdzaken worden, die al menig onzer een ster op de kraag gekost hebben; bijzaken, waaraan soms — en niet geheel ten onrechte — meer waarde gehecht wordt, dan aan onze volstreckte tactische kennis, welke immers *in vreedestijd* in het keurslijf onzer rapporten toch zelden tot haar volle recht kan komen. Onze opvattingen kunnen wij helaas in die rapporten niet verdedigen.

Ook de wijze, waarop in de »Tactische oefeningen,» de *stelselmatige* voorposten worden uitgezet, komt niet geheel overeen met het »Voorschrift op den Velddienst.» Immers, de voorpostenorder (bladz. 22) bepaalt niet alleen de juiste plaats der veldwachten, maar wij zien daar zelfs aangegeven: »dat iedere veldwacht kan volstaan met het vooruitschuiven op den weg van een dubbelpost, die bij nacht door een korporaalspost wordt vervangen.» Terwijl wij in de »Velddienst» lezen (bladz. 158), dat de voorpostencommandant slechts *ongeveer* de plaatsen der veldwachten aanwijst, en het de veldwachtcommandanten zijn, die *aantal en plaats van de benoedigde posten* bepalen, en in verband daarmede *de juiste plaats* hunner veldwacht kiezen.

Eigenlijk dus procedeert men in de »Tactische oefeningen» in omgekeerde orde van ons Velddienstvoorschrift.

't Is trouwens ook in dat Voorschrift met het bepalen van die plaats der veldwachten vreemd gesteld. Een ieder bemoeit er zich *zoo wat* mede; de instructie doet het *ongeveer*, de voorpostenorder dito, de commandanten der voorpostendetachementen *dito*, en eindelijk de veldwachtcommandanten nog.

Ware niet eenvoudiger en rationeeler, dat in een voorpostenorder slechts de *lijn van weerstand* en de *bewakingslijn* beslist werden aangegeven, terwijl de voorposten-detachementscommandanten, die dan toch de veldwachten leveren, voor de *plaatsen* daarvan, die zij het best *moeten en kunnen* beoordeelen, verantwoordelijk worden.

Waar iedereen bijzonderheden mede regelt, loopt dikwijls de zaak in de war. Wij weten in de practijk niet meer, wat *absoluut tot onze taak* behoort.

Intusschen, wat wij hier omtrent gebrek aan vaste *stellige* vormen voor de van ons te velde verwachte rapporten gezegd hebben, is natuurlijk geen direct verwijt aan de hier in beschouwing genomen studie, die zich niet heeft voorgesteld, ook dat vraagstuk afdoende op te lossen. Aan mannen als deze twee Schrijvers zou dat anders veilig toevertrouwd zijn. En al mogen wij betreuren, dat wij ook in dit geschrift geen onfeilbaren wegwijzer in den doolhof onzer veldschriften aantreffen, dat ontnemt aan de »Tactische oefeningen» niet de groote verdienste van eene *uitmuntende handleiding voor eigen oefening in de uitwerking van tactische vraagstukken* te zijn.

Een enkele vraag moet ons nog uit de pen: Waarom vinden wij hier het oud-Hollandsche, traditioneel in al onze reglementen en leerboeken gebruikelijke: »slagvaardig» vervangen door een nieuwen, bij ons tot dusverre ongewonen term: »gevechtsvaardig?»

Schrijvers, aan wier studie wij reeds zoo menigen degelijken arbeid te danken hebben, behoeven waarlijk de pedanterie dier moderne germanismen in de krijgskunde niet, waarmede zoo velen een schijn van geleerdheid aan hunne holltheorieën moeten geven.

SPROKKELAAR.

GÜNTHER VON BÜLTZINGSLÖWEN, Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse, bij de IIde expeditie tegen Atjeh, door M. H. VIS, Ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse, gep. Luitenant-Kolonel der Infanterie. Soerabaia, GEBR. DONKER & COMP. 1890. (Met portret en een schets van het bivak Penajoeng.)

De sympathieke, ridderlijke figuur van GÜNTHER VON BÜLTZINGSLÖWEN is o. a. aan hen, die in de jaren 1873—1875 te Soerabaia garnizoen hielden, welbekend. En onuitwischaar is voorzeker de herinnering aan hem bij allen, die de tweede expeditie tegen Atjeh meemaakten, waaraan VON BÜLTZINGSLÖWEN als gedelegeerde van het centraal-comité van het Roode Kruis en als vertegenwoordiger van het Soerabaiaasch Atjeh-Fonds vrijwillig deelnam. Zijn onuitputtelijke hulpvaardigheid, zijn menschlievende zelfopoffering, die voor geen inspanning of gevaren terugdeinsde, hebben daar menigen in moeilijke oogenblikken gesterkt; zijn onverschrokkenheid en blijmoedige opgewektheid, ook in de ernstigste omstandigheden, zijn menigen ten voorbeeld geweest. Het militaire ridderkruis, voor den ambteloozen burger een bijna onbereikbaar sieraad, werd door hem ten volle verdiend.

Met geschokte gezondheid verliet VON BÜLTZINGSLÖWEN Atjeh in April 1874, weinige dagen vóór het vertrek onzer expeditionaire troepen naar Java. Eenigen tijd later hersteld te Soerabaia terugkeerende, werd hij met geestdrift en ongewoone vereering door garnizoen en burgerij ontvangen. Later voerde hij gedurende vijf jaren als Luitenant-Kolonel het commando over de schutterij van Soerabaia. Tijdelijk te Berlijn vertoevende, overleed hij plotseling op 7 September 1889, nog in de volle kracht des levens.

De Luitenant-Kolonel Vis heeft, naar aanleiding van dit overlijden, in een beknopt, onopgesmukt verhaal de daden van VON BÜLTZINGSLÖWEN bij de tweede Atjeh-expeditie in herinnering gebracht. Diens talrijke vereerders zullen den Schrijver daarvoor erkentelijk zijn; zij deelen de warme gevoelens van hoogachting en dankbaarheid jegens den ontslapene, waarvan deze bladzijden getuigen.

Moge het werkje ook door velen, die VON BÜLTZINGSLÖWEN niet persoonlijk hebben gekend, met belangstelling worden ter hand genomen en daarmede den overledene nogmaals een welverdiende hulde worden gebracht!

Aan het slot van het werkje doet de Schr. verschillende mededeelingen omtrent

de oprichting en werking van het Atjeh-Fonds en het Roode Kruis te Soerabaia, mededeelingen, die een welsprekend bewijs leveren van de groote belangstelling, door Soerabaia's burgerij en die van Java's Oosthoek jegens het Leger betoond.

C. J. S.

STANLEY in Afrika's donkere wildernissen. Tochten, ontdekkingen en ontmoetingen; zijne opsporing van en terugkeer met Emin-Pacha, door hem zelf beschreven. Met toestemming van den Schrijver en de Uitgevers in het Nederlandsch bewerkt door H. TIEDEMAN. Goedkope uitgave van GEERS, E. EN M. COHEN te Arnhem en Nijmegen.

Op verzoek van de Uitgevers vestigen wij de aandacht op dit werk, waarvan ons de eerste aflevering werd toegezonden. Het verschijnt in 2 imperiaal octavo deelen of in 50 afleveringen, elk van ongeveer 24 bladzijden. De prijs bedraagt f 0,30 per aflevering; mocht intusschen de raming van f 15.— overschreden worden, dan zal het meerdere den inteekenaren gratis worden geleverd. De betaling zal geschieden in 5 termijnen, telkens na het verschijnen van 10 afleveringen. Het werk zal rijk geïllustreerd worden met platen en kaarten, die evenwel den inteekenaren niet afzonderlijk in rekening worden gebracht.

La tactique d'aujourd'hui et considérations sur la tactique de demain, les nouvelles armes et la poudre sans fumée par WALDOR DE HEUSCH, Capitaine-commandant aux Grenadiers, Professeur à l'école militaire de Bruxelles. Bruxelles, SPINEUX & C°. Prix 8 frs.

Sinds wij het voorrecht hadden in *De Militaire Spectator* van 1887 den tactischen arbeid van den Kapitein DE HEUSCH aan te kondigen, zijn drie jaren voorbijgegaan, die vooral op tactisch domein ontzettend veel te denken en te schrijven gaven. Rusteloos voortgaande op het gebied der techniek, heeft men allerwege het repeteergeweer ingevoerd; de groote Rijken wijzigden tevens het kaliber, verschaften zich het rooklooze buskruit en met koortsachtige bedrijvigheid trachtte de een zich in den oorlog der toekomst de meerderheid in getalsterkte en bewapening boven den ander te verzekeren. Is het dus te verwonderen dat de Kapitein DE HEUSCH van deze nieuwe uitgave zegt, dat zij slechts titel en stofverdeeling met de beide voorgaande gemeen heeft? In werkelijkheid wordt ons een geheel nieuwe arbeid geboden, die in elk opzicht getuigenis aflegt van den helderen blik des Schrijvers en van zijn grondige kennis der tactische wetenschap.

Met verwijzing naar het vroeger gegeven overzicht, vermeenen wij ons thans te mogen bepalen tot het op den voorgrond brengen van enkele gezichtspunten, meer bepaald de quaestie van den dag rakende.

De vraag of de invoering der repetergeweren een bepaalde omwenteling in de tactiek heeft veroorzaakt, wordt ontkennend beantwoord. Wel is de vuursnelheid vermeerderd, doch van het eigenlijke snelvuur kan slechts zelden en in korte oogenblikken gebruik worden gemaakt. Van veel beslissender beteekenis is de invoering van het klein kaliber geweer (Frankrijk 8 mM., Duitschland 7,9 mM., België 7,65 mM.); daarmede toch verkreeg men een baan, die o. a. voor het Belgische geweer op 600 M. op een doel van 1,70 M. een bestreken ruimte geeft van 115 M. tegen 59 M. bij het vroegere *Albini*-geweer en op 500 M. voor het Duitse geweer alsdan geheel bestrijkend is, terwijl het indringingsvermogen van het projectiel in zand op 400 M. van 0,19 tot 0,50 M. werd opgevoerd. Aanvaller en verdediger zullen beiden uit deze wijziging voordeel trekken; de eerste zal zich ten gevolge van het verminderd gewicht van het projectiel van een grootere hoeveelheid munitie kunnen voorzien, terwijl de tweede het vuurgevecht op groteren afstand zal kunnen aanvangen.

Afgescheiden van de moreele voordeelen, die onder alle omstandigheden het eigendom van den aanval zullen blijven, is de passieve kracht der verdediging toegenomen en zal voornamelijk de artillerie door haar overmacht het verbroken evenwicht moeten herstellen. In die richting vooral is de invoering van het rookvrije buskruit van groote beteekenis. Voor de uitwerking van het geschutvuur is de juiste waarneming der schoten van overwegend belang en deze werd steeds door den rook van het schot belemmerd. Op de afstanden buiten het bereik van het infanterievuur zal de aanvaller dus bepaald in het voordeel zijn. Binnen de zône van de werking van het geweer belooft het ongehinderde overzicht over het terrein den verdediger vermeerdering van krachten, waartegenover de aanvaller slechts verhoogde beweeglijkheid, oordeelkundige formatie en gebruik van het terrein kan stellen. Het gemis van het dekkende rookgordijn is op die korte afstanden voor den aanvaller bepaald nadeelig; alleen door wat de Belgische Schrijver noemt »des procédés tactiques plus perfectionnés» zal hij hierin tegemoet kunnen komen.

Alvorens deze aan een nauwlettend onderzoek te onderwerpen, brengt hij in herinnering dat bij de vergelijking tusschen aanval en verdediging, wat de laatste betreft, steeds wordt uitgegaan van het denkbeeld, dat de verdediger gelegenheid heeft gehad, om zijn stelling met zorg te kiezen en in orde te brengen. Onnoodig is het echter een dergelijke stelling onmiddellijk aan te vallen. De aanvaller kiest het oogenblik, hetzij bij dag of bij nacht; vooraf verkent hij zorgvuldig, hij bedient zich van verheven punten, van krachtige kijkers, om de plaatsing der batterijen en de meest kwetsbare punten waar te nemen; hij maakt gebruik van naderingswerken, die het tactisch gevechtveld meer en meer zullen doen gelijken op het terrein, waarop de belegeringsoorlog wordt afgespeeld, enz. In deze richting mag dus bij aanvaller en verdediger van voorbereiding worden gesproken. Doch ook de toevalsslag zal in de tactiek blijven bestaan en daarin blijven de kunstmatigheden verbannen; het terrein wordt genomen zooals het is en in den regel wordt over een minimum van tijd voor de voorbereiding beschikt. Voor de infanterie nemen nu, ook zelfs bij den krachtigsten steun van de artillerie, de bezwaren toe en alleen een juiste afwisseling tusschen gesloten en verspreide orde zal den aanval mogelijk doen zijn. »Réunir, disperser »des compagnies en un clin d'œil devrait être toute la tactique du bataillon. »L'épanouissement et la concentration rapides, selon les circonstances du combat

»et les propriétés du terrain, des groupes tactiques dirigeables par un chef qui »a la confiance de chacun des combattants et l'ascendant voulu sur eux, voilà le »point de départ de toute tactique de l'avenir." In verband met deze grondgedachte wenscht de Schrijver dat de zelfstandigheid der compagnie tot het uiterste zal worden geëerbiedigd.

Aan de *vuurdiscipline* moeten hooge eischen worden gesteld; daarvan wordt met recht gezegd: »La discipline qui convient aujourd'hui, c'est de jeter le »tirailleur dans la fournaise, de lui dire: Va, choisis ton point de visée, tire »à bon escient, avance à la course en t'arrêtant au signal convenu pour te poster »derrière un pli de terrain, sois libre dans tes actions, use d'initiative à deux »conditions: c'est qu'un geste de ton lieutenant, de ton chef de section te trouve »debout et docile pour te porter en avant et pour réunir la compagnie autour de »son capitaine;... c'est qu'un coup de sifflet strident te fasse cesser ton tir »instantanément, quand mêmes les balles ennemies tomberaient comme grêle »autour de toi." Dienovereenkomstig zullen de oefeningen moeten worden geregeld en geleid. Het werktuigelijk gedeelte moet tot een minimum worden teruggebracht en aan de compagnie voornamelijk worden geleerd om zich in elke door haar commandant gewilde richting te verspreiden en te vereenigen; de manoeuvres van het bataljon kunnen zich bepalen tot het plaats en verplaatsen der compagnieën in de een of andere orde, overeenkomstig eenvoudige aanwijzingen van den commandant, hetzij om te marcheeren, hetzij om zich op te stellen of te strijden.

Zal daarmede het gehalte van den troep verminderen? De Schrijver vermeent van neen en het komt ons voor dat zijn vermoeden juist is; bovendien behoeft de discipline onder die schijnbaar minder geregelde bewegingen niet te lijden, terwijl de parade-formatiën, die in korten tijd kunnen worden aangeleerd, niet geheel behoeven te worden veronachtzaamd. Noodzakelijk zal het voorts zijn den soldaat in de gymnastiek te oefenen, hem afstanden te leeren schatten en gemeenzaam te maken met het snel opwerpen van dekkingen, enz.

De verspreide orde zal in de toekomst nog vroeger dan tegenwoordig worden aangenomen; in open terrein zal men reeds op een afstand van 1000 M. aanvangen om met sprongen voorwaarts te gaan, zich neer te werpen, ongeveer 5 patronen te verschieten, een en ander nauwgezet op het commando van den groepscommandant, die op zijn beurt aan sectie- of pelotonscommandant gehoorzaamt. Op den werkzamen geweerschotsafstand is standhouden noodzakelijk, dit is echter voor den aanvaller des te moeilijker geworden, nu men het rookmasker mist en het is dan ook op dien grond dat de Schrijver de hulp wenscht in te roepen van de pyrotechnie, om rook te maken; daarvoor bestaan genoeg eenvoudige middelen. Door dit gordijn aan 's vijands oog voor een groot deel onttrokken, gesteund ook door de moreele werking van het oorverdoovend snelvuur, het slaan der tamboers en het geschetter der trompetten, wordt tot den aanval voorwaarts gegaan. Op 400 M. aanvangende, wordt in twee of drie sprongen tot 200 M. geavanceerd; gedurende de oogenblikken van stilstand nadert de tweede linie, terwijl daarna op overeenkomstige wijze tot den bajonetaanval wordt overgegaan.

Ook met deze hulpmiddelen blijft de offensieve strijd een hoogst moeilijke en het laat zich in de toekomst voorzien, dat de aanvaller, wanneer het terrein

hem zijn medewerking in menig opzicht ontzegt, van de schaduwen van den nacht zal gebruik maken om zijn plannen te volvoeren.

Het valt niet te loochenen dat met de toeneming der moeilijkheden, de eischen, die aan de oorlogsopleiding van den soldaat moeten worden gesteld, aanzienlijk zijn vermeerderd. Al wordt het wetenschappelijk gehalte door de invoering van den persoonlijken dienstplicht verbeterd, toch zullen zich daarin nog verschillende schakeeringen voordoen, die het noodig maken om bij de opleiding daarmede te rekenen. Van den een zal veel meer kunnen worden geëischt dan van den ander en 't is daarom dat de Kapitein DE HEUSCH voorstelt om 3 tot 4 man per peloton in het bijzonder op te leiden als *patrouilleurs*; hij zegt daarvan: »Ces hommes figureraient au registre de mobilisation de la compagnie avec une mention spéciale. Ils constitueraient les éclaireurs de combat pour la marche d'approche et les patrouilles de la défensive, seraient chargés des patrouilles de nuit et pendant le développement du combat, seraient placés près des chefs de peloton et du capitaine pour transmettre les signaux et indiquer les distances. Un de ces hommes par compagnie serait détaché près du major pour les signaux relatifs au bataillon et pour faire la liaison. Ces patrouilleurs devront avoir des fanions à manches phosphorescents pour la nuit et d'autres signaux optiques et acoustiques.»

Eindelijk wenscht hij wijziging in de uniformen, ten einde de waarneming door de tegenpartij te bemoeilijken: een donkere uitrusting met weglating van de blinkende versierselen wordt door hem aanbevolen. Gelet op de ondoelmatigheid onzer schako's, als onderdeel der velduitrusting, is ook deze opmerking der overweging waardig.

Heeft het bovenstaande meerendeels betrekking op den aanval, ook de verdediging wordt niet vergeten. Is ongetwijfeld de kracht der verdediging door de technische verbeteringen der strijdmiddelen verhoogd, hiervan mag vooral overschatting van het defensief vermogen niet het gevolg zijn. »Nous sommes dans une situation spéciale qui nous oblige, plus peut-être que n'importe quelle armée, à nous exercer aux combats et aux opérations de nuit, quelque fatiguants et durs que soient ces exercices,» zoo luidt het op bladz. 220; zou dit ook voor ons leger niet dringend noodig zijn? Naarmate de moeilijkheden van den aanval toenemen, zullen alle hulpmiddelen worden ingeroepen, die op de uitkomst van invloed kunnen zijn; zich daartegen te wapenen, is de plicht des verdedigers. Zoo zal moeten worden gezorgd voor de verlichting van het terrein, hetzij door groote brandstapels vóór het front, hetzij door lichtkogels, elektrische lichtbundels enz. Tevens zal de troep in den nachtelijken strijd moeten worden geoefend; meermalen toch zal het bij de insluiting onzer verdedigingsliniën kunnen voorkomen, dat door kleine ondernemingen groote nadeelen aan den vijand kunnen worden toegebracht en in bekend terrein zal alsdan bij voorkeur van den nacht worden gebruik gemaakt.

In den laatsten tijd is veel geschreven over een tactiek der toekomst. In onze tegenwoordige eeuw van vooruitgang heerscht als van zelve een zekere miskennis van de betekenis van het verleden en voortdurende twijfel aan de waarde van het heden, die tot herhaalde wijzigingen aanleiding geeft. Ofschoon een geopend oog voor de vorderingen der technische wetenschap ook voor den militair noodzakelijk blijft, verdient toch voorzichtigheid te worden betracht. Daarom vooral komen ons de denkbeelden van den Kapitein DE HEUSCH in elk opzicht der

overweging waardig, omdat hij eerbied toont voor het tegenwoordige. Noch de repeteergeweren, noch het rooklooze kruit zijn in staat de tactische grondbeginselen omver te werpen; zij kunnen slechts de toepassing er van bemoeilijken en in de richting van dit getij moeten wij onze bakens verzetten. De handelingen worden moeilijker; van den commandant, zoowel van den hoogere als van den lagere wordt een helder oordeel vereischt, dat tot besluitvaardigheid leidt; met de wetenschap moet ook het karakter worden versterkt, om zich langs dien weg voor teleurstellingen te vrijwaren.

Een boek als dat van onzen Belgischen kameraad, geeft stof tot denken; blijkbaar heeft de Schrijver zelf steeds ernstig over de quaestie nagedacht, alvorens hij ons het logische gevolg zijner overdenking neerschreef. In elk opzicht bevelen wij daarom de bestudeering dezer nieuwe uitgave bij onze officieren aan.

D. V.

Haarlem, 8 Juni.

compagnie
spécialité d'opérations et les particularités de la défensive, serment d'honneur
des patrouilles de nuit et pendant le développement du combat
après des chefs de peloton et du capitaine pour transmettre les signaux et indiquer
des distances. Un de ces hommes par compagnie sera détaché près du major
pour les signaux relatifs au bataillon et pour faire le liaison. Ces patrouilles
seront avant des heures à minutes précises pour la nuit et d'autres
signaux optiques et acoustiques.

Embleme consacré au régiment, ten einde de waarneming
door de regimenter te bemoeilijken: een boekers uitrusting met weglating van
de blinkende versierselen wordt door hem aangevoerd. Gelet op de onbeschikbaar-
heid onze schik, als onderdeel der versterking, is ook deze opmerking der
overweging waardig.

Heeft het bovengenoemde meerzins als betrekking op den aanval, ook de ver-
delging wordt niet vergeten. Is ongetwijfeld de kracht der verdelging door de
technische verbeteringen der schiedmiddelen verhoogd, hiervan mag vooral over-
schening van het behandel van de afwezigheid van de afwezigheid van de afwezigheid
tune situation spéciale qui nous oblige, plus peut-être que dans n'importe quelle
situation, à nous exercer aux combats et aux opérations de nuit, quelques fatigantes
et dans que soient ces exercices, nos yeux ont sur eux un grand intérêt.
ous leger niet dringend noodig zijn? Natuurlijk de mogelijkheden van den aanval
toemen, zullen alle hulpmiddelen worden ingeroepen, die op de uitkomst van
invloed kunnen zijn: zich daarvan te wapenen, is de plicht des verdedigers.
Niet zal moeten worden gezocht voor de verlichting van het terrein, hetzij door
grote brandstoffen voor het front, hetzij door lichtende elektrische lichtpunten
aan. Tevens zal de groep in den nachtelijken strijd moeten worden geleid
maximale toeh zal bij de insluiting onze verdedigingskrachten kunnen voor-
komen, dat door kleine onderzochten grote nabeden aan den vijand kunnen
worden toegelicht en in het nu terrein zal alom bij voortaan van den nacht
worden gebruik gemaakt.

In den laatste tijd is veel geschreven over een tactiek der toekomst. In onze
tegenwoordige eeuw van voortdurende beweging heeft als van zelf een zekere miskenning
van de betekenis van het verleden en voortdurende twijfel aan de waarde van
het heden, die tot bepaalde wijzigingen aanleiding geeft. Ofschoon een gevecht
nog voor de verrijking der technische wetenschap ook voor den militair nood-
zakelijk blijft, verdient toch voorzichtigheid te worden betracht. Daarom vooral
komen ons de denkbeelden van den Kapitein de Houson in elk opzicht der